

ANDOR JÓZSEF

TÜNEDEZŐ VILÁG

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2015
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5433-73-3 (online)
MEK-14224

TARTALOM
A PRÓFÉTA
HÓFUVÁSBAN
ÉVA KISASSZONY
ASSZONYOK AZ ERDŐN
SZÁMÜZÖTTEK

A PRÓFÉTA

I.

«Thália döcögő kordéja végkép megrekedt a m. t. közönség közömbösségének kátyújában.» E szavakkal kezdődött a «Jász-Mártoni Tárogató» vezérczikke a Jobbágyffy-féle szintársulat szereplésének második hetében és a folytatás épen nem volt méltatlan a bekezdésre. A szerkesztő - mint írta - a gúny keserű epéjébe mártá tollát, melyet azután lelkesedése izzó parázsaiban forgatott meg, hogy megmenthesse szeretett városa hirnevét és felrázza tunyaságából a saját zsirjában fuldokló magyart oly válságos pillanatban, midőn a művelődés, a művészet és magyarság léte vagy nem léte forog kockán. Voltak ugyan, kétségtelenül elmaradott és önző lelkek, a kik nehezen tudták megérteni, miféle veszedelem fenyegeti a magyarságot Jász-Mártonban, a hol a Bach-korszak utolsó beamtere óta eleven németet nem láttak, de ez oly kicsinyes szörszálhasogatásnak látszott a magasabb intelligencia szemében (az algimnázium helyettes tanára, a járásbirósági joggyakornok s két-három ügyvédbojtár) melyre lesújtó megvetésnél egyéb választ nem lehetett adni. Mindazonáltal a «fulminans» vezérczikk nem hozta meg a várva-várt zsufolt házakat. Jobbágyffy Tamás úr a csöndes, de biztos «elpárolgás» eshetőségeit mérlegelte, de hitelezőinek és színészeinek árgusszeme a szökés legesleghalványabb reményét mihamar tönkresilányította. A ruhatár és díszletek már csak névleg voltak birtokában, sőt egyáltalában csak a «Tárogató» szerkesztőjének pihent fantáziája nézhette a vásott foszlányokat ruhatárnak és csak a hitelezők sóvár szeme találhatott értéket a szakadozott vásznakra mázolt «falusi házban», «kastélyban» és «erdőségben». A gázsit a tagok lassankint misztikus fogalomnak kezdték tekinteni, a városka viczinálisát pedig olyan jószágnak, mely tulajdonképi hivatásáról aljas módon megfeledkezve, önző pénzérdek-ből készül életre hozni azt a «tengeri kigyót,» mely a városka visszhangjában «Állandó színházat Jász-Mártonnak!» s más ilyen hangzatos és hatásos címet és nevet visel.

Elég az hozzá, hogy a társulat jobb sorsra méltó igazgatója már a második hét végével komoly tanácskozássra hívta össze a tagokat a színház udvarára. Mindenekelőtt konstatálnunk kell, hogy a színház udvara egyúttal a hetivásárra beránduló falusi gazdák lovainak állomása is volt. A fakerítés hosszában végighúzódo elhagyatott kuglizónak «vályuja» ilyenkor rögtönzött jászollá alakult át és az erős parasztlovak oly jóízűen ropogtatták a zabot, hogy az avasképű és örökké hunyorgó sugó láttukra állkapocs görcsöket kapott, míg az intrikus, - a ki szocialista elveket rejteget keble mélyén - dühös szavakban kelt ki a «tőke zsarnoki uralma és jóléte» ellen, mely immár az alsóbb néposztály romlatlan lelkét is megmételyezte és minden szabadgondolkodású férfit harcra ingerel a fennálló társadalmi rend ellen. Ez természetesen nem akadályozta a lovak piros, elégedett képű gazdáit, hogy szemük láttára bontogassák ki a cifra szeredást, annál kevésbbé abban, hogy napfényre hozzák tartalmukat, a kakastejjel sült czipót, a feketére füstölt kolbászt, itt-ott a csábitóan illatozó, vörösre, ropogósra sült «Laczipecsenyét.» A «naturburs» a ki leghamarább feledkezett meg a művészet magaslatáról, ilyenkor - mint mondá - etnografiai tanulmányokra adta fejét és jókedvű arcza és hangos beszéde révén sikeres előhaladást is tett a «Tiszántúl lakosságának házi életében, különös tekintettel a táplálkozási viszonyokra.» - A gyűlés napján azonban üres volt az udvar, a nyári naptól leaszott fű, az akáczfák poros levele, a tatarozott, korhadozó deszkabódé, a színészek viharedzett és főként a pénztáros életunt arcza olyan szánandó és siralmas látványul szolgált egyúttal és külön-külön, hogy a Tárogató szerkesztője, a ki mint lapjának «kiküldött tudósítója» volt jelen a gyűlésen s diadalmas mosolylyal gondolt a legközelebbi száma,

melyben, hogy el ne maradjon a kortól, a «színészet csődjéről» szándékozott szenzációs leleplezésekkel felzavarni olvasó közönségének fásult nyugalját.

Sajnos, hogy a színészek és színésznők keble nem volt elég fogékony hasonló jámbor önzetlen vágyak táplálására, sőt - ha be lehetne vallanom pirulás nélkül - talán a Tárogató himnuszait is elengedték volna egy tiszteletükre rendezendő díszvacsoráért. Mindazonáltal a szerkesztővel a sajtó képviselőjét megillető tisztelettel bántak és miután Jobbágyffy úr száraz, elszánt szavakkal elég tárgyilagos képet rajzolt sivár állapotukról s a bizonytalan jövőről, melyben a «a halál kaszájának megváltó csillogásán kívül egyéb fényesség nem látszik», mindnyájuk szeme a szerkesztő felé fordult, mintha a test terjedelmét már a szellem terjedelmével is azonosították volna. Tudnivaló ugyanis, hogy a szellemi javaknak ez a rettenthetetlen harczoza - névleg Bogyó Bálint úr - kiváló gondossággal ügyelt arra, hogy mindenben megőrizze a harmóniát és mert elmaradt földieik közt sok lelki felháborodást és rázkódást kellett eltűnne, nem vehető rossz néven tőle, ha e rázkódások elviselésére szükséges erőt a terített asztalnál kereste és találta meg. Különben élénk, apró, kicsi, ravaszszemű s gömbölyű puffadtarcú emberke volt, rövid, de vastag végtagokkal, rövid, de vastag törzsszel s az irodalom bajnokát alig is árulta el egyéb, mint égneek meredő, örökké izzadtnak látszó hajzata és duzzadt, alsó ajakának megvető mosolygása, melyet még diákkorában tanult el valamelyik világfájdalmas költő arczképéről, s mely olyan formán maradt meg a kövér arczon, mint a hogyan a vén fa kérgén a beforradt régi metszés. - Kiváltságos helyzetét talán soha sem érezte annyira át, mint ebben a fontos pillanatban, mikor a színészek mindnyájan tőle várták a mentő szót és majdnem oly mohósággal lesték ajka mozdulását, mint a hogyan a függöny hasadékán keresztül a közönség lassú szállingózását szokták a második csengetés után. Bogyó úr tehát a költői örökhagyományhoz hiven megborzosolta - a mennyire még lehetséges volt - üstökét, nagy lélekzetet vett, jelentősen köhécselt, aztán kövérségével aránytalan vékony tenorhangon kezdett szónokolni.

- Mélyen tisztelt művészársaság! Mint a hatodik nagyhatalom szerény képviselője, mélyen lesújtva, mint Jász-Márton igénytelen polgára keserű szégyenérzettel hallgattam az igazgató úr rövid, de velős szavait.

A sugó, ki átlag félálomban tölté életének a sugólyukon kívül eső részét, a velő hallatára erőlyesen kapta fel fejét és élénken látszott sajnálkozni, hogy ifjúkorának kedvencz eledele csak mint diszítő jelző került szőnyegre. S minthogy a szerkesztő ez önkénytelen mozdulatot egész természetesen beszéde hatásának tudta be, sietett megismételni az utolsó szavakat.

- Igen, - a rövid, de velős szavakat, melyek taczitusi képét rajzolják le városom elmaradottságának, s mely szavaknak megörökítéséről - hölgyeim és uraim - lapom legközelebbi számában gondoskodni fogok. De ez mind nem elég - méltó jutalom ugyan eme nagy szellem számára - de nem elég. Kettős hivatásom szerint, kettős kötelesség vár rám; mint az irodalom napszámosának, meg kell mentenem a művészetet, - mint polgárnak; városom jó hírnevét. Nem késlekedem tehát kimondani, hogy sürgős segítségre van szükség és e percztől fogva tollamat és gyenge erőmet az önök szent ügyének szentelem. Amazt a gúnynak keserű epéjébe mártom és megfogatom lelkesedésem izzó paraszában, hogy...

Az intrikus köhécselt és maró gúnynyal húzva ki kopott kabátja zsebéből a «Tárogató» legutolsó számát, nagy zajjal kezdte bontogatni. Bogyó úr ijedten hallgatott el és zavartan nézett körül. A nagy szellem aposztrofált tulajdonosa egyéb híján a körmét rágicsálta és mire Bogyó úr rájött, hogy belekeveredett tüzes vezérczikkébe, már el is vesztette kétségtelenül művészi beszédének fonalát. Az avasképű sugó álmosan pislogott, a naturburs pedig azt a szerény véleményt koczkaztatta meg, hogy a parázson sült epénél sokkal kiválóbb eledelnek tartja akár a töltött káposztát is. A prózai megjegyzés aztán annyira kihozta sodrából Bogyó urat, hogy néhány - most már kétségbeesett köhécselés után - jónak látta megmenteni a veszett

fejsze nyelét, más szóval iparkodott befejezni beszédét. Röviden kijelenté tehát, hogy ő idealista lévén, senki sem csodálkozhatik azon, ha a föld durva göröngyeitől elszabadult lelke a magasba szárnyal, mindazonáltal hajlandó most önzetlenségét bebizonyítandó az anyagi érdekek sivár mezején is támogatni azokat, kik talán már el is fásultak a lélek örök javai és a művészet eszménye iránt.

Ez utolsó mondat, jól megnyomkodva és hihetetlenül szánakozó szemhunyorításoktól kísérve az intrikusnak volt szánva és Bogyó úr elégedetten konstataulta az ügyes oldalvágás igazságát, mivelhogy az intrikus sivár lelke még az érzékeny sértésre sem reagált. Nem, egyáltalában nem sértődött meg, hanem meghajtotta magát a szerkesztő előtt, szeme fehérjét felfelé fordítva mosolygott és míg Bogyó úr azon tünődött, vajjon sértésnek tekintse-e a mosolygásnak ezt a szokatlan módját, vagy különös kitüntetésnek, - az intrikus, recsegő, mély hangján - mely annyiszor megborzongatta a naiv vidéki leányok szívét - már meg is szólalt.

- Örök hálára kötelezett bennünket ön, nemeslelkű férfiú, meleg szavaival. Visszaadta bizalmunkat és reményünket, ezután fokozott lelkesedéssel szolgáljuk műzsánkat s ha talán csüggednénk, az ön tüzes vezércikkeiből merítünk új erőt.

A Bogyó úr jámbor arcza hű tükre volt a bensejében lefolyó hű erőlködésnek ama nehéz kérdés fölött, vajjon elfogadja-e vagy visszautasítsa-e a kétes értékű dicséretet. Végre - mint kipróbált idealista - a méltóságos közömbösség álláspontjára helyezkedett és rövid karját - a mennyire lehetséges volt - keresztbe téve mellén, felvonta szemöldökét, s ezáltal arcának oly csodálatos, jámbor formája lett, mely a naturburs halk megjegyzése szerint a közmondásból ismeretes ama türelmes állathoz hasonló, a mely tudvalevőleg okkal vagy ok nélkül az új kaput szokta megbámulni. Egyébként pedig az intrikus, a nélkül, hogy barázdás arcának egy izma is megrándulna, - kijelentette, hogy erőn kívül még más valamit is kell meríteniök s ez a más valami, - bár művészi hivatására gondolva vérzik a szíve ily közönséges fogalmat száján kiejteni, az irodalom nagynevű harczosa előtt, - nem egyéb, mint a pénz. Még pedig nem kevés pénz, hanem legalább annyi, hogy illő búcsút vehessenek Jász-Márton nemes városától. Abban a szerény véleményben van ugyan, hogy az utiköltséget a városi tanács már pénzügyi szempontból is megszavazhatná, mert az esetleg bekövetkező tömeges éhenhalás esetén a város nyakába szakadó temetési költségek túlhaladnák az utazásukra szükséges átalányt. Ámbár, ha meg nem sértené vele a köztük jelenlévő tiszteletreméltó polgárt, az előzményekből nem volna nehéz azon következtetésre jutnia, hogy a nemes város a hazai művészet elhullott bajnokait - a takarékoság ősi erényét tartva szem előtt - közös sírba temettetné.

Bogyó úr e hallatlan sértésre csaknem megfeledkezett méltóságáról. Szemöldöke elhagyta a várakozó álláspontot és megkezdte újra gyors mozgását az apró szem fölött, míg rövid, húsos ujjai szenvedélyes malomkereket játszottak testének azon, mindenesetre kevésbbé domború részénél, a hol sikerült egymásra akadniok. Minthogy azonban az intrikus folytonosan arczába mosolygott, Bogyó urat megint elfogta a kétség a ravaszul kieszt szavak való értékét illetőleg. Megelégedett tehát egy lesújtó köhécseléssel és nagy gyönyörűséggel érlelte lelkében a gondolatot, hogy az intrikusnak talán meg is hibbant az elméje, vagy - a mi azonban városa jó hírének mégis nagy kárára esnék - talán már az éhtifusz kerülgeti. Ez utóbbi eshetőség felvillanása végkép megszilárdította arczvonásain azt a szánakozó részvétet, melyet annyi, igaz hogy csak plátóinak nevezhető sikerrel alkalmazott a kaszinó köznapi lelkű tagjaival szemben. Az intrikus e közben már a direktor felé fordult és félig-meddig elégedett hangon folytatta.

- Ebből elég volt ennyi. A sajtót meg kell tisztelni, megtettem. De nekünk utaznunk vagy éhezniünk kell. Nem vonom kétségbe, hogy az előbbi óhajtjuk választani. Az utazásra azonban pénz szükséges, a pénz tudvalevőleg a mob zsebében hever, a honnan nehezebb kiemelni, mint a követ a Tisza fenekéről. De talán vannak még robbantó eszközök, melyek meg-

nyithatják a zárt sziveket és erszényeket. S mi a jelenkor robbantó szere a holt és érzéketlen tőke megindítására? A szenzáció! - Szenzációt a népnek - mondta Sekszpir - és mondom vele én is!

Bogyó úr tiltakozólag rázta meg fejét e vakmerő idézetre, de most már senki sem ügyelt rá. A sovány, sápadt arcok elevenülni kezdtek az érdeklődés valami gyöngye tüztől, míg az intrikus hangjában az el nem fojtott keserűség szilaj érzése rezgett.

- Tudnátok csepűt rágni, tüzet nyelni, bukfenczet hányni - nem volna szükség tanácskozásra. Tudnánk házról-házra koldulva járni, már zsebünkben volna a pénz. Az itt nem szenved szükségét, a ki megalázza magát. Egyikhez sem értünk. Azonban értünk a hazugsághoz és ha a világ csak ezt akarja tőlünk, hát majd szolgálunk vele. Tehát szenzációt a népnek! Minél nagyobb, minél hatásosabbat! A jutalomjáték elavult, vendégszereplésre nincs pénzünk, de kilátásunk se arra, hogy sikerüljön. A korszellem intő szavára kell figyelni és a korszellem egyetlen szót ordít fülünkbe: Jubileum!

És bár az intrikus, mint ha a korszellem lesóványodott, kopott testébe költözködött volna, oly erős, rikácsoló hangon kiáltotta az utolsó szót, hogy Bogyó úr ijedten dugta be fülét, a tagok arczáról nagy csalódás volt leolvasható. A direktor abbahagyta a körömrágást és kedvetlenül dörögte:

- Ki az ördögöt jubiláljunk?

Az intrikus diadalmasan nézett körül.

- Kit? Azt is megmondom, mindenesetre majdnem az ördögöt. A direktor urat nem, mert kedélyes apa és e fajtájában az emberiségnek Jász-Márton nem szűkölködik. Engem még kevésbé, mert hiszen elvetemült gaznáció vagyok, - a naturburs könyelműsége és léhaságra csábítja a vidék nagyreményű csemetéit, - a hölgyek, ha a jubileum korát elérik, már itt sem érdekelnek senkit, s a mi érdekelné, nem lehet őket jubilálni. Népszerűsége egy embernek van itt csupán. Annak, a kin jól kimulathatják magukat, a ki a színpadon senkit sem bánt, de a kin mindenki nevet. E nemes városban az embereket egyetlen vágy epeszt: annyi zsirt szedni magukra, a mennyit a csontok elbirnak. Minthogy pedig e foglalkozást a jó kedv megkönnyebbiti, talán nem fogunk hiába appellálni az elhújasodott szívekre annak nevével, a ki egyedül vivott ki köztünk egyhangú elismerést. Szóval a prófétát értem.

A zsir és háj emlegetése Bogyó urat legsérthetőbb részén találta. Néha magának is támadtak halvány kételyei, vajjon testi terjedelmével lelki idealismusa összeegyeztethető-e, de e kételyek soha se merészeltek annyira előtérbe tolni, hogy külső burkának lassu, de biztos gömbölyödését hátráltatták volna. Annál kevésbé, mert idő folytán sikerült tökéletesen megnyugtató elméletet találnia, melyet lapjának tárcza-rovatában «Szabad lélek a szabad testben» czímen irt meg. Az analógiát «a szabad egyház szabad államban» féle teória szolgáltatta, melyet a meggyőződés szent hevével zsákmányolt ki, senki által kétségbe nem vonható éles logikával bizonyítva a meglepő igazságot, hogy a mint az egyház is csak úgy fejlődhetik biztosan, ha nem avatkozik az állam ügyeibe, úgy a lélek is csak úgy követheti szabadon vágyait, ha a test szükségleteitől függetlenül röpködhet az idealizmus szabad levegőjében. Sőt egy merész fordulattal tovább menve, valamint a gazdag, virágzó állam gazdag, virágzó egyházi életet fejleszt, azonképen a jól táplált, egészséges testben csak nemes és ideális lélek lakozhatik. Az analógia illetően mindenesetre szokatlan, de mint mondani szokás, éppen ez által hatásos keresztül vitele szerint ugyan Jász-Márton polgárságának kilenczven perczentje az idealizmus legfelsőbb fokán lebegett, de nem szorúl bővebb magyarázatra az a tény, hogy Bogyó úr e teória révén kivételes állásában megszilárdulva és lelkiismereti kételyektől nem zaklatva, szabadon és bőven áldozhatott testi és lelki szükségleteinek. Az intrikus aljas célzására tehát bátran lépett előre, készen arra, hogy a

«Szabad lélek a szabad testben» akár szószerinti elmondásával sujtja le és semmisítse meg ez alantjáró s magasztos hivatásáról megfélelmező lelket, s megmentse ez által az irodalomnak kétségtelenül hanyatló tekintélyét, midőn nem kis csodálkozására és elégtételére látta, hogy a tagok élénk, dühös mozdulatok közt veszik körül a szónokot, sőt a direktor olyanformán hadonász öklével orra alatt, mintha érintkezési pontot keresne az emberi test e két homlokegyenest ellenkező rendeltetésű alkotó része közt. A naturburs csufondárosan nevetett, sőt még a fakó képű sugó álmos szemében is pislogott az alig titkolt káröröm valami szerény kis tüze. A többiek is - jelentéktelen személyiségek, kikkel épen nem szükséges bővebben foglalkoznunk, - zajongtak és a zür-zavaros lármából nagy nehezen lehetett kiérteni a direktor néhány rikácsoló, epés szavát:

- A prófétát? Nem indítványoznád mindjárt Sarah Bernárdot! Vagy talán czélszerű volna a gönczöl-szekerét kibérelni és kocsiversenyt rendezni a pázsiton. Ez szenzáció lenne és talán könnyebben is le gurulna bölcs szónoklatodra a menyboltozatról. De a próféta! - Elég! A gyűlést feloszlatom.

Az intrikus mosolyogva és nyugodtan állt Thália lázongó papjai közepett. Rendes körülmények közt meggörbült háta kiegyenesedett, hosszú, majdnem térdig érő karját keresztbe fonta mellén, olyan formán, hogy ujjai háta közepén értek össze, míg szürke szeme gúnyosan és diadalmaskodva állta ki a sok ingerült tekintet keresztűtét. Bogyó úr megdöbbenve állt meg. Úgy rémlett előtte, hogy az intrikus a sülyedő hajó kapitányához hasonlít, a ki halálmegvetéssel marad helyén a tajtékzó hullámok között. És mert zsenge ifjúságától kezdve tiszteletteljes borzadályllyal gondolt mindenre, a mi bármi távoli összeköttetésbe jutott a tengerrel, az intrikus viselkedése a szárazföldi irodalom e buzgó napszámosát lefegyverezte és megérlelte benne azon elhatározást, hogy nemes ellenséggént oldala mellé áll és segíteni fogja abban, a miben segítenie kell. Az intrikus különben megvárta az első felháborodás lecsillapultát s csak akkor emelte fel szavát, mikor a direktor utolsó szavára a társaság csakugyan nagy hajlandóságot árult el a szétoszlásra.

- Türelmet kérek, mélyen tisztelt uraim. A mig ki nem hallgatnak, nem tudhatják sem tervemet, sem eszközeimet. Értem önöket. A próféta gyűlöl minket, talán nem is alaptalanul gyűlöl. Bilincsbe veretné inkább kezét, ha tudná, hogy egyetlen intésével mindnyájunkat megmenthetne az éhhaláltól. Nem is haragudhatnánk rá, igaza lenne. Komisz legények vagyunk s ő nem lehet különb nálunk. De van egy gyenge oldala neki is. Kedves, szép, szelid kis gyenge oldala. Ismerjük jól, valaki közülünk talán szereti is...

A sugó kajánul rángatta a naturburs kabátját, ez meg daczosan, de nekivörösödve nézett az intrikusra.

- Megnyugtathatom, - folytatta a kemény, csontos arcú színész - hogy reménytelenül szereti, de ez nem tartozik ide. Ellenben szeretném tudni, hány éve komédiázik az öreg.

Itt mindenki a sugóra nézett, a ki e pillanatban némileg méltóságosabb és némileg komikusabb is volt a rendesnél.

- Tizenkilencz éve sugok neki.

- Pompás. Tehát huszonöt éves jubileumot rendezünk. Szükségem van mindenkire, a szerkesztő úrra, - kitől, ha megsértettem volna - alázatosan bocsánatot kérek, első sorban. Elmondom a haditervet és csapjon el a direktor úr magától, ha nem találja majd helyesnek és kivihetőnek tervemet.

E szigorúnak látszó feltétel - az elcsapatás - a körülményeket tekintve ugyan jámbor óhajítás számba mehetett és a direktor nem is késett gyanakvó hitetlen ábrázatot ölteni, de a nyers szavakból mégis kiértzett annyi őszinteség, hogy mindnyájan figyelmesen hallgatták az

intrikus javaslatait. Nem részletezzük most a ravaszul kieszt hadicselt, csak annyit jegyzünk meg, hogy az utolsó szónál a társaság lelkesült éljenzésben tört ki, Bogyó ur kövér cseppeket törölt ki szeméből és kifejezést adott azon nehezen megvalósítható vágyának, vajha nemeskeblű, félreismert ellenfelét keblére ölelhetné. Miután pedig az intrikus hosszú derekát kétrét görbítette és Bogyó úr lábujjhegyre ágaskodott: az irodalom és művészet fegyverbarátságának megható szimbóluma mindenek közmegelegedésére sikerült, Bogyó úr homlokon csókolva a művészet által, jónak látta a társaságot egy pohár sörre, melybe a sóskifli is beleértetődött, a «Hárs»-ba meghívni. Nem kell ismételnem, hogy e tény sokkal inkább helyreállította az irodalom hanyatló tekintélyét, a «Szabad lélek a szabad testben» féle új elmélet akár szószerinti elmondásánál is...

II.

A náddal fedett egyszerű, de elég tiszta ház mögött, melynek hátulsó szobája a komikus ideiglenes lakásául szolgált, kis kert terült el. Bizony szomorú és igénytelen kis kert, hosszú nyult kukoriczák, s a hőségűtől aszott, fonnyadt burgonyabokrok adták zöldjét, mákvirágok a tarkáját. Azonban a sövényhez közel magas, régi diófa terjesztett hűvös árnyékot s a petrezselyem ágyból némi erős, de nem kellemetlen illat is áradt szét. A diófa alatt, a gyalulatlan faszéken oly bájos arcú leány ült, a kinek barna, kíváncsi szemében mindaz benne volt, a mi még hiányzott a csend idilljéből. Mert ez a csend idillje volt: a falevél meg sem rezzen, szellő nem susog, madár nem énekel, emberi hang nem üt zajt, nincs a levelek közt tova sikló gyík sem. Csend van, a természet titokzatos némasága, a levegőnek az a vörösbejátszó, bágyasztó színe, a mit az örökösen gomolygó porrétegen áttűző nyári nap perzselő fénye okoz, mintha átizzasztaná az alföld nyugodalmas, száraz homokját. Künn, a végtelen pusztaságon, ilyenkor a csalóka délibáb kel életre, az izzó homokból ilyenkor tündérország emelkedik ki, csodálatos, fantasztikus, állhatatlan szülöttei a napsugarak akadálytalan szerelmes ölelkezésének. De benn a városban nem talál megnyugvást a fáradt szem, az agy sejtjeibe behatol a hőség és ellankasztja és képtelenné teszi a gondolkozásra, az álmodozásra is, mely pedig alig egyéb, mint az eltikkadt lélek délibábja, épp oly csalékony, épp oly szeszélyes, mint ama másik.

A fiatal leányon egyszerű szerb vászon ruha van, derekán piros övvel, nyakán piros szalaggal diszitve. Gesztenye színű, tömött hajjal koronázott fején széles karimájú olcsó fajta szalma kalap, a minőt maga fon az ottani faluk asszonynépe. De e körül oly csinos csokor van kötve a naptól kicsit fakult, ugyancsak vörös színű szalagból, hogy alig jutna eszébe valakinek csodálkozni egyszerű, divatját mult formáján, főként ha meg is pillantja alatta a hosszúkás, finom arcot, a barna, nyílt, mosolygó szemet, a magas, őszinte homlokot és a gödröcskés állat, mely talán kicsit merészebben nyúlik előre és szívós akaraterőről tanuskodnék a hozzáértők előtt, ha viszont az ajk puha, hajlékony metszése nem árulna el annyi gyöngédséget és jószívet, a mennyiért valaha csak igazlelkű férfi harcolhatott a világon. Termete is gyöngéd, karcsú, majdnem törékeny, s ha ülő helyéből következtetni lehet, inkább alacsony, mint magas, bár nem kicsiny, de mindenesetre arányos, mint ama kedves porcellán figuráké, melyek hajdanta rokokó nagyanyáink asztalkáit diszítették. A kedves vonásokon mintha valami nehezen titkolt szomorúság árnyéka lebegett volna, de a titkolt bánaton átsugárzott a szív nyílt boldogsága is, hasonlatossá téve barna szemét a nyári éghez, melyen könnyen oszló báránylevél rétegen tűz át a nap.

És valóban, a mint a sövény mögött erős lépések zaja hangzott, eltűnt a felhő és a pillanatig szabadon ragyogó nap égő pírrel vonta be arcát halántékáig. A kéziratcsomó, melyet eddig kezében tartott, földre hullott és épp oly bájos, mint önkénytelen mozdulattal megigazitotta kalapját, kicsit előre hajolva figyelt, mintha meg akarna bizonyosodni arról, vajjon nem

csalatkozott-e, aztán, a mint feltűnt a barna, egészséges férfiarcz, zavartan sütötte le megint szemét.

- Ilonka - mondta halkan a férfi - köszönöm, hogy megvárt. Ki sem mondhatom, mennyire hálás vagyok.

Egyikőjüknek sem jutott eszébe a köszönés. A férfi könnyedén ugrotta át az alacsony sövényt és megállva a leány előtt, megcsókolta kezét. Nyugodt, komoly, magas alak volt, könnyű, világos nyári ruhába öltözködve, de nem a vidéki gavallérok esetlen, kirivó eleganciájával. Nyakkendőjének pongyolán kötött csokra, elfogulatlan, természetes magatartása, mély tűzű, sötét, kicsit talán szomorú szeme és a gondozatlan, tömött, fekete bajusz, mely energikus, kemény ajkat árnyékol, csak oly emberé lehetett, a kinél a mindennapi kenyérkereső munka művészelletet és művész ábrándokat temetett el. Ujságírókká, vagy arczképfestőkké vedlett tehetségeknél találni meg azt a mély, keserű vágást a száj körül s azt a néhány vízszintes ránczot a magas homlokon, mely alig egyéb, mint mélységes sírja a tisztább vágyaknak. A pir, mely elborította a leány arczát, a kérdő, komoly tekintet hatása alatt hirtelen eltűnt, a lesütött, hosszú pillák alól könnycsepp szivárgott alá a halvány arczon és a kis fehér kéz úgy, de úgy remegett a férfiében, hogy mindez néma, de biztos feleletnek tűnt fel a néma kérdésre. És aztán a szavak halkan, fojtottan, szenvedélyesen röppentek el a kemény ajkról és félénk, fájdalmas, szaggatott, zokogásba fuló felelet hangzott rájuk.

- Tehát semmi jó hír?

- Semmi.

- Mindent elmondott neki?

- Mindent.

- És nem lágyult meg a szive?

- Nem és oh, nem is fog soha!

A férfi most mind a két kezét megfogta a leánynak, kényszerítette, hogy felálljon és hogy a szeme közé nézzen.

- Őszintén feleljen minden kérdésemre, Ilonka! Szeret?

Az ajk néma maradt ugyan, sőt remegve csukódott össze, de piruló arcza és pihegő keble mindennél ékesszólóbban beszélt.

- Ha szeret, nem akar szerencsétlenné tenni. Ismeri életemet, Ilonka. Szenvedés, lemondás, nehéz, keserves harcz volt mindekkoráig. Voltak vágyaim, eltemettem; czélom, lemondtam róla; bilincsbe vertem kezemet és akaratommal fékeztem szívem minden dobbanását. Tudja jól, miért. Édes anyámért kellett eldobnom az ecsetet, előszednem a czirkalmot és szögmérőt, hogy kenyeret adjak annak, ki engem szive vérével táplált és szeretett. Nem zúgolódom, Ilonka. Neki joga volt ahhoz, a mit tőlem kért és nekem kötelességem feláldozni azt, a mit úgy is tőle nyertem. De maradt szívemben egy hely, a hol minden szenvedésem emléke és minden ábrándom foszlánya felhalmozódott; maradt egy hely, Ilonka, a honnan biztatást és erőt meríthettem a végnélküli küzdelmek kétségbeejtő órái közt. A tűzből, mely valaha emésztő lánggal lobogott, visszamaradt egy szikra, oly halvány és oly gyengén világító, hogy csak az én sóvárgó, csüggedt lelkem melegedhetett mellette. Tudtam, hogy eljő az óra, mely minden elvesztett napért kárpótol, - tudtam, Ilonka és ehhez a tudáshoz oly szívóssággal ragaszkodtam, mint a hajótörött az utolsó deszkaszálhoz. És ime eljött. Megismertem magát, - nem, soha nem tudnám elmondani azt, minő érzés ragadott magával, mint keltek életre az emlékek és mint gyuladott fel a szikra. Nem tudnám elmondani, de maga hisz nekem és már tudom is, hogy szeret, de tudom azt is, hogy elvesztése volna a halálom. Mindaz, a miről

eddig lemondtam, csak része volt szívemnek, - maga egy vele, egész valóm, jövőm, czélom, boldogságom. Nem Ilonka, - most már nincs erőm a lemondásra és nem is akarok. Gyávaság és halálos vétek volna egy vén ember önző szeszélyének engedelmeskedve két életet megsemmisíteni. Nem fogom tenni és maga nekem engedelmeskedik.

A leány remegve simult a férfi vállához, kalapja hátra csúszott fején, a rózsás homlokot környező göndör fürtökön a fa lombjain átsurranó napsugár meleg fénye játszadozott. A mérnök két keze közé fogta a bájos fejcskét, megindultan nézett a könnyező, fájdalmas szembe s valamivel halkabban, nyugodtabban folytatta:

- Úgy van, Ilonka. Nem fogok lemondani. És maga követ engem oda, a hova vezetem. Anyámhoz vezetem. Ott marad nála addig, a míg Isten áldása egymáshoz nem fűzi életünket. Már megbeszéltem vele a dolgot és boldog, hogy végre boldognak láthat engem. Abban a társaságban egy perczig sem maradhat tovább. Szerettem volna ugyan, ha ezt minden áldozat nélkül tehetné volna meg és boldogságunkat semmi árnyék sem zavarná, de mondja, áldozat az, egy vén ember hideg, kegyetlen szívét felcserélni az én őszinte, igaz szerelmemmel? Feleljen, Ilonka, - mondja, hogy jön és az én karom megvédelmezi mindenki ellen.

Oh bizony, ha a női szív nem volna titokzatos alkotás, ha egyszerűen mérlegelne és nem találná néha nehéznek a könnyűt és könnyűnek a nehezét, ha az áldozatnak nem épen abban rejlenék az ereje, hogy áldozat, - minden férfi, minden ilyen kérdésére könnyű és biztos feleletet kapna. De a férfi és nő közt talán az is egyik legnagyobb különbség, - hogy míg az erős nem két áldozat, két lemondás közül csaknem mindig a könnyebben elviselhetőt választja, - a gyöngéd, tiszta női szívet rendesen az vonzza, a mely mélyebb sebet üt rajta, a mely több könnybe, több szenvedésbe kerül. Ime lankadt, halálos sápadtság borította el a szép, szelid arcot, a finom, karcsu alak minden kis része remegett a mérnök erős karjai közt, de szeméből eltűnt a könny, megdöbbenő nyugodt elszántsággal és mégis annyi megható szerelemmel és oly mély, igaz, szívtépő bánattal telve tapadt a férfi arczára, hogy nem, - semmi kétség sem lehetett arról, minő választ ad a majdnem fehérre vált ajak.

- Nem lehet, Gábor, - nem, soha sem tehetem meg. Nem hagyhatom el. Megszakad a szívem, Gábor, - bocsásson meg. Nagyon sokat szenvedtem.

A mérnök indulatosan, szinte durván tolta el magától. Szája körül a ráncz mélyebbre vágódott, halántékán kidagadt az ér s az egész erős, hatalmas férfit megreszkettette az érzés, mely e pillanatban agyán és szívéen egyként uralkodott.

- Ez hát az utolsó szava, Ilonka, - mondta nyers, kemény hangon, - ez? Jó. Sokat szenvedett? Én is. Nem kérde, mi fűzi ahhoz az emberhez. Talán édes anyja utolsó szava? Ez olyan könnyen hihető mese, kár hogy nem mondja el nekem is. De úgy látszik, mégis becsül valamennyire. Ha nem mondhatja el az igaz okot, legalább nem ámit valótlanossággal. Szép öntől, köszönöm ezt is. De én most már tudom, Ilonka. Ebben a pillanatban bizonyos vagyok arról, a mi néha-napján eddig is kínozott és fenyegette boldogságomat. Nem a vén ember miatt űz el engem, nem! Hiúságának kellett ez az áldozat. Annak.

A leány visszahanyatlott a székre és két kezébe temetve arcát, csendesén zokogott. A mérnök szenvedélyes gúnnyal folytatta tovább:

- Nem, - nem a vén ember szeretetét követeli áldozatul az én hűséges, szegény szívem, - hanem álmokat, fényes jövőt, diadalokat és csillogást. A színpad káprázatos világa az, a mi vonzza, - a lelkesülő, léha ember tapsa, a dicsőség, a pompa, a gazdagság, a mi mind ott várakozik, s a mi itt mellettem mind hiányzik. Ez az, - semmi más. Igaza van. Menjen, haladjon felfelé, - az első lépés sikerült, az első szív össze van tiporva, az első diadalt kivívtá, - ne féljen, a jövő magaé. Hogy mi lesz belőlem, - én Istenem! hogy mi is lesz én belőlem!

Az utolsó mondatban nem volt semmi gúny. A megtört, erős szív mélyéből jött az, a szétfoszlott reményé volt, a vigasztalan csalódásé, a minő férfit valaha csak önzővé, kegyetlenné tehetett. Mert biz' az úgy van és valljuk be mindannyian, a kik erős voltunkkal dicsekszünk, hogy a hirtelen jött csapás bennünket mindig lesújt, de ritkán emel fel, - vakká tesz, de ritkán nyitja fel szemünket, önzést és kegyetlenséget hoz napfényre, mint a tigrisnél az első seb, saját pirosuló vérenek első látása. A mérnök szerelme mély volt és tiszta, mint a tengerszem, de a belécsapódott kő ép oly nehezen elsimuló hullámzást is okozott. Néhány perczig szótlanul nézett a zokogó leányra, - e köny, e zokogás neki nem bánatról, nem szívtépő kinokról beszélt, hanem büntudatról, szégyenről és gyengeségről. Vádjait igazolták, a helyett hogy vádolták volna, a gyöngé leány tünt fel kegyetlennel, holott pedig az ő kegyetlen durvasága égette a szegény kis szívet, sajtolta könnyeket az ártatlan szemből. Igen, mindez így volt, de a mérnök, mint akárhányan helyében, a hiuság megcsalt, széttiport áldozatának tekintette magát és az az előítélet a színészet iránt, mely néha úgy tetszik, mintha születésünktől volna lelkünkbe oltva, csak megerősítette ádáz gyanúját. Barna erős tenyerét rányomta homlokára, miközben a leány lassan felemelkedett helyéről, elsimított szeméből egy pár odatévedt, göndör fürtöt és oly megható, szelid, könyörgő tekintettel nézett a férfi arczába, hogy a mérnök haragvó szívét ismét az édes, titkos érzés melege dobbantotta meg.

- Higgyen a mit akar, Gábor, - szólt azon a szelid csengésű, alázatos hangon, mely jobban felrázza a lelket a harag minden szenvedélyes kitörésénél - talán ha lecsillapul, be fogja látni, mennyit szenvedhettem én is. Be fogja látni, hogy nincs oly dicsőség és nincs oly fény e világon, a mi az én életemet boldoggá tehetné. Maga férfi, - azt teszi, a mit akar, de én szegény, elhagyatott leány vagyok és senki sem szeret...

- És én? - Én senki vagyok?

- Nem tudom - folytatta csendesen, szemét makacsul a földre sítve - nem tudom, de én soha meg nem sérteném úgy magát, én soha rosszat nem tennék föl, ha mindenki mondaná, akkor sem.

És ekkor ismétlődött az a jelenet, a mi mindenkor ismétlődik az első emberpár első összecsapása óta. A férfi szív felocsudik a fásultságból és mélyen, igaz bűnbánattal érzi a szelid szemrehányás igazságát. Az alázatos, hang legyőzi és megindítja, a könnyben úszó szem eltölti dühös indulattal saját maga ellen és heves kifakadások következnek, visszavonása minden előbb kimondott szónak, esdeklő bocsánat kérés, őszinte, kicsit talán rapszódikus kifejezése saját rút önzésének és mentegése ezernyi okkal, vagy inkább eggyel, mely oly annyira ékesen szóló és oly szívetindítóan meggyőző, hogy nem maradhat utána a sértés árnyéka sem a szerelmes leányszívben, hanem mosoly, még bánatos, de boldog mosoly deríti fel a könnyes szemet és a teljes kiengesztelődés szavát talán nem is lehet másként kimondani, mint hozzá simulva az erős mellhez és nem is lehet másként megpecsételni, mint avval a csókkal, melynek üdítő, boldogító melegsége csak a vihar után kítűző nap első sugaraihoz hasonlítható. A kalap a barna hajról lecsúszott a földön heverő kézirat csomó mellé és a puha, tömött élő selyem, mely a mérnök égő arcját érintette, épen nem volt alkalmas szenvedélyes vére csillapítására.

- Ne mondjunk le a reményről, édesem. A lemondás halálom volna, mind kettőnk halála. Most már nem szabad ám tiltakoznia. Egy nappal talán később leszünk boldogok, de boldogoknak kell lennünk. Bizzék Istenben, feledje el az én durvaságomat és gondoljon mindig arra, hogy a távolból is örökösödöm felette. Most elmegyek, de mihelyt parancsolja, jövek. Csak egyet ígérjen meg. Ha úgy érzi, hogy védelmezőre, tanácsadóra, barátira van szüksége, hívni fog. Igéri?

Ilonka igent intett fejével. A mérnök még egyszer megcsókolta kezét, aztán lassan, visszavissza nézve ment a sövény felé, könnyedén, biztosan ugrott át rajta ismét, barna arcza még

egy pillanatig ott mosolygott biztatóan és bátorítva szerelmesen a liceum zöld levelei közt, s nem sokkal utóbb a leány szeme már csak a nyomában felszálló porfelleget látta kavarni és távolodni a város felé.

Még fel sem szabadult lelke abból a tétlen álmodozásból, mely az utolsó perc elröppenő boldogságánál időzik, mely a meleg hangból, az édes tekintetéből sző emlékeket és végtelen hosszúnak és nem ismert gyönyörűségekkel teltnak látszik, a mikor a gondolat is megáll és nem tervez, hanem úgy ragaszkodik az utolsó pillanat utolsó bűvös varázsához, mint az ős utolsó pillangója az ős utolsó virágkelyhéhez, mintha csak sejtene, hogy utána már a hervadás, a fagy, talán a halál leselkedik, midőn háta mögött, a ház felől óvatos, halk lépések nesze közelgett és az ijedten visszaforduló leány szeme az intrikus alázatos, mosolygó tekintetével találkozott. Bátor Barnabás néven nevezték a színlapok az intrikust, de most oly ravasz, oly gyáva, oly szelídséget tettető és oly alattomos volt egész megjelenése, hogy Ilonka ijedten hajtotta le fejét és megpillantva földön heverő kalapját és szerepének széthullott lapjait, zavarában önkénytelenül utána hajolt. Bátor úr hosszúságától alig várható ügyességgel előzte meg s miután előbb a lehető legmélyebb tisztelettel nyújtá át a kalapot, nagy buzgósággal iparkodott rendet hozni a szétzavart kézirat csomóban. Közbe mély, hízelgő hangon dörögött, de ez a dörögés nagyon hasonlított valami kopott, vén, ravasz kandur dorombolásához.

- Márta a «Nagymamából»?! Fenomenális siker, szép kisasszony! És «Fedora!» Fedorát is tanulja? Persze itt a mester szemét látom. A mesteré a legélesebb szem a világon, kisasszony. A kiről ő mondja: *lesz!* az *lesz* is! Nekem megmondta: nem leszel! Nem is lettem! Ripacs vagyok, kisasszony, de utóvégre hova jutna a vidék művelődése, ha mindnyájan csillagok lennénk! Azonban Ilonka kisasszony! Engedje meg, hogy leemeljem kalapom! A szemében a drámairodalom minden hősnőjének minden érzése ragyog, a hangjában minden öröme, minden szenvedélye rezeg. Én mondom, kisasszony, én a ripacs, de a ki keresztül eveztem az élet tengerén.

E különös szónoklat végével befejezte a rendezést és a papircsomót hosszú ujjai közt szorongatva némileg elvesztette nyugodtságát. Az Ilonka nyílt szeme félig kíváncsian, félig ijedten tapadt beesett, ránczos arczára, melyről az őszinteséget és nyíltságot talán épen az élet ama bizonyos tengerének zavaros hullámai törölték le. Rövid, igen kellemetlen csend támadt, melyet végre is Ilonka csengő, most már nyugodt, majdnem parancsoló hangja tört meg.

- Akar valamit Bátor úr tőlem? Nem tudom, bátyám mit szólna, ha önt itt találná!

Az intrikus mélyen meghajtotta magát és intrikus léte a tragikus hős világfájdalmas sóhajtását iparkodott szűk melléből kipréselni.

- Tudom, kisasszony! Mi számkivetve vagyunk az ön üdítő közelségéből. Minket valaki, a kit a világ első színpadának fellépési díjáért sem sértenék meg, önző, rút, érzéketlen szívű gazficzkóknak fest le. Szerinte vérengző vadállatok vagyunk, de ha egy magamfajta elzüllött komédiás remélhetné azt, hogy alázatos véleményét a kisasszony némi figyelemre méltatná, nem késnék kimondani, hogy a legvérengzőbb fenevadban is érző szív van és ha társát baj fenyegeti, pártjára áll és életével is védelmezi. Igen, drága kisasszony! E kopott ruhák alatt emberi szív dobog és nagy tisztelet a mester iránt. A mesternek joga van gyűlölni minket, de mi vele szemben csak kötelességgel adózhatunk. Ilyen kötelesség az, mely engem társaim megbizásából e merész lépésre késztetett. Kisasszony, bár sajog a szívem és arcomat könnyek nedvesítik - férfi könnyek, kisasszony - végig kell hurcolnom a nehéz keresztet.

Az intrikus az utolsó mondatot a hatás emelése céljából jónak látta illusztrálni is. Csontos öklével tehát addig dörzsölte szemét, míg a kékeres szemhéja vörösre nem dagadt és hátát olyformán görbítette meg, mintha a súlyos kereszt csakugyan vállára nehezednék, habár eme

mozdulat is inkább a fent említett, prédájára leselkedő kanduréhoz hasonlított. Miután pedig ily kétségbevonhatatlan jelét adta félreismert színésztalentumának, a leány rózsás arczán a megdöbbenés némi halavány árnyékát fedezvén fel, halkított, suttogó hangon folytatta:

- Kisasszony, legyen erős. Az ön támaszát, a mi szeretve tisztelt ősz mesterünket veszély fenyegeti. A nyomor denevére kiterjesztette sötét szárnyát és lecsapni készül rá, hogy kiszíjja utolsó csepp véréit is.

Halk sikoltás röppent el a leány ajakáról. A mesterkélt szavak akárkit emlékeztethettek a bagoly rémes huhogására s az intrikus ravaszul pislogó szeme épen nem volt bizalmat gerjesztő kísérete a hangnak. A sikoltás hallatára és a hirtelen támadt ijedtség láttára lefoszlott róla a hamis páthosz kísérteties czafrangja és kiegyenesedve és önérzetesen fejezte be mondanivalóját.

- Igen, kisasszony! Más szóval a mester már két hónapi előleggel hátralékban van, s nemeskeblű direktorunk - bár megszakad a szíve - nem képes a mesternek többet egy krajczárral sem adni. A színház üres, a kassza üres, mi mindnyájan éhenkórászok vagyunk. Talán nem kell felvilágosítanom a kisasszonyt, hogy kinek a számára kellett az előleg.

Óh, nagyon jól tudta, kinek a számára kellett. Most már tudta azt, a mit eddig nem is sejtett. Összeszorította szívét az a rettenetes érzés, mely először mutatja meg a gondtalan napok árnyékát, először rántja le a leplet a teherről, melyet más valaki hurczol izzadva értünk. Összeszorította szívét, elrémítette, megzsibbasztotta, oda dobta tehetetlenül zokogva a gyönyörködő, hunyorgató intrikusnak, a zöld, ravasz szemben gyöngéd érzést láttatott vele, a vigyorgó, fonnyadt ajak mögött félreeső jó szívet, módot a menekülésre, segítséget és védelmet a fenyegető veszély ellen, a melyért egész életében hálával kell, hogy ragaszkodjék hozzá. Feléje nyújtotta kezét és az intrikus nem késett megragadni, sőt nem késett megcsókolni sem. Vakmerőségétől maga is megzavarodott, de hamarosan visszanyerte hidegvéréit.

- Ne csüggedjen, kisasszony! A mi pályánkon a jelszó: a remény. A veszély pillanatában összetartunk és kitárjuk viharedezett keblünket a támadások özöne ellen. Elérkezett az idő, hogy bebizonyítsuk, mennyire nem érdemeltük a mester gyűlöletét. Ugy van, kisasszony. Mi meg akarjuk menteni a mestert, de szükségünk van a kegyed segítségére. Nem kételkedem azon, hogy számíthatunk rá.

Ilonka izgatottan bólintott fejével. Az intrikus a magáét balvállára hajtotta és ujjait, karja hosszúsága miatt majdnem térdénél fonta össze.

- A dolog igen egyszerű. Pénz nincs, tehát szerezni kell. A pénz a közönség zsebében van, tehát onnan kell kihúzni. Jász-Márton közönségére azonban csak egy ember képes hatni, - a mester - tehát segítsége nélkül őt a nyomor karmaiból ki nem menthetjük. Szóval, kisasszony, a társulat elhatározta, hogy megüli díszelőadással és jutalomjátékkal egybekötött jubileummal a mester huszonötéves működését a művészet magasztos, bár terhes szolgálatában. Megüli, egyrészt, hogy nyilvánosan bemutathassa hódolatát a tehetségnek, másrészt, hogy ezáltal segíthessen nyomasztó anyagi helyzetén esetleg felemelt helyárral. A helybeli sajtó támogatása folytán zsúfolt házra van kilátásunk, de a mester beleegyezése föltétlenül szükséges.

Ilonka arcza földerült és hálás, örvendetes hangon felelt.

- Nagyon, nagyon köszönöm részvétüket. Oly boldog volnék, ha bácsikám is belátná, mennyire csalódott magukban. Köszönöm, Bátor úr, és bocsássonak meg, ha talán néha vétettem ellenük.

Az intrikus önérzetesen tett kísérleteket, hogy horpadt mellét kidüleszsze:

- Szó se essék erről, kisasszony. A művészet szentelt berkeiben nincs se harag, se neheztelés. Egymásért élünk, egymásért halunk. De - és itt zavartan húzódtak vissza a ránczok arcán - a dolognak, hogy prózai szóval éljek, bibije van. A jubileumi előadás jövedelmének fele ősi hagyományok által szentesített szokásaink szerint a társulaté. És mi, kisasszony, bár, ha csak rólunk és nem a tiszteletre méltó hagyományokról volna szó, szívesen lemondanánk is róla a mester javára, - ez esetben attól tartunk, hogy a mester - irántunk érzett, nekünk annyi titkolt, annyi nehezen viselt bánatot okozó gyűlöletétől vezéreltetve megtagadná a részvételt, nehogy ő könnyítse meg nyomorult létezésünket. E részben bátor kodunk tehát kegyedhez, drága kisasszony fordulni, meg lévén győződve arról, hogy jó szíve nem engedi az inség marta-lékául azt, a ki mindenét kegyed jóléteért áldozta fel. Már pedig, bármily kegyes és nemes-lelkű férfiú is szeretve tisztelt direktorunk, e jubileum nem sikerülte esetén azon szomorú helyzetbe jutna, hogy a társulat fényét és vonzó erejét kényteleníttetnék elbocsátani.

E hideg, kiszámított szavakra, melyek mindegyikéből kirítt a nem is igen rejtegetett önzés, Ilonka lelkében is halavány kételyek támadtak a tisztelt művésztársaság és képviselőjének nemeslelkűsége felől, de ezernyi apró, eddig figyelembe sem vett jel bizonyította most annak igazságát, a mi a közeli szükségre, nyomorra vonatkozott. A kóbor életben, a hazugság világá-ban, melynek sötét árnyaitól öreg bátyjának féltő, rideg szeretete oltalmazta, az emberek beszédének és tetteinek megítélésében némi biztonságra tett szert és az utolsó, fenyegetően hangzó szavakra érezte, hogy bátran, higgadtan kell felelnie. Kalapját, melyet eddig kezében tartott, fejére tette, arcza még kissé sápadt volt az előbbi izgatott félelem miatt, de szemében már a nyugodt felsőbbbség ragyogott, mely az első pillanatban annyira megzavarta az intrikust.

- Jól van, Bátor úr. Nem keresem, szükségük van-e önöknek is arra, a mit kér. Tudom, hogy bátyámnak szüksége van rá és ez nekem elég. Ha önökön is segíthetek, örvideni fogok, hisz ugyanott szenvednek, a hol mi. Mondja meg mi a teendőm, hogy kiválaszthassam belőle azt, a mit tehetek.

E határozott válaszra az intrikus most már igazi őszinte tisztelettel hajolt meg. A leány hangjában, tekintetében, mozdulatában annyi nemes büszkeség nyilvánult, a mi még a félretaposott cipőjü és kicserzett szívü komédiásban is felébresztette a régi lovagot.

- Igenis, kisasszony! Egy óra mulva deputációban jövünk a mesterhez. A kisasszonynak hozzánk kell csatlakoznia és ellenállhatatlan hangjával erősítenie a mi gyöngé szavunkat. Találjon módot arra, hogy négy óra felé az utcára mehessen. Mi pont négykor a kapunál leszünk. A társaság bizalma a szónoki tiszttel engem diszített fel s én, bár mily tehetetlennek érzem is magamat e szent cél kivételére, legyen róla meggyőződve, kisasszony, hogy rég elkopott tehetségem minden maradványát összeszedem. Addig, ha szabad kérnem, ne szóljon az egészről semmit a mesternek. Meg akarjuk lepni, mert tartunk tőle, hogy maga elé sem bocsátana, ha sejtelve volna a javát célzó összeesküvésről. Tehát számolhatunk kegyedre, kisasszony?

Ilonka egyszerűen csak annyit felelt:

- Ott leszek.

A ház felől valaki a leány nevét kiáltotta. Az intrikus összerezzen, aztán lehetőségig meggörnyedve macska léptekkel somfordált a sövény felé. Rövid szakértői szemle után, mely a sövény magasságát illette, nevéhez méltó elhatározással a magasba emelte bal lábát s miután ugyanezen művelet valamelyest nehezebben ugyan, de a jobbal is sikerült, e végtagok figyelemre méltó hosszúsága miatt épen nem volt szüksége több mozdulatra, hogy az akáczfáktól szegélyezett külső gyalogösvényen találja magát. Kalapját meglóbálta a leány felé és hosszú, idétlen alakját talán ugyanazon finom, porfelhő takarta el, a mely előbb a mérnök útját jelölte.

III.

A homályba, mely a «Próféta» multját fedte, csak a vén sugó egy-egy rejtelmes czélzása vetett némi nagyon bizonytalan, kétes értékű fényt. A sugó becsületére legyen mondván, e czélzások ép oly ritkák valának, mint rövidke és kevéssé érthetők. Ha czélzásának e kettős tulajdonságát eléggé megmagyarázhatná az a tény, hogy csak borközi állapotban jöttek napfényre, úgy ritkaságuk sem szorulna bővebb értelmezésre. Ámde kénytelenek vagyunk kijelenteni, hogy a sugó diskrecziójának mélyebb lélektani oka is lehetett. Nevezetesen ő, ki élete java részét a sugólyukban töltötte, már foglalkozásánál fogva is határozott ellensége volt minden nyíltságnak és mert a közönség érthetetlen s eddig még le nem küzdött előítélete arra kényszerítette, hogy hangja erejét a lehető szűk mederbe szorítsa vissza a színész lusta apostolainak riasztó, haragos vagy könyörgő szemjátékai ellenére is, - a bosszuállás igen természetes eszközüül kínálkozott a teljes hallgatás akkor, a midőn ugyanazon t. közönség kíváncsiságának kielégítéséről volt szó. Másrészt azonban - mint már valahol fentebb is megjegyeztem - a sugóra a szabad levegőnek legyőzhetetlen álmosító hatása volt. Félálomban járt-kelt, ült, beszélt, evett s jóformán csak az ivásra fordított volna élénkebb figyelmet, ha viszont ez élvezet gyakorlása száraz torkának vágyával lépést tartani iparkodott volna. S végezetül nem hallgathatom el a naturburs azon találó megjegyzését sem, mely szerint a sugó a szöveggönyvek gépies olvasása közben elvesztette tehetségét arra, hogy gondolatait mondatokba fűzze - s valóban nem egyszer megesett rajta, hogy beszélgetés közben, ha éppen felelnie kellett, valamelyik népszerű darab pár sorát reczitálta el, mely így-úgy összhangban volt a beszélgetés tárgyával.

Két dolog azonban több-kevesebb bizonyossággal közszájon forgott. Hogy a komikus fiatal korában operaénekesnek készült, de első föllépése Meyerber hírneves operájában, a «Prófétában» akkora nyilvános botránnyal végződött, jobban mondván akasztódott meg, hogy a lapok egyértelműen a színház vezetőségének lemondását követelték és a szerencsétlen énekesnek az amerikai bőgő majmok közt ígértek több mint bizonyos szerződést. Ez elhibázott lépés aztán, - mint annyiszor történik a felebaráti szeretet magasztos tana szerint reformált világban - végig üldözte hősünket élete további folyamán, reányomva első szerepének nevét Kain bélyegül úgyannyira, hogy a vidéki társulatok romlott vagy nevetséges vagy szárnalmas, de mindenképen tarka köztársaságában a direktoroktól a kulissza tologatóig minden férfi és nő csak a «Próféta» néven ismerte és emlegette. Hogyan került azonban vidékre s miként lett a hőstenorból komikus - ez talán a sugó előtt is titok volt s a gyűlésen tett kijelentéséből egyéb nem derült ki, minthogy tizenkilencz éve taposnák együtt a világot jelentő deszkákat, ha t. i. a sugó számára a végzet nem a sokkal nyugodalmasabb ülést szabta volna ki. Mindezek után könnyen megfejtethető a próféta jellemének az az oldala, mely egyedül volt világos és ismeretes az emberek előtt, mely, habár szerepkörével homlokegyenest ellenkezett, minden lélektani tanulmány nélkül visszavezethető első fellépésének csufos kudarczára. A határtalan becsvágyu emberek tragikus sorsa érte el őt is, ha e becsvágy a megvalósulás stádiumában foszlányokra szakad. A hiuság, melylyel a lélek e tulajdonsága, valahányszor hiányzik az igaz tehetség biztos alapja, összeforr, sohasem keresi magában a hibát, hanem elemi dühvel fordul a bukás szemlélői felé és gúnyt, irigységet vagy gyűlölködést talál azokban, kik tulajdonképen csak nézők, legrosszabb esetben mulatók valának. Innen az általánosításhoz már csak egy lépés kell s ez a lépés igen ritkán marad el, mivelhogy az emberek is ritkán bocsátanak meg annak, a kitől hódítást várnak s a ki a vélt erő helyett szárnalmas gyöngeséget tár fel várakozó szemük előtt, és a kétségbeesett vergődés idétlen látványával szolgál feszült idegzetüknek. A czirkusz akrobatája, a kit a vidéki városok elmaradhatatlan mészáros legénye amugy Isten igazában földhöz teremt, e részben egyforma sorsra jut a hőstenorral, a kinél a magas «C» gixerbe fullad, avval a különbséggel mégis, hogy az akrobata, talán ujra neki lát a küzdelemnek, míg a művészt megsemmisíti, leszállítja,

eltörpíti az első fütty, az első gunyos pisszegés. - Így történt, hogy a próféta sem találta meg magában a hibát, hanem az első pillanat dühe és izzó gyűlölsége, mely abban az első pillanatban talán csak a karmester, talán csak a zenekar ellen irányult, igen hamar átáradt mindazokra, kik bukását látták, aztán azokra, kik hallották vagy olvasták s végül már különbséget sem tudott tenni az emberek között, hanem gyűlölt minden arcot, mely reá bámult az utcán, nem látván rajtuk semmi egyebet a gúnyos kárörömnön, vagy a még lealázóbb szánakozáson kívül. Ránézve az emberiség csak ezeket az érzéseket képviselte és bár merészen hangzik is, nem egészen hihetetlen az a nézet, hogy az üldöző démontól való szabadulás vágya hajtotta abba a szerepkörbe, a hol ezt a kárörvendő, gúnyos arcot egyetlen szavával, egyetlen izom rándításával a fékezhetetlen kaczagás vidám, gondtalan örvényébe sodorhatta. A míg a deszkákon volt, járt-kelt, beszélt, a míg magas, szikár testét s csontos, mozgékony arcát nevetséges figurává alakíthatta, hitte is, hogy oda lenn a kegyetlen bíró megfélemedezik a multról, kitörli emlékezetéből ama végzetes órát és bár színésztársai előtt folyton rejtély marad viselkedése, valósággal élvezte a maga játékát, a tapsot, a tömeg hangos zugását, hogy aztán, ha legördül a függöny, megint csak kerülő utakon, köpenye gallérjába burkolózva, térjen magányos szállására.

Magától értetődik, hogy színésztársait mélységesen megvetette. Azok mind ismerték élete tragikumát, a gúnyos név, mely reáragadt, tőlük származott, ez volt kezükben a fegyver az apróbb-nagyobb összetűzések alkalmával, evvel szakították fel számtalanszor a már-már hegedő sebet, - sikereinek talán gyógyító hatását kicsinyes irigységükben evvel semmisítették meg. Suttogásukból ezt az egyetlen szót hallotta ki, szerencsekivánataik mögött ez lappangott, ez az örökös, gyötrő célzás, ez a folytonos lebegtetése a multa dobott fátyolnak. Valószínű, hogy itt is végzetes tévedés áldozatául esett, de Akhillest is egyetlen sebezhető oldala pusztította el és Sigfridet is és valahány hőse csak volt a testi erőnek. Az erős, sziklaszilárd jellemek sem járnak különben. Van egy védtelen rész - igen sokszor a hiuság - és ott és akkor omlik össze a hatalmas tisztelt bálvány, a hol és a mikor e gyöngye rész találva lőn. Valakinél sokáig rejtve marad, valaki az első kiállásnál megsebesül s bizony minden meteor fénye egyforma, csak pályájuk hossza különbözik. A próféta szerencsétlensége volt, hogy a nagy világ küzdőporondján az első lépésnél kapta a sebet és ebbe a sebbe belepusztult lelkének minden álma és elhalványult jövőjének minden fényessége. Gyűlölete társai iránt nem is maradt zárt és titkolt, visszafojtott keserűsége olykor vad, erőszakos haragban tört ki ellenük, egy-egy vigyázatlan, tréfás vagy kötekedő célzás felkorbácsolta szilaj vérét és ilyenkor nem volt tanácsos bevárni féktelen dühének lefolyását. Következésképpen a direktorok irtóztak tőle, félelmetes hírneve elhomályosította külső népszerűségének a társulatok pénztárára nézve oly előnyös nimbuszát is s végül már csak oly ágrul szakadt kompánia fogadhatta maga közé, mint a Jobbágyffy úré is, mely a művelődés kormos fáklyáját igen-igen kétes értékű sikerrel lobogtatta igen-igen apró, s jelentéktelen tartózkodási helyén a művelődés üde forrása után sóvárgó emberiségnek. És bár Bogyó úr kétségtelenül tiltakoznék mindkét állításom ellen, sőt nem késnék engem a «Nyílttér»-ben aljas rágalmazónak s minden jobb ügy ádáz, irigységtől felpuffadt ellenségének deklarálni, ez idő szerint nem lévén semmi irigyelni valóm Jász-Márton nemes városának t. közönségétől, ismétlem a szomorú valóságot, hogy Jász-Márton szellemi szükségleteit a lakodalmakon és disznótorokon elhangzott «humoros és sziporkázó» felköszöntők idáig teljesen kielégítették és hogy az a szellemi forradalom és megújulás, melyet a magasabb intelligencia már felsorolt kicsiny, de lelkes csapata a Jobbágyffy úr truppjának szereplésétől várt, mint az előzményekből látható, ép úgy megtört a megkérgesedett közönyön, mint akár a világítás és kövezés évek óta vajudó kérdése.

A szoba, melyben a komikus hugával lakott, egyszerű, földes paraszt szoba volt, festetlen fabutorokkal, melyek közt feltűnt a magasra vetett ágy és a kopott rámájú homályos tükör a mellé dugott szentelt barkával. A fehérre meszelt falon ríktó olaj nyomatok ábrázolták a

kalendárium szentjeinek igen jelentékeny számu csoportját. A bubos kemencze széles padkáján néhány vásott jelmezdarab hevert, s míg a mestergerendában valószínűleg a szerepek sárgult kéziratai fértek meg békés társaságban a házi gazda kalendáriumával. A komikus a széles, rácsos támlájú falóczán heverészett, a mint kis huga belépett. Arcza valamikor szép és férfias lehetett. Magas, kicsit meredek homloka és majdnem vízszintesen egyenletes felületű koponyája, melyről életének sok viharja rég letarolta a hajfürtöket, annyi makacsságról tanuskodhatott, a mennyi oly embernél, a ki csak egy oldalát ismerve az életnek, az egészet a szerint itéli meg, könnyen kegyetlenséggé vagy korlátoltsággá válhatik. Mélyen bennülő barna szemében megjegeczesedett az átható gúny és oda fagyott éles metszésű ajka szélére. Orra és álla Ilonkáéhoz hasonlított, de ez a hasonlóság alig volt nagyobb a tél és tavasz hasonlóságánál. A faágak növése, alkata nem változik, csak az üde, zöld lombok helyét foglalja el a zuzmara. Egyébként arcyszíne miben sem különbözött társai arczszínétől. A sok festés és a még több nélkülözés rajta hagyta nyomát a petyhüdt bőrön, azt a szennyes, sárga színt, mely az áll felé sötétedve, ezernyi apró mozdulatlan ránczba fut össze, az élő emberi arcot némileg a mumiákéhoz téve hasonlóvá. Kedvetlen, csüggedt szeme rövidke, észrevétlenül maradt perczig felvillant, a mint Ilonka kedves arcza megjelent a szobában, de ugyanakkor észrevéve vonásain az el nem palástolható, fájdalmas zavart, visszanyerte merev, hideg kifejezését. Könyökére támaszkodott és mély, érdes hangon kérdezte:

- Itt volt a fráter?

- Itt.

- Kiadtad neki az utat?

- Megmondtam Gábornak, hogy sosem lehetünk boldogok.

A próféta felült és tenyerével térdére támaszkodott:

- Hogyan mondtad?

Ilonka hirtelen törülni valót talált az asztalon és halkán felelt:

- Hogy soha többé nem találkozhatunk.

A komikus most helybenhagyólag intett:

- Bölcsen van. Sohasem találkozhattok! Helyes beszéd. De a boldogságról hallgass. A te boldogságod az én dolgom. Te nem tudod, mi az - én tudom. Én ismerem az életet, te nem; ismerem az embereket, te nem. Mikor édes anyád haldoklott, az emberek közül senki sem volt mellette rajtam kívül. Hóban, fagyban magam is betegen mentem hozzá. Testvére voltam, tehát elmentem. Utolsó szava reád vonatkozott. Azt mondta: Tegyelek boldoggá és meg kellett esküdnöm ígéretemre. És te kételkednél bennem?

Ilonka hirtelen megfordult és letérdelve megcsókolta ránczos kezét.

- Nem bácsi! Tudom, hogy szeret engem!

A próféta kinézett az ablakon, majd balkeze reátévedt a leány fejére és simogatni kezdé puha, tömött haját.

- Igen, most már szeretlek! Annyira, a mennyire én még szeretni tudok valakit. De akkor apró, alig nyolcz éves siránkozó kis gyerek voltál, én nyomorult, vándor komédiás. Magammal odáig nem törődtem, attól kezdve miattad még az emberekkel is törödnöm kellett. Nagy szó, Ilonkám, nagy szó, - sohasem fogod megérteni, hogy mily nagy. De megesküdtem, hogy felnevellek és boldoggá teszek. Az idő itt van. Minden tudást, a mit valaha magamra szedtem - sok volt Ilonka, igen sok - átöntöttem a te lelkedbe. Tizennyolcz éves vagy, szenvedtél, nélkülöztél oldalam mellett tiz év alatt, de nem vesztettél semmit lelked kincseiből. Így van?

A leány halavány arcát könyek nedvesítették és ezek a könyek égették a komikus csontos kezét is.

- Ne sírj Ilonka és ne hálálkodj! Komisz, önző ember vagyok én. Fiatal legénykoromban sokat álmodoztam az életről és tudom, hogy nélküled rég elpusztított volna a magány. Az a kérdés, kár lett volna-e értem - az a kérdés?

Itt egy kicsit eltűnődött, azután másik kezét is rátette a leány fejére.

- Akkor nem lett volna, most már igen. Még vár rám egy feladat s ez a te boldogságod. Csodálkozol és kételkedel? A mit te most annak képzelsz, az nem az. A kinek szívében az isteni szikra lappang, azt a sóhajtozás és szerelmeskedés sohasem elégitheti ki. Azt a szikrát nem a szerelem gyújtja lángra, nem a házi tüzhelynél táplálkozik, - vihar kell hozzá lányom, a tömeg zúgása, taps orkán, a szenvedélyek kitörése. Nézz rám és gondolj életemre! Bennem előlte az irigység, de pótolta-e helyét valaha valami! Nem, soha - elhamvasztotta egész szívemet - és azóta soha, azelőtt igen, de azóta soha nem férközött oda be női arc. Oh Ilonka, ha loboghatott volna szabadon, ha megtalálta volna táplálékát, ha szétáradhatott volna vakító fénye és izzó melege a világban, akkor mondhatnám és érezném is: Megtaláltam a boldogságot. De a mit én nem érhettem el, azt te eléred. Az idő közeleg. Tudd meg, hogy mihelyt kiszabadulhatunk ebből a sárfészekből, Pestre viszlek. Megmozgatok minden követ, megnyalom a kegyelmes urak kezét és meggömböltetem hátamat a művészet lakkcipős, cilinderes szeméjé előtt, de meg kell nyitni előtted az ajtónak. És ha egyszer megnyílik, már nem szorulunk senkire. Könyben uszik szavadra minden szem és lábad előtt hever és imádni fog az egész világ... És egy öreg, kopott, elzüllött komédiás remegve hallgatja a tapsvihart; egy részt magának kér belőle és úgy álmodom édes gyermekem, úgy álmodom, hogy az a vén komédiás, a ki mindenkit gyűlöl, akkor talán kibékül a világgal és ha meg nem szakad a szíve, hát igen nagyon boldog lesz veled együtt.

Nem, senki a világon nem nevetett volna e pillanatban az öreg komikuson. Petyhüdt arcán lázas pír gyult ki, ajka és keze remegett, izzó szeme a távolba meredt, mintha már látná és hallaná azt, a mit eltévelyedett szíve a jövőről kiszínezett magának. Az emberek forrongó, elragadtatott tömegét, a kezek exaltált összeverését, a lábak szenvedélyes dobogását és vele mindent, a mit valaha a maga számára képzelt, várt, remélt s a minek hiánya a káprázatos magasból ledobta a szürke hétköznapiság erjesztő tengerébe. Fanatikus hite megrészegette és elvakította, a kis leány halk, félénk zokogása nem a szenvedő szív szomorú tiltakozása volt a hiu, - boldogságot, reményt megsemmisítő álmok ellen, hanem úgy képzelte, hogy visszhangja a saját lelkében zúgó szenvedélyes gyönyörűségnek. Felemelte magához és megcsókolta halavány homlokát.

- Ezt akartam mondani, Ilonka. Ha van még ábránd szívedben, űzd ki. Vétek az és akadály. A művészet áldozatokat is kíván, de az az áldozat csak olyan, mint az aranyásósé, a ki ha felfedezi az első gazdag ért, ott hagyja az aranyport tartalmazó iszapot. Jól van. Te okos vagy és értesz engem. Ettől a söpredék néptől minél hamarabb szabadulunk - mihelyest lehet, mindjárt...

Hirtelen elhallgatott és visszaköltözött arcára a régi, merev, kegyetlen kifejezés. Összeszorította öklét és félhalkan dörmögé:

- A pénz! Az az átkozott pénz!

Ilonkának hirtelen eszébe jutott ígérete. A régi kakukkos óra mutatója közel járt a négyhez és nagybátyjának gyűlölködő, gondba borult tekintete az intrikus veszedelmet jósoló szavára emlékeztette. Letörülte arcát és megcsókolva a próféta kezét, hizelgő, gyöngéd hangon kért engedelmet a távozásra.

- Elfogyott a papirunk, bácsi s ma még szeretném kiírni «Juliá»-t.

Az öreg szeme megint felragyogott.

- Juliát? Siess gyermekem! Ez hozza meg számodra a legnagyobb diadalt! Ha kiírtad, mindjárt el is kezdjük tanulni.

Ilonka felszökött helyéről, megkereste és a homályos tükör előtt fejére tette kalapját, a próféta megdörzsölte kezét és csendes gyönyörűséggel dörmögte:

- Micsoda alak! Milyen szemek! És a hang, - csupa sziv, csupa sziv és ezen fordul meg az egész. Ezen!

... A deputáció már ott várakozott a korhadt fakerítés mögött. A vízszintesen szegezett deszkák közt tenyérnyi széles nyílások voltak s az egyik nyíláson oly hatalmas vörös orr tündöklött és oly álmos, szürke szem pislogott, a minővel e kerek világban csak a Jobbágyffy úr társulatának tiszteletre méltó sugója dicsekedhetett. A kerítésen felül meg magas szürke czilinder hívta ki néhány utcagyerek bámulatát. E bámulat azonban éktelen ordítózásban és több rendbeli cigánykerék hányásban nyilatkozott, nem kis megbotránkozására Bogyó úrnak, a ki ebben újra csak szülővárosa nevelés-oktatás ügyének vétkes elhanyagolását látta s gömbölyű fejében hatásos vezérczikk kifomálódására adott alkalmat. Nem kell mondanom, hogy a szürke czilinder az intrikus hosszúra nyúlt porhüvelyét tetőzte be, mely porhüvely egyébként fényesre kefélt fekete kabát és koczkás, sajnos már rojtos szélű s a lábához mérve bizony elég rövid nadrág takart. Végül, bár a naturburs minden pillanatban erős hajlamot áruolt el a szökésre, sőt a csinos, pirosszalagos kalap láttára csak a sugó kétségbeesett erőlködéseinek sikerült féken tartani, - nem hallgathatom el széles karimájú, fekete karbonári kalapját, égő piros, fekete pettyes nyakkendőjét, két évvel történetem előtt divatos, sőt kaczkias, akkor kávébarna, most inkább rótszinű kabátját és azt a csábitóan vörös harisnyát, mely félczipője és nem kevésbé rojtos szélű pepita nadrágja közt kikandikálva, a már említett utcagyerek részéről hasonló, tiszteletlen megjegyzéseket provokált. A mint Ilonka rátette kezét az ajtókilincsre, az intrikus méltóságosan emelte fel kezét.

- Csend. Ő jön! Legyen üdvözölve bájos nemtője a sors ártatlan üldözötteinek.

Csak látni kellett volna azt a hódolatot, azt a valódi és nem csinált hódolatot. Ezek az elzüllött, pályájukat tévesztett alakok igazi napszámosai voltak a művészetnek. Annyit értettek hozzá, mint a maltert hordó napszámos a házépítéshez és ép oly nevetségesek és szájalmasak voltak, mint a napszámos lenne, ha maga vállalkoznék házépítésre. De egy homályos, maguk előtt is ismeretlen zúg tisztán maradt szivükben a sok salak közt és onnan néha igazi, becsületes lelkesedés és tisztelet áradt szét egész valójukon. Négy kalap hagyta el egyszerre rendeltetési helyét, négy törzs hajolt mélyen a föld felé és három sorvadtt és egy pufók arczon látszott az a tiszta, igaz gyönyörűség, melyet csak az ártatlan szépség kelthet fel a kérges szivekben is.

A naturbursén, a ki után Virág Dezső néven sóhajtozott néhány naiv, érzékeny leányka - a naturbursén azonkívül égő pirosság ömlött el és csak azon kellemetlen kilátás riasztotta vissza a gyors elrohanástól, hogy kabátjának egy pótolhatatlan részlete a sugó vasmarkai közt marad. Bogyó úr ellenben, ki a deputációban ismét mint a «Jász-Mártoni Tárogató» kiküldött tudósítója vett részt, az általános meghatottság e percét arra használta fel, hogy tőle alig várható gyorsasággal előre törve megragadja a fehér kis kezét és czuppanó csókkal bizonyítsa be romlatlan idealizmusát. E sikerült cselekedet után büszkén nézett körül a társaságon, de már a következő pillanatban a poros levelű akácson csiripelő verebek iránt kezdett érdeklődni. Ez érdeklődésnek okozója egyébként a Virág úr vérszomjas, embergyilkoló ábrázata lehetett.

Maga Ilonka kisasszony is megzavarodva állott a különös, hajlongó társaság előtt; az utcza tulsó felén egy-két paraszt ember állt meg és szájtátva bámult rájuk, míg a vásott kölykök, kiknek maszatos arcza a köztisztaság iránt is kevés érzéket árult el, mind közelebb merészkedtek. Az intrikus végül - mint mondani szokás - a helyzet magaslatára emelkedett és feltéve kalapját, sokat jelentő hangon mondta:

- Uraim! ne feledjék, hogy a mester színe elé lépünk. Oldjuk meg saruinkat, mondá Sekszipir és mondom én is. Ne feledjék, hogy komoly méltóság illeti ügyünket. Virág, nyujtsd karodat bájos nemtőnknek.

Ámde ezt könnyebb volt kimondani, mint megcselekedni. Virág úr oly kétségbeejtő zavarba jött, mintha karjai létezésén is kételkednék. Nyakkendőjének és arczának színe miben sem különbözött és mert a sugó ismét visszasüppedt félálmába, a naturburs mozdulatát menekülési kísérletnek véve, oly erővel szorongatta a szerencsétlen kabát szárnyát, hogy a Virág úr jobb karja az első lépésnél félig kiszabadult a kabát ujjából s eként láthatóvá lőn gyanus tisztaságu inge, melyen azonkívül holmi folytonossági hiány is mutatkozott. Ha Ilonka véletlenül nem tekint aggódva a ház felé, bizonyos, hogy a naturburs kiugrott volna kabátjából és szégyenletes futással menekül a rá várakozó boldogság elől, így azonban egy szelidnek semmikép sem nevezhető rugással rázta fel a sugót és apró, kecses, bár kicsit bizonytalan léptekkel a leányhoz közeledve, korsó fület formált jobb karjából és lihegve, fulladt hangon darált el egy mondatot, mely a szinpadról mindig megtette a kellő hatást ama bizonyos naiv szívekre.

- Kisasszony, e percz feledhetetlen lesz életemben és ha kegyeskedik karomra támaszkodni, biztosítom, hogy szívem megkönnyebbül a rá nehezedő terhek gyötrő súlyától.

A kisasszony szívesen mosolygott és könnyedén bekapcsolta karját a mondhatatlanul szabályosan görbült korsó fülbe, de Virág úr, a mint a puha, meleg kar érintését érezte, elkeseredetten konstataulta, hogy megkönnyebbülés helyett még ezerszer teher préseli össze szegény szívét. A menet ezután lassan befelé indult. Elöl az intrikus a szerkesztővel, utánuk Virág úr s Ilonka s végül a sugó ballagott, még mindig nem lévén tisztában avval, vajjon nem kell-e megmarkolnia a naturburs kecses mozdulatai szerint csábítóan mozgó kabát szárnyát, miközben ezen kételkedése önkénytelen és igen mulatságos kézrándulásokban nyilvánult. A szobaajtó előtt Ilonka aggódva sugta az intrikus fülébe.

- Bátor úr, az Istenre kérem, ne izgassa fel bátýámat.

Bátor úr megnyugtatóan, büszkén mosolygott.

- Nyugalom kisasszony. Ember- és világismerő vagyok. Meglátja.

Ember- és világismeretének valóban elismerésre méltó bizonyítékát szolgáltatta mindjárt a következő pillanatban. Kopogtatásukra érthetetlen dörmögés felelvén, bátran kinyitotta az ajtót. A küldöttség többi tagjának arczán több-kevesebb aggodalom rajzolódott le, - az irodalom fenkölt képviselőjének hirtelen eszébe jutott, hogy ő itt tudósító s mint ilyennek szérenyen háttérbe kell vonulnia s gondolatát habozás nélkül végrehajtva elég erősnek találta az előcsapatot arra nézve, hogy kellőleg védett állásából közömbösen mosolyogni merészeljen. Viszont a naturburs némi ingadozás után a szende nőt védő hős lovag lelkesült ábrázatát öltötte fel és mellét kifeszítve bátorító tekinteteket vetett a mestergerendára. Ilonka lesütötte szemét és félelem és remény közt dobogott szívecskéje és arczát lelkének ijedt zavara oly bájos, rózsás pirral vont be, hogy Virág úrnak a mestergerendára irányult figyelmét soha, semmi penitencia az életben nem mentheti ki. Csak az intrikus és a sugó állott rendületlenül. A próféta először szemmeresztve bámult rájuk, csodálkozás, harag és féktelen düh váltotta fel egymást; ránczos arczán, magas homlokán két, a szemöldöknél összefutó mély ráncz keletkezett, majd felugorva a lóczáról, rekedt hangon kiáltott:

- Mars! Takarodjatok innen!

Az intrikus szeliden meghajtotta derekát.

- Hallgass ki mindenkit, mielőtt itélnél, mondá Sekszipir!

A próféta mozdulata, melylyel kezét felemelte, semmi barátságos indulatot nem árult el, annál kevésbbé a meghallgatásra való szándékot. Azonban ugyanakkor észrevette hugát, esdeklő tekintetét és meglepetten, szelidebbre vált hangon kérde:

- Te is köztük? Hogy mersz evvel a szemétnéppel érintkezni? Mit keresel köztük?

Az intrikus recsegő hangja megakadályozta, elnyelte a választ.

- Mester, hallgasson reám. Most nem vagyok színész. Komédiás sem vagyok, mester, a nyomorgó ember áll szembe a nyomorgóval. Lökjön ki, mester, ha hazugságon vagy ravaszkodáson kap. Gyűlöl minket, igaza van; mi sem szeretjük önt, nekünk is igazunk van. De elől-hátul inség fenyeget, egymáshoz kell támaszkodnunk, mester. Az segít a másikon, a ki tud. Mi segíteni akarunk önön, nem azért mert szeretjük, hanem mert nyomorusága nem egyedül öné. Bimbó van ön mellett, mester, és ön tudja, hogy az inség sorvasztó szele elhervasztja a bimbót, de a bogáncsnak nem árt. Ugy van, mester, meg kell óvnunk mindnyájunk tiszteletének és csodálatának tárgyát, tüneményes csillagát, az ön szemefényét és ha ide merészkedtünk, hát ezért történt. Így van, mester. Dobjon ki bennünket, mester.

A mester halászápadtan támaszkodott az asztalhoz. Rá volt írva arczára szívének titkolt félelme, gyötrő, emésztő vívódása. Igen jól látta, érezte mint közeleg a fenyegető árnyék és sorvasztó láz emésztette tagjait az álmatlan éjszakákon a gondolatnál, miként néz szemébe kis hugának a rettentő pillanatban, mikor úgy is szükös kényelmét először kell megszorítania. Eddig valami szerencsés véletlenre várt, hogy mire, maga sem tudta, de várt, remélt, titkolta és rejtegette a valóságot. És ime, ott van köztük a leány, sápadt arcán rémület és fájdalom, valahogyan megsejtette a bekövetkező napokat, talán éppen azoktól, a kiknek ostoba, irigy arcza soha nagyobb gyűlölséget nem ébresztett lelkében. És már nem is bizik benne, hanem hozzájuk fordul, tőlük várja a segítséget is. Holott pedig Ilonka iszonyodva hallgatta a beszédet, világossá lett a ravaszul kieszt fogás, melylyel kölcsönös szeretetükre hivatkozva, mindkettőjük szívét megejtették. Most értette át azt a mély megvetést irántuk, melyet szelid lelkébe nem tudott átlátni eddig nagybátyjának féktelen elkeseredése sem. És már hozzá akart rohanni és térdeit átkarolva bevallani mindent és már ki is vonta kezét a Virág úr karjából, de egyetlen tekintet bátyjának eltorzult, sápadt vonásaira megértette vele, hogy nem mese a nyomor, ott rágódik viharedzett lelkén annak, ki édes anyja szemét befogta. Félt, hogy egyetlen mozdulata, egyetlen szava valahogyan útját szegi a menekvésnek és remegve és a bizonytalanság kínos érzésétől zaklatva maradt helyén. Az intrikus hunyorgó macska szemében teljes meglepődés tükröződött vissza, nyakát válla közé húzva és jobb kezét szívére téve beszélt tovább.

- Nem ravaszodom, mester. Nem vagyunk angyalok. A segítségből mi is kivesszük részünket, de mert ön, mester, többet nyer, többet kell áldoznia is. Fenkölt lelkü direktorunk, kit ön ép úgy félreismer, mint minket, elhatározta, hogy jutalomjátékot rendez önnek. Nem egyszerű jutalomjátékot, hanem olyat, mely a nép érdeklődését fölkeltsé. Az ön művészete, mester, meghódította a közönséget s kedvéért talán a felemelt helyárakba is be lehet ugratni. Igen, mester, jubileummal egybekötött diszeloádást rendezünk tiszteletére. Egyebet nem kérünk, mint ígéretét. A rendezés fáradalma a mienk, birjuk a sajtó támogatását s a közönség kíváncsiságának felkeltésére csekélységem majd talál módot és eszközt. Öné a dicsőség, a telt pénztár fele és mi mindnyájan bucsut mondhatunk e nyomorult fészeknek.

Bogyó úr szemrehányólag köhécselt s az intrikus sietett is jóvá tenni hibáját.

- Melynek mocsarát azonban a tisztelt szerkesztő úr nemes idealizmusa már eddig is magasztos sikerrel csapolja le, hogy a tavasz illatos virágai annál bujábban tenyészhessenek rajta.

E szép mondásra Bogyó úr ott hagyta védett állását és előre lépve szerényen hajtotta meg magát, nehogy bármiféle kétség foroghasson fel az érdekelt személyt illetőleg s egyszersmind méltóságos, nemes önbizalommal szorongatta az intrikus kezét. A próféta párszor végigsimitott homlokán, majd oly tekintetet vetve a társaságra, melytől Bogyó úrnak megint csak a tudósítói szerénységet megillető utolsó hely jutott eszébe - rekedt, fulladt hangon - kezével az ajtóra mutatva, felelt:

- Gazemberek vagytok mindnyájan - máskor a csizmám talpát sem törölném a ruhátokba. De most egymásra szorulunk. Bölcsen van. Innen menekülnünk kell. Én is akarok. Nyavalyás igazgatótoknak adósa vagyok. Ki kell fizetnem. Takarodjatok és csináljatok, a mi tetszik. Fellépek, a mikor hivatok. Ott leszek. De addig be ne tegye hozzám a lábát egy sem.

- Ilonka, ide gyere!

Hogy, hogy nem történt, de Bogyó úr már az udvaron törölgette izzadt üstökét, mikor a küldöttség tagjai szép libasorban kivonultak a szobából. A sugóra a napfénynek semmi egyéb hatása nem volt, minthogy szeme összébb záródott, a naturburs jobb karja még mindig a korsófül művészi utánzatát képviselte, csak az intrikus arcza ragyogott a kivivott diadaltól és eléggé nem kárhoztató leereszkedéssel veregetve meg az irodalom kövér vállát, jókedvű bizalmaskodással mondta:

- No öreg - sikerült! He? Nem hittem volna, hogy ilyen könnyen boldogulunk a prófétával. De a beszéd sem volt kutya. Főként az utolsó mondat - a mocsár, az illatos virág - mi?

Miután Bogyó úr kegyesen helybenhagyta e véleményét és miután az intrikus torkának száraz voltáról ejtett el szerény, de nem kétértelmű czélzást, - a küldöttség kifordult az utcára és mert a vén sugó szeme felnyílt, sőt némi halavány fény is pislogott benne, aligha tévedünk a feltevésben, hogy az a bizonyos porfelhő, mely nyomukban kavargott, a «Hárs» zöldre festett kapujánál oszlott szét...

Odabenn pedig, az egyszerű paraszt szobában a rideg, vén ember megrendülve, csaknem összeroskadva karolta át kis hugát és oly hangon, mely zokogásnak is beillett - kérdezgette:

- Hát félsz a nyomortól, Ilonka? Te is tudod, hogy öreg bátyád gyöngül? Nem vagy már bizalommal hozzá? Ezekhez fordulsz, hogy ők is lássák szégyenemet és hogy megalázzanak és gunyolódjanak rajtam?

Ilonka körülfonta karjával a vén színész nyakát és hozzá simult még mindig erős melléhez.

- Nem, bácsi! Azt mondták nekem, hogy te nyomorogsz, hogy rajtad kell segíteni.

A próféta kibontakozott karjaiból, öklét fenyegetőleg emelte fel és oly szilaj mozdulattal lépett az ajtó felé, hogy Bogyó úr ezt látva, még a tudósítónak fentartott védett helyet sem találta volna becses személyiségére elég biztosnak. A dühös kitörés aztán megvető mosolyba olvadt fel és leülve a lóczára, fojtott hangon ismételtegette:

- A nyomorultak! A nyomorultak! De az a gaz ficzkó tehetség! Igazi tehetség!

Majd, mintegy a maga megnyugtatóására, hozzátette:

- Nem kell hálásnak lennem irántuk, nem! Nekik is hasznuk lesz a dologból és nálam nélkül ugyan mire mennének! Ilonka, ha innen kiszabadulunk, viszlek Pestre.

Ilonka szeméből könyecsepp szivárgott, hanem kinézett az ablakon. Báránnyfelhők usztak az égen, alant por kavargott és a hőségtől siralmasan konyult le a vén akácza minden levele. És azon éjjel álmatlanul feküdt ágyában, a barna férfiarca majd biztatóan mosolygott reá, majd

szemrehányólag fordult el tőle és a messze jövőben sehol, de sehol nem világított az a bűvös fény, mely kárpótlást nyújtott volna lemondásáért. Szívében nem érezte a szikrát, mely lángra gyulva valaha elkábitaná a világot, csak azt az egyetlen, első, igaz érzést, mely gyötri, szaggatja, égeti és el fogja hamvasztani, ha nem láthatja többé azt, a kinek mosolygó, nyílt, szerelmes tekintete először csalta fel arczába vére pirját...

IV.

A következő hét nevezetes meglepetésekkel szolgált Jász-Márton kíváncsi ifjúsága és megcsontosodott öregsége részére. Vasárnap a magasabb intelligencia szabad szellemű képviselői a «Jász-Mártoni Tárogató» friss számával rontottak be a kaszinó nyugodalmas, hűvös termébe és megvető mozdulattal dobták a békésen kártyázó, deres fejű notabilitások elé a lapot, oly felkiáltások kíséretében, melyek a polgármester elhájásodott szívében is némi megdöbbenést keltettek. - A szenzáció oka a kövér betűkkel nyomtatott czim alatt terjengő elmélkedés volt a «szinészet csődjé»-ről. Gyenge a mi tollunk arra, hogy hiven visszaadhassa a Bogyó úr nemes kebléből kiáradt epés, maró mondásokat. De rá kell mutatnunk ama komor párhuzamra, melyben végül a szinészet csődjét a város csődjével kapcsolta össze, elmésen olvasztva bele kedvencz elméletét a szabad lélek és szabad testről; zord, kiméletet nem ismerő őszinteséggel fejtve ki (bár bizonyosan ő lesz az a Jeremiás, a ki Jász-Márton-Babylon romjain keseregni fog, míg a többieket Káin büntudata üldözi ki a civilizált világból) hogy a művészet ép oly éltető eleme az emberi társaságnak, mint a lélek a testnek, következőleg emennek halála amazét föltétlenül maga után vonja. Már pedig a művészet haldoklik, ha talán a város atyái kételkednének szavában, ha talán azt hinnék, hogy érzékeny, ideális lelke rémeket lát - ám ezennel ünnepélyesen felhiv mindenkit: tegye kezét a művészet ütőerére, hallgassa meg bágyadt lüktetését és azután ugyanazon kézzel mellét verve kiáltson «mea culpa»-t. Végül merész szökéssel a pusztában kiáltó oroszlánhoz hasonlítva magát, egy oroszántól meglepő bőbeszédűséggel hívja fel a figyelmet a közlő napokra, a művészet fáklyájának végső fellobbanására, melynek, ha a közömbösség hideg szele kioltja, kormos füstje Banquo szellemeként fog kísértetni a város felett, intő jel gyanánt az idealizmus nemtőjének: «Távozz innen, ne közelegj, oh muzsa, - temetik a művészetet!» E hatásos végszavak után ritkított sorokban következett a hiradás a készülő jubileumról, melynek titkolt részleteiről különben a falragaszok annak idején bővebben fogják értesíteni a m. t. műpártoló közönséget.

A teljes igazság kedvéért nem hallgathatjuk el, hogy a polgármester úr, miután a cikk tartalmával alig félreérthető fejcsóválás és tekintélyes köhécselés közt megismerkedett, újra felvette a kártyát és mélységes megvetéssel csak annyit mondott:

- Ha oroszlán, hát bőgjön, de ne firkáljon. A komédiások pedig törjenek követ. Azokra szükség van és éhen se halnak. A ki pedig az én orrom alá merészelné füstölni a fáklyával, hát annak rendesen meggyülik velem a baja. Tuletroá!

S minthogy e bölcs végzésben a dereshajú notabilitások is megnyugodtak s ekként a felizgalt ifjúságot meggyőzték arról, hogy az oroszlán dörgő szózata csakugyan a sivatagba kiált, a kisdéd, de lelkes csapat Bogyó úr lakására sietett a további teendők megbeszélése végett. E megbeszélések eredményét, ha Jász-Márton konservatív községi politikáját halálosan meg nem sérteném, nem haboznám bizonyos amerikai szinnel bevonni. Így azonban szerényen megmaradva az ildomosság határai közt, csak annyit bátorkodom megjegyezni, hogy az intrikus oly jeleit adta leleményességének, hogy Bogyó úr nem késett őt félreismert lángésznek, a művészet minden adományával felékesített Hermesnek s egyéb klasszikus és civilizált

nagyságnak kikiáltani. Az intrikus pedig, visszahárítva az érdekelt fél élénk tiltakozása közepett e bókákat arra, kit jogosan illetnek, t. i. a Bogyó úr gömbölyded egyéniségére, egyenesen felhívta az ifjúságot, hogy tiszteletreméltó lelkesedésüket testi és lelki kiválóságaikkal párosítva a városban virágzó és illatozó gyöngéd szívek meglágyítására fordítsák.

- A gyöngé nő, uraim - jelentette ki a megfelelő gesztusok kíséretében - a férfi sorsa. A férfié a pénz, a pénz a művészet külső fentartója, következésképp: a művészet sorsa a nő. Nyerd meg a nőt, - mondta Sekszipir - és minden nyerve van.

És valóban, ama vasárnap délután, a zöld salus ablakoskák mögött, a hüvös, barátságos szobában idillinek bátran nevezhető jelenetek játszódtak le. A hatást s az ifjúság feláldozó készségét eléggé bizonyíthatja az a tény, hogy másnap a mamák föltétlen titoktartás kötelezettsége mellett, örvendetes családi események készülésétől adtak hirt bizalmas barátnőiknek, s amaz éjjel nem egy ártatlan, naiv szivecske dobogott sebesebben, nem egy sóhaj szállt fel a megzavart lelkekből és bár tudom, mily égbekiáltó bűn ily fajta titkok kibeszélése, a jövő fejlemények könnyebb megértésére elárulom, hogy a joggyakornok hat, - a két ügyvédbojtár átlag négy s a helyettes tanár, - mivelhogy ez évben biztos kilátása volt a véglegesítésre, - a hét folyamán nyolcz szende leány álmának volt a hős lovagja s ugyanannyi mama fedezett fel bennük általuk sem ismert jó tulajdonságokat.

Mindezek után épen nem csodálkozhatunk azon, hogy kémszemlékben fáradhatatlan Bogyó úr ragyogó arccal tehette meg napi jelentéseit Jobbágyffy úrnak, hogy a polgármester úr - két eladó leány sorsát hordozván szíven - már szerdán hajlandó volt elismerni a komédiásoknak az életre való jogát, sőt homályos célzásokat ejtett ki a színház díjtalan odaengedéséről. A két édes és egy mostoha leánynyal megáldott doktor a vidámságnak az emésztést elősegítő hatásáról értekezett és egész határozottan jelentette ki (a kételkedőnek egyszer s mindenkorra ajánlva figyelmébe diplomája megtekintését, melyet a legkiválóbb gyomor-spezialisták egyike írt alá), hogy Sólyom Boldizsárnak - e néven ismerték a prófétát a m. t. közönség körében - már pusztá látása is megszünteti a csömör lehetőségét. Ennek következtében a gyomorbajos járásbíró úgy véletlenül megkérdezte, miben is áll hát tulajdonképpen a dolog a komédiásokkal, az adóügyi tanácsos pedig a netalántán kételkedőket sietett megnyugtanni, avval, hogy a város pénzügyi egyensúlyát a színház díjtalan átengedése nem fogja zavarni. És mert olykor étvágyhiányban szenvedett, azon malicziózus megjegyzést tette a rendőrkapitány előtt, hogy az orvos is akkor áll elő a bölcsességével, mikor már mindenféle istentelen pirulával teletömte az embert. Nem tekintve ez inkább egyéni érdekből eredt zavaró hangot, a polgármester úr nyugodt lelkiismerettel adhatta tudtára a direktornak a nagylelkű engedélyt, melyhez egyébiránt a képviselőtestület utólagos hozzájárulását nem fog késni kikérni. Mi még elárulhatjuk azt is, hogy piros arczára megszámlálhatatlan sokaságu és oly forró csókokat czuppantottak leánykáinak még pirosabb ajkai, hogy még az este bizalmas eszmecserét kezdett feleségével a fontos kérdés felett: vajjon megvárják-e az új-bort az esküvővel, vagy még az óval tartásuk ki?

Szóval a kis város vezető eleme a szent ügy számára nyerve volt. A «Tárogató» csütörtöki rendkívüli száma «Maecenások» czimen ragyogó szavakban zengett dicséretet a «minden szépért és nemesért lelkesülő tanácsnak» s némi következetlenséggel - melyet azonban az illetők épen nem vettek rossz néven, - jelentette ki, hogy hasonló áldozatkészség épen nem váratlan ama nemes lelkek részéről, kiknek egyedüli gondját, rögzös pályájukon egyedüli büszkeségét a művészet ápolása képezte, képezi és fogja is képezni. Nem maradt el természetesen Klió aranytolla sem és az a bizonyos lap, melyen messze fénylő betűkkel örökítődik meg a nemes elhatározás az elhatározott nevével együtt s ez alkalommal a művészet nemtője már örömkönyveket hullatva terjeszti ki hófehér szárnyát a város felé és a sorok írója azon biztos tudattal van eltelve, hogy ama könyvek sehol méltóbb és termékenyebb talajra nem

találhatnak Jász-Márton polgármesterének és polgárainak kebelénél. S hogy most is méltók legyünk az igazsághoz, himezés-hámozás nélkül jelentjük ki, hogy a polgármester úr a czikk olvasása után kedves öcsémnek titulálta a helyettes tanárt s ama nevezetes felfedezést tette Bogyó úrról, hogy: «Nem kis Miska!»

A mi az alsóbb néprétegek érdeklődésének felkeltését illeti, legyen szabad hivatkoznunk mindazon ujon meszelt sarokházak tulajdonosaira, kik reggelenként különböző színű és nagyságu hirdetéseket találtak házuk falának azon részén, hol eléggé érthető betűkkel volt felírva, hogy «falragaszok felragasztása szigorúan tiltva van.» És legyen szabad hivatkoznunk a város reményteljes csemetéi által készített s esténként az utcagyerekek élénk részvétele mellett feleresztett sárkányokra, melyeknek anyaga a magas égben is hirdette - igaz, hogy az eredeti szöveg némi fogyatkozásaival - miszerint Súlyom Boldizsár úrnak jubileuma oly meglepetésekkel fog szolgálni a m. t. műpártoló közönségnek, mely meglepetések minden e nemben nyújtottat messze fölülmulnak, mivelhogy a társulat szíve remélhetőleg a m. t. műpártoló közönség szívével egy gondolatban forr össze: feledhetetlenné tenni e napot a nemzet ősz napszámosára nézve. A társulat minden erejét és lelkesedését behelyezi a mérleg egyik serpenyőjébe, a m. t. műpártoló közönségé a feladat, hogy a mérleg másik serpenyőjének üressége az ünnepség egyensúlyát meg ne zavarja. E nyílt levél nemzetiszínű papírra nyomva ékeskedett a házak falán addig, míg az utcagyerekek mohó, de tisztetlen vágyának áldozatul nem esett, azonban a mag el volt vetve és a helybeli fűszer és vegyes, valamint rövidárú kereskedések segédszemélyzete kecsegtető érdeklődéssel fejtegette a záróra után a mérlegről szóló mély értelmű hasonlatot. A magasabb intelligencia buzgólkodása és a jövőben ki tudja minő végzetes következményekkel járó gyakori látogatása a lányos házakhoz végül eléggé megmagyarázhatja azon kiszivárgó hírt, hogy a város bájos, ifjú virágai lázas gyorsasággal dolgoznak valami tündér ujjaihoz méltó ajándékon, mely némelyek szerint mint divánpárna, mások szerint azonban mint borostyánlevelekkel körülhímzett házisapka fog ép oly gyönyörködtető, mint hasznos és - tekintve a borostyánt - jelképes czélnak szolgálni.

Míg azonban Jász-Mártonban a ravaszul kieszelt mesterfogások véghez vitték a csodák legbámulatraméltóbbikát: teremtve lelkesedést a semmiből, érdeklődést a semmiből, műpártolást ugyanabból (mert elvégre - mint Bogyó úr négyszemközt bevallotta - tetszhalottat feltámasztani nem is olyan nagy feladat, - de feltámasztani olyast, a mi nem is élt - ez méltó a halhatatlanságra!) addig a kis parasztház egyszerű szobája mit sem veszített régi rendjéből. A próféta naphosszat mozdulatlanul és komoran ült a falóczán. Néha egyik-másik szerepét lapozgatta, néha hosszasan nézett ki az ablakon és ilyenkor széles homlokán felhúzódott a bőr, töménytelen mély s rendetlenül egymásba fonódó ránczot alkotva. Azon héten - könnyen érthető okból - a direktor nem vett fel a műsorba vígjátékot. - A közönségben nem csak a kíváncsiságot kellett felgerjeszteni, de növelni a vágyat is kedvencze után, s így a próféta otthon tölthette estéit. Szomorúak, üresek voltak ez esték. Mintha láthatatlan válaszfal emelkedett volna köztük, mintha szívük nem értené meg többé egymást vagy mintha mindketten bűnösnek éreznék magukat és rettegnének a nyílt vallomástól. Máskor kacagott és énekelt a leány, öntözgette a vörös muskátlikat, máskor ölébe ülve czirógatta ránczos arcát és csevegett és kérdezősködött oly édes, hizelgő hangon, hogy dermedt szíve felengedett és hideg szeme felderült és eltelt a jövődő megnyugvás nagy gyönyörűségétől. Most esténként a nyitott ablakba könyökölve hallgatta az est ismeretlen, titokzatos hangokkal telt csendjét, most elmélázott a harangszónál és sírva fakadt, ha valahonnan távolról a tilinkó szerelmes, bús szava hallatszott. Máskor víg, apró monológokat szavalt, operett-keringőket énekelt, a szoba agyagos földjén saját dalolására tánczolt, most előszedte a szomorú drámákat, a megtört szívű hősnők szívet hasogató panaszait és a próféta elámulva és megdicsőülve hallgatta a mély szenvedély féktelen kitöréseit, a félbemaradt szerelem, a váratlan csalódás igaz keservét, mely az egyszerű parasztszobában úgy hangzott, mint biztató hang a jövődő fényes álmaiból.

Nem, ő nem gondolhatta, hogy Julia kétségbeesése az Ilonkáé, hogy halála az ő várt boldogsága, hogy a titkolt szenvedély hatalmas, bár szenvedő hangja mind ott születik abban a gyöngé, tudatlan, tiszta szivben, melyben a Capulettek haragjánál is erősebb önzés szorítja le az érzést.

A magányos próbák ideje rendesen az alkonyat volt. Az ablakot bezárták, s Ilonka, a szerep kéziratával a kezében bátyja elé állt. Arcza halaványabb, szeme fényesebb volt a rendesnél, az öreg meg két könyökére támaszkodva figyelte s bírálgatta mozdulatait és hangját. Meg volt győződve, hogy tárgyilagos, kérges szívű kritikus és midőn a próbák végén elragadtatással ölelte keblére hugát és felhevült arczáról lecsókolhatta a könnycseppeket, már szinte látta a közel jövőben valóra váló álmokat és tervezgetéseket, mikor majd a nagy világ ez egyetlen kincsért elfeledi multjának tragikumát, mikor majd újra emlegetik nevét és elégtételt adnak meggyötört lelkének a szenvedett bántalmakért. Ilyenkor újra, szinte bőbeszédűen lebbentette fel a fátyolt, reszkető, csontos ujjával előre mutatott, s oly ékesszólással, melyre csak a gyűlölet vagy a dicsőség hiu szomjuhozása képes, színezett ki bűbajos képeket, hogy elkábítsa a leány szivét, mely lázasan pihegett keblén és átültesse oda saját rajongását. Nem, nem vehette észre, mint halványodik az arcz, mint zárul be a szem, mint remeg az egész gyöngé alak, vagy ha észrevette, ez nem volt egyéb, mint biztos jele annak, mily nehezen várja a leány is a napot, mely hírt, dicsőséget és hódolatot fog hozni. Hideg hírt, fagyos dicsőséget és örömtelen hódolatot.

Csütörtök volt, s a jubileum estéjéhez már csak három nap hiányzott. Este szokás szerint sétálni mentek. A félreeső utca jóformán néptelen volt. Munkások tértek hazafelé, kaszával, kapával vállukon, halkan dudorászva azokat az egyhangú népdalokat, melyeknek bús, komor hangulatát még nem rontotta meg sem a cigány, sem a zongora mesterkéltisége. Némely parasztház előtt kinn ültek a lakók, jóízű beszélgetés közt pihenve ki a nap fáradalmait. Az ég tiszta, felhőtlen volt, a sötétkék boltozaton egy foszlány felhő sem lebegett s az akáczfák poros levelét alig észrevehetően rezgette a csendes esti szellő. Egymás karjába kapaszkodva mentek. A próféta homlokára húzta kalapját s szeme mereven tapadt a lába alatt elfutó göröngyökre. Ilonka olykor a kék égre pillantott, és bár köznapi és elég sokszor kigúnyolt szentimentalizmusnak adta evvel jelét, a hold sápadt korongjának feltünése eltöltötte szivét névtelen keserűséggel és fojtogató fájdalommal. Jó szívű, piros-pozsgás parasztmenyecskék köszöntek jó estét, utána is néztek a karcsú leánynak és elégedetlenül csóválták fejüket, napégette arczu, méltóságos tartású öreg gazdák billentették meg kalapjukat, egészséges, pufók gyerekek hagyták félbe játékukat és húzódtak nagy félénken a kerítéshez, a nélkül, hogy a próféta egyszer is felemelte volna fejét. Ilonka köszönetetett vissza, néha-néha mosolygott is, de ebben a szomorú, önkénytelen mosolygásban semmi részt sem vett a barna szem.

Csaknem a város végén, a hol a végtelen mezőség kezdődött, két parasztlegény jött velük szemközt. Egyik hosszú, fehérre mázolt póznákat czipelt vállán, a másik háromlábú mérőasztalkát szorongatott hóna alatt s jobb kezében nagy bádogtokot lóbált. Hátuk mögött sugár férfialak tűnt fel, s láttára Ilonka rémülten tapadt bátyjához.

- Bácsi, forduljunk vissza!

Hangja oly kimondhatatlanul szomorú és félénk volt, hogy az öreg felé fordította arczát.

- Mi bajod? Miért fordulnánk vissza?

Ilonka remegve mutatott előre:

- Ott jön, Gábor jön! Ne akard, bácsi, hogy találkozam vele.

A vén színész halkán nevetett.

- A fráter jön? Ne félj, leányom. Nézz bátran a szeme közé, mert még azt hinné, hogy bánkódol utána. Az olyan filiszternek a bátorság imponál. Hiszen csak velem merne kikötni.

Úgy látszott azonban, hogy ez a bátorság nem hiányzott a mérnökben. Már megpillantotta a leányt, kicsit előre hajolva nézett feléjük, majd megállt és bevárta, míg a parasztlegények elhaladtak mellettük. Ilonka jól látta, mint simítja meg homlokát s elállt a szive dobogása is, a pillanatban, mikor a mérnök egyenes, szilárd léptekkel feléjük tartott. A komikus összehozta ajakát és kiegyenesedett. Megszorította az Ilonka karját és rekedt hangon, a miből egy cseppnyi megvetés sem hiányzott, súgta fülébe:

- Nyugodt légy, lányom. Bíz rád. Ha akar valamit, tőlem megkapja.

Oh, legyen nyugodt és bizzon rá mindent! Az élet színe elköltözött arcából, lába ingadozott, s az az irtóztos félelem tette bénulttá nyelvét, mely a gyöngye kis madárt odaszegzi a halálos félelem remegésével a faághoz a héja közeledtére. Eddig eszébe sem jutott a találkozás eshetősége, most itt van: valami vészes összecsapás következik, a szenvedélyek csatája és nem fog tudni együtt örülni a győztesnek, mivelhogy mindenképpen az ő szegény szivecskéje marad a vesztes. És mégis, míg hozzásimult öreg bátyjához, mintha védeni akarná vagy védelmét kérné, szeme ott pihent meg a mérnök daliás alakján és sötét szeméből annyi szerelmes biztatás, annyi sóvárgás, a viszontlátáson érzett oly mondhatatlan édes, igaz érzés sugárzott rá, hogy elpirulva hajtotta le fejét és szívének gyöngye dobogása eléggé elárulta, hogy csak tőle remélhet erőt, vigasztalást és boldogságot.

A mérnök tisztelettel emelte meg kalapját és csendes, nyugodt hangon köszönt. Az öreg egy velencei patriczius göggyével mérte végig s még csak nem is hunyorított szemével. Meg sem állt, hanem tovább menve vonta magával hugát is. A mérnök elvörösödött, de nem zavarodott meg. Egyenesen a színész oldalához csatlakozott s ugyanazon nyugodt, biztos hangon folytatta:

- Uram, bocsássa meg merészségemet. De mert lakásából kitiltott - miért, nem keresem - ott ragadom meg az alkalmat, a hol érem. Erőszakkal el nem távolíthat, s abban, a mit mondani akarok, semmi e világon nem gátolhat meg.

Az öreg megérezte huga karjának remegését. Megsimogatta puha ujjacskáit és gunyosan vetette oda:

- Felőlem beszélhet akár reggelig.

- Hamarább végezek. Előre bocsátom, uram, hogy őszinte tisztelettel és hálával ragaszkodom önhöz. Felnevelte s megőrizte azt, a kiért egyedül érdemes e világon élni. Felnevelte, s megőrizte úgy, hogy nagy és erős szeretetnek kellett iránta lakozni, uram, az ön szívében. Ezt soha sem fogom feledni s ez meg fog óvni attól, hogy tiszteletlenséggel szóljak önhöz.

A szelid barna szemből oly gyöngéd, meleg, hálás pillantás röpött a mérnök felé, mely szinte bevilágította az alkony félhomályát és érzést öntött komoly hangjába.

- Nem feledem el ezt, uram, nem, soha. És nem hihetem el, hogy most, mikor jövődő boldogságáról van szó, szerelmünkről, uram, melyet ön is ösmer, nem hihetem el, hogy most oda álljon elé és leszorítva kezét és szigorúan, kegyetlenül vonja el őt a boldogságtól, melyre ön nevelte. Igen, ön nevelte rá. Tisztán, ártatlanul őrizte meg szívét, nem engedte közelébe a szinpad mérges levegőjének s a bimbó, uram, melyet gondos kéz óv a férgekől és viharoktól, a nap első sugarára kinyilik, de el is hervad, ha elzárják előle.

Az öreg cinikusan nevetett.

- És talán maga, hős fiacskám, maga az a nap?

- Nem vagyok. Becsületes, munkásember vagyok. Dolgos kezem van és az én szívem is sok vihart kiállt. Már nem reméltem, uram, hogy a férfi egyetlen célját elérhetem, de az ön huga megismertette velem e reményt és nem, uram, soha sem fogok lemondani róla. Mi szeretjük egymást és itt, az Isten szabad keze alatt, kérem meg kezét.

Ott, az Isten ege alatt, a végtelenbe nyúló mezőségen, a hol a hold fénye hosszú árnyékot rajzolt a földre és a harmatos fűben tücskök cziripeltek, ott megállt az öreg, szinte eltakarta testével a leányt, mélyen bennülő szemében a gyűlölet és káröröm izzó tüze lobbant fel és rekedt, kötekedő hangon kérdezte:

- Hogy mondta urficskám? Szeretjük egymást? Kik? Valóban szeretném tudni, hogy kik?

És bár hallhatta a kis leány szívének dobogását, érezhette egész, karcsu testének lázas remegését, karjának forróságát, mely talán átáradt ereibe is, a próféta egy diktátor dölyfös felsőbb-ségével várta a feleletet. A mérnök összefonta mellén karját és úgy válaszolt:

- Ilonka kisasszony és én.

Az öreg diadalmasan kaczagott fel:

- Elhiszem urficskám, miért ne hinném. Titokban sugdosunk a leányok fülébe, vallomásokat és ígéreteket teszünk, megszorongatjuk a kezecskét és ha a kezecske remeg, az arcz elpirul, akkor már rendben van. A kis leány meghódítva, csak ki kell nyújtani utána kezét. Ebben a rongy sárfészekben így megy, - jó van, urficskám, rendben van, a filiszterek számát szaporítani kell. De ki meri az én hugomat hozzájuk hasonlítani? Talán megzavarta az ő szívét is, talán néha álmodott is magáról, szép lovag, de biztosítom, hogy most már nem. Az ő szívében más szerelem van, más tűz, más érzés. Nem a maga fekete bajusza, sem a szép szeme. Nem urficskám! Abban a szivben a művészet örök szerelme lobog, a melyben elhamvad minden földi érzés. Én, igen én ápoltam benne e szikrát, én gyujtom lángra is és a világ minden ilyen léha pillangója ott fogja megperzselni a tarka szárnyát. Ez a szerelem vezeti őt és élteni, ez parancsolja nekem, hogy megakadályozzak minden ostoba lépést, minden vakmerőséget és minden szemtelen elbizakodást. És most uram, ha úgy tetszik, sarkon fordulhat. Ilonka, ne félj!

Nem is félt, csak zokogott, ráborulva bátyja vállára és átkarolva nyakát ott, az Isten szabad ege alatt. Nem volt abban a gyöngéd, puha szivecskében semmi ellenállás és semmi akarat. Csak érzések viaskodtak egymással, két érzés csapott össze, mint két testvérpár, melyek mindegyike fél a győzelemtől. Az öreg meg nekitüzesült arczczal fejezte be szónoklatát. A hold sárgás fényében valami borzalmas volt az öreg, ránczos arcz, melyen minden izom vonaglott és élt, míg rikácsoló, éles hangjában a karzat publikuma most is megtalálta volna azt a hatalmas, komikus erőt, melytől annyiszor tört ki belőle a tomboló jókedv. A mérnök rövidke pillanatig hallgatott, mint a ki merész elhatározásra szánja el magát, nagyot lélezett és szilárd, bár élevesztett hangon felelt:

- Ha úgy volna, uram, a mint elmondta és a mint hiszi, lenne erőm a lemondásra és le is mondanék. Az Isten adta tehetségre az egész világnak joga van, nem tudnám, de nem is lennék képes azt elfojtani. De megesküszöm uram mindkettőnk boldogságára - az övére is merek és a magaméra - hogy Ilonkának nincs meg az a tehetsége. Csendesen, uram. Tudom, hogy ez fáj, - ez talán gyógyíthatatlan sebet üt szívében, de úgy van. Nincs tehetsége, olyan legalább, mint a minőt ön gondol.

Az öreg lerázta válláról Ilonkát és vadul szikrázó szemmel előre lépve megragadta a mérnök gallérját.

- Ki maga, urficskám? - hörgé fulladozva. - Takarodjék a czirkalmaihoz és méregesse a földjét, de ha jót akar, ne avatkozzék az én dolgomba. Maga akarja megítélni a tehetséget? Tudja, ki vagyok én?

A mérnök nem vesztette el hidegvérét.

- Tudom, uram. És tudja meg, én is ki vagyok. Nem az, a kinek lát, nem földetmérő nap-számos. Ismertem én is a művészet tüzeit, melegedtem mellette, hittem én is a szikrában, mely lángra lobbantva besugározza majd a világot. Volt idő, midőn én is lelkemet öntöttem ecsetem minden vonásába, életet leheltem a színekbe, ellestem a virágok beszédét és oda leheltem vásznamra a természet csendjét. Hittem én is, uram, mint ön s mint annyian mások, de először a világ csalódott bennem és mikor le kellett mondanom a fényes álmokról, magam is beláttam, hogy csalódtam tehetségemben és nem esett nagyon nehezemre a lemondás, főként, mert anyámért kellett megtennem. De, uram, emlékezzék vissza ama pillanat gyötrelmére, mikor a világ csalódása először sujtotta le a mélységbe - emlékezzék rá és ne tegye ki Ilonkát hasonló sorsnak. Hagyja itt, uram, nekem, maradjon ön is velünk, izleljük meg a nyugodt élet örömet és keressük szívünk boldogságában a kárpótlást hiu álmainkért. Nézzen, uram, hugára, nézzen esdeklő arczára és könnyben uszó szemére, olvassa le onnan azt az igazságot, melyet nekem nem hisz. Én is onnan olvastam le és életemet kockára merem tenni érte.

A vén komikus remegett egész testében a dühtől. Vad erővel taszította hátra a mérnököt és mintha élő czáfolatot keresne a régi sebet felszakító szavakra, Ilonka felé fordult. De nem láthatott, nem látott semmi mást a rémült, fájdalmas arczon, nem a nedves szemben, nem a vonagló, összecsucott ajkon, nem láthatott egyebet keblének pihegésében a rettenetes igazságon kívül, hogy a két fiatal szív egyesülve, egymásba fonódva tör életének egyedüli célja ellen, hogy egy férfi akadt utjába, körülhálózta huga tapasztalatlanságát és megsemmisíteni készül hitét, reménységét; elhomályosítani a jövő tündér világát és lekötözni mindnyájukat a porhoz, mely szürke réteggel vonja be a föld virágait és a lélek minden nemesebb vágyát. Ugy rémlett, hogy a két szem sugára összevillan, hogy a lelkük e pillanatban összeölelkezik, bár köztük áll; - s a kétségbeeséstől és bizonytalan, hideg félelemtől, mely ellankasztotta dühét, elnémult az ajka, míg azok egymás tekintetétől megittasodva és megerősödve várják ítéletét. Széles karimáju, szürke kalapját homlokára huzva csodálatos, mélységes szomorúsággal nézett hugára és többé figyelemre sem méltatva a mérnököt, szólt:

- Ha igaz, a mit az urfi mond - tévedsz Ilonka. Én mondom neked, ki gyermekkorodtól fogva ismerlek. - Sajnálak leányom, hogy szenvedni fogsz, - de én mondom, hogy akkor majd kigyógyulsz és hálás leszel szigoruságomért. Jer, menjünk haza.

A mérnök egy lépést tett előre s a leány is. A próféta közéjük állt, mint valami sötét tiltóoszlop. Felemelte kezét. Sem gyűlölet, sem szenvedély nem volt már hangjában, hanem megdöbbenő kegyetlen nyugalom.

- Lehet, hogy maga kontár mázoló és én nyomorult ripacs. Lehet. Arra jutottunk, a mit megérdemeltünk. De Ilonka nem az. Fog még hallani rólunk, de óvakodjék attól, hogy valaha láthassuk.

Többet nem szólt. Büszkén, kevélyen tért vissza a város felé, karján a leány, mint áldozat, nem merte se előre, se hátra nézni, lehajtotta fejcskáját és zsebkendőjét rászorította szemére. A mérnök egy darabig utána nézett, ezüstös párázat vette körül a karcsu alakot, szunyog-raj röptült feje fölött, lépésük zaja lassan-lassan elhangzott és mikor eltűntek az apró házak fehér falai közt és beburkolta őket a szürke porfelhő, levetette magát a harmatos fűre és hallgatta és megértette, mint egykor régen, a fűszálak sutogását, magába szivta, mint egykor régen, a természet mélységes, titokzatos csendjét - de tagjai elzsibbadtak és izmai elernyedtek a tehetetlen küzdelemben és már semmi, de semmi világosság nem ragyogott feléje a távolból, hanem csak közeledett a szürkület, melyet nyomban követ az éjszaka...

V.

A részletes műsor már szombaton fel volt ragasztva a sarokházakra. A próféta neve előtt és után valóságos áradata a dicsőítő jelzőknek magasztalta kiváló tulajdonságait, törhetetlen hazaszeretetét, a magyarságért vívott kemény tusáit, mikor a m. t. műpártoló közönség nagy része még meg sem pillanthatta azt a sugarat, melyből a hazai művészet éltető napja keletkezett. Néhány rövid, de sokat jelentő szó finoman célzott ama bizonyos, gyászos tizenkét esztendőre, melyre ráborult immár a feledés fátyola s melyet az ünnep rendező bizottság a világ minden kincseért se merne fellebbenteni, ha nem tartaná szent kötelességének rámutatni annak a mosolynak a hatására, melyet a jubilálandó művészte vont a honfiúi keserűségtől lezárt ajkakra... Végül minden keblet bizonyára lázas dobogásba hozó örömmel adja hírül, hogy a jubilálandó huga, Várnay Ilonka kisasszony, a színművészet jövője meteorja, a ki hivatva van tehetségének fényével az egész világon tündökölni, szintén részt vesz azon, új jelmezekkel és diszletekkel, - melyeket az igazgató költséget nem kimélve szerzett be - rendezendő élőképben: A szomorújáték, népszinmű és vigjáték hódolata a művész előtt, mely élőképhez hasonló vidéki városban eddig nem láttak, nem láthattak és nem is fognak látni. Ezután következett az alkalmi darab a személyekkel (a komikus neve természetesen megkoszorúzva) s legvégül a felemelt helyárok, azon jelentős figyelmeztetéssel, hogy ki-ki iparkodjék mielőbb jegyről gondoskodni, mivelhogy a színházba a direktor a rendeletileg megszabott számon túl legnagyobb sajnálatára senkit sem bocsáthat be.

E két utolsó napon a magasabb intelligenciával csak lóhátról lehetett beszélni. A helyettes tanár szabadságot kért és minthogy esküvel erősítette, hogy szombaton - akár kap engedélyt, akár nem - be nem teszi lábát az iskolába, a nyugalomba készülő direktor a nem kevésbé nyugalomba készülő tanárokkal együtt úgy oldotta meg a kérdést, hogy szabadságot adott az egész iskolának, mivel különben nekik kellett volna egy helyettest helyettesíteniök, mely legalsóbb fokú megaláztatás minden paedagogia és tekintély lábbal tiprása lett volna. A joggyakornok és ügyvédbojtárok ugyan nem dicsekedhettek hasonló szerencséivel, de tény, hogy ama nevezetes napon az ügyvédi főkönyvek és a járásbirósági akták sajnálatos hibáktól hemzsegték nem csak a paragrafusok, hanem a helyesírás szent szabályainak megsértésével is. - A naturburs látszólag közömbös arccal sétált a piacra s igen jámbor képet öltve ácsorgott a színlapokat olvasó kisebb-nagyobb csoportok háta mögött s talán nem tévedünk azon állítás kockáztatásával, hogy a Várnay Ilonka nevének hallatára, - mely szájról-szájra járt az olvasók közt - bizonyos meglepéssel pislogott vörös nyakkendőjére és oly titokzatos köhécseléssel hívta fel magára a közfigyelmet, mely a jámbor emberek szemében nem jelenthetett egyebet, minthogy a testvéri szeretet emlegetése vakmerő, aljas hazugság és hogy azon szeretetnek, mely a kisasszonyt a színpadra való lépésre csábítja, a vörös nyakkendő alatt dobogó szívből van a gyökere.

A leányról különben is - honnan-honnan nem - legendás hírek keltek szárnyra. Ha követnénk e hírek eredetét, a szörnyen összekuszált szálak valószínűleg a Bogyó úr legénylakásának szenzáció műhelylyé alakított rejtekébe vezetnének, a honnan viszont a magasabb intelligencia képviselői által finoman megsodorva, a kisvárosi leánykák által fonva s a mamák által a végtelenségig szöve hálózták be azt a földterületet, mely Jász-Márton néven ismeretes. E legendák regényes születési titkot sejtettek. A leányok csak anyját ismerték - s ez természetesen világhírű énekesnő volt, - a mamáknak biztos tudomása volt az atyjáról is - s ez természetesen herczegnél nem lehetett alacsonyabb rangú. Ép észszel senki sem fog csodálkozni azon, hogy a herczeg hűtlenül elhagyja, engedve mindenféle nagy-, déd-, és szépapai és -anyai átkoknak - kedvesét, - a jószívekre pedig igen vigasztalólag hathat annak elképzelése, hogy a meggyalázott és elhagyott nő bujában és szégyenében mérget iszik - bár a halál nem megválasztására nézve - hogy a való igazságot mondjam, igen heves és még hosszadalmasnak ígérkező vita

indult meg a polgármesterné és a járásbíró felesége között, azon egyszerű okból, hogy a polgármesterné, a ki leánykorában karcsu és ábrándos teremtes volt, egyedül a liliumok által való mérgezést tartotta méltónak egy ártatlan áldozathoz, míg a járásbíró felesége, mint némileg a büntettek teoretikus ismerője, csak a gyufaoldal és cziánkáli közt engedhetett választást. Ez elvi különbséget nem számítva a próféta nemeslelkűségének magasztalásánál ismét összetalálkoztak a már-már meghasonlott elmék és a régóta pihent asszonyi fantázia valóban az utókor csodálatára méltó munkát végzett addig, míg eljutott ama végeredményre, hogy a herczeg előbb vagy utóbb, de bizonyosan, megjelenik megöszülve és megöregedve gyermeke keresése közben és hogy Jász-Mártonra bizonynyal fényt fog vetni annak emléke, mily szeretettel és nagylelkűséggel ünnepelte egykor az elhagyatott gyermek megmentőjét.

Szóval az izgatottság városszerte nagy volt. A színház környékén ismeretlen alakok jelentek meg déltájban. A pénztáros pokoli élvezettel szemlélte a gyülekezést és dehogy is nyitotta volna ki az ajtót a szinlapon megjelölt időben. A tejüveg híján mésszel bemázolt ablakon keresztül lesett kifelé s a várakozók öltözete szerint találgatta a váltandó páholyok és zárt-székek számát. A karzat az nem vált előre, - az majd csak holnap este rohanja meg a pénztárt. Mosolygást ritkán látott arcza valósággal eltorzult a gyönyörűségtől, ha arra gondolt, hogy holnap a fizető publikummal is gorombáskodhatik. Végre türelmetlen hangok hallatszottak be, valamelyik élelmes suhancz öklével döngette a rozoga deszka alkotmányt s erre, lehetőleg hideg, közömbös nyugalommal tolt fel a kis ablakot. A páholyt kérőkre jóakarólag mosolygott, a zárt-székeket két ujjá közé szorítva adta ki, a deákjegyet váltó kereskedelmi megbizottak (értsd: fűszeres, rőfös inas) gömbölyü fejére elégedett baraczkokat nyomott. Szóval, a minő arányban fogytak a jegyek, olyan arányban nőtt büszkesége s az első «Elfogyott! Nincs már!»-t, mely azonban csak vasárnap délben hangzott el, oly méltóságos s egy-szersmind oly leirhatatlan szánakozó vigyorgással kísérte, hogy egy kis szurtos szolgáló leány pityeregve futott el megvinni gazdájának a szomorú hirt.

Mit szóljak Jobbágyffy úrról, mit az intrikus diadaláról, mit Bogyó úrról, kinek lelke bizonyára a hetedik égben szárnyalt, legalább testi hüvelye a rendesnél is gömbölyűbbnek látszott - s mit végre a hitelezők reményeiről, mely pedig - ismervé Jobbágyffy úr hajlamait - épen nem birt a réginél szilárdabb alappal, lévén megbeszélt dolog közte és az intrikus közt, hogy a szer- és ruhatár árnyait nyugodt lélekkel hagyhatják e barbár sáskák martalékaul. És említsem-e, azt, hogy éjnek éjszakáján kísérteties menet haladt a nagy erdőből a város felé - epour si muove! - a polgármester úr igás fogata megrakva zöld csergalyakkal, körülveve az intelligencia képviselőitől és van-e olvasóim közt oly gyenge elméjű, ki el ne találná, hogy e menetet a színház udvara nyelte el. A véletlenül arra sétáló éjjeli őr hangos kalapácsolást hallott ki a bódéból, de azon naiv hitben leledzván, hogy ott benn tolvajok garázdálkodnak, felelőssége tudatában nagy sietve a város másik részére vonult, a hol semmi sem zavarhatta meg álmát és érzékeny lelkiismeretét. - Kell-e ismételnem, hogy másnap a kaputos emberek, de főkép a kiöltözött s templomba siető leányok és asszonyok arczán majdnem oly vidám, szinte áhítatos izgatottság tükröződött le, a minő szent karácsony ünnepén fogja el a jámbor halandót. A frissen felragasztott szinlapon már sem körlevél, sem kérelem nem volt. Ellenben messziről olvasható róluk a legalább ötször ismétlődő két név: a prófétaé és hugaé, körülkoszoruzva és jó vastag betűkkel nyomva. Templom után pedig a városház körül sétáló világos ruhás leányok kedves, ártatlan kaczerkodásokkal iparkodtak lovagjaikból egyet-mást kipréselni a részletek felől, de e lovagok keblét e napon háromszoros érczpánczél borította, mintha csak a középkorból csöppentek volna Jász-Márton kellős-közepébe.

Az alföldi városok világos alkonya a színház körül mozgalmas életet talált. A jegyszedőné ujdonat új főkötőben állt helyén, a főajtó előtt, mely két szárnyu volt ugyan, de a jobb szárny emberemlékezet óta nem záródott, míg viszont a balt kinyitni nem lehetett - két diszruhás, városi hajdu strázsált, nem hiányozván rajtuk sem a kellő vörös orr, sem a kiviaszkolt,

marczona bajusz, sem a fehér kakastollakból készült forgó, sem a sarkukat verő czimeres tarsoly és a nemzeti szín kardbojtos fringia, szóval semmi, a mi egy nemes mezőváros méltóságához szükséges. A kuglizó romok előtt a kereskedelem és ipar képviselői a konyhaművészet képviselőivel lesték a karzati oldalajtó megnyíltát, természetesen külön-külön csoportban, bebizonyítva evvel is az emberrel veleszületett kaszt-szellemet, míg egynehány lobogós ingujju, rojtos gatyáju parasztleány a hajdu urak körül folytatott élénk, legkevésbé sem tiszteletteljes eszmecserét azon kérdésről, vajjon kihuzhatók-e ama bizonyos fringiák tokjukból vagy nem. Lassan-lassan szállingózni kezdett az úri publikum is. Rózsás arczu, csevegő leányok, méltóságos mamák, terjedelmes, komoly képű apák, nagy tisztességtudással köszöntve az udvaron összegyülekezett plebs minden rétegétől. A karzati ajtó is felnyílt, - a földmivelő és iparososztály tagjai kedélyesnek alig mondható megjegyzések és épen nem gyöngéd érintkezések közt tolongtak fel a szűk lépcsőn, míg a deákjegyek boldog birtokosai, a felsütött haju s erősen illatos merkantilisták könnyed, kecses eleganciával dobták el cigarettáikat s a harmadik borbélyüzlet nőtlen tulajdonosától vezetve azon erős elhatározással foglalták el helyüket, hogy a siker fent jelzett mérlegének egyensúlyát becsületbeli kötelességük fentartani, ha mindjárt vörösre tapsolják is a tenyerüket.

Csak épen az, kinek személyisége e mozgalmat okozta, csak épen a próféta volt a készülődés e napjaiban mogorva és visszahuzódó. Ama találkozás óta sötét töprengésbe sülyedve az ünnepséget semmi másnak nem tekintette, mint utnak a menekülésre. A nyugtalan érzés, mely időről időre fogva tartotta lelkét, nem a rab rajongó, éltetadó vágya volt a szabadulás biztos napja után, nem a sóvárgás a napfényre, a levegőre, hanem a rengetegbe tévedt utas gyötrő aggodalma, ha vajjon a felfedezett szűk ösvény a széles országútra vezet-e ki, avagy még sűrűbb, vadabb, ismeretlenebb tájakra visz, a honnan talán már nincs is menekvés többé. Igen, így érezte magát, így aggódott, így szorongatta a félelem, így váltakozott a halavány remény és a nehéz aggodás. Már csak egy célja, egy akarata lehetett. El innen! Itt a veszély nőttön nő, itt a gyönyörűséggel festett képek színei már halványulnak, itt a légvárak alapjai már ingadoznak. Mint mindenki, félelmének tárgyát ő is szíve fenekére rejtette, - sem a találkozásról, sem a mérnökről nem váltott szót Ilonkával s bár tudták mindketten, mi szegte útját a régi, enyhítő bizalomnak, szomoruan az egyik, daczosan a másik, de félve a jövőtől kerültek messziről azt a pontot, mely rémületes gyorsasággal növekedve immár szívük közé ékelődött, egyként vetve árnyékát szeretetükre s egyként visszatartva ajkukat minden szótól, mely csak a vérző sebet növelné. Oh bizony, kinos, szürke napok voltak ezek. Izzó lánván mosolyogva állni, halálra ítélten közömbös meséket hallgatni, mondani, láztól gyötörve mozdulatlanul feküdni az ágyon, hogy meg ne sejtse a másik, a mit úgy is tud. Külsőleg nem is történt semmi változás. Az intrikus néha megjelent a kis kertben s tudósította Ilonkát a történekről. A vén cinikus igazi fiatal lelkesedéssel beszélt a sikerről, kijelentette, hogy a mestert ünnepeltetése meggyógyítja és exotikus, semmivel meg nem okolható fogadásokat ajánlott fel a leánynak, ha a mester a jubileum után nem válik a legvigabb czimborává a világon. Csodálkozott, hogy Ilonka minderre csak szomoruan mosolyog, hogy minél inkább közeledik a nap s minél biztosabb a siker, annál halaványabb az arcza, annál bánatosabb a szeme, mintha a siker, a dicsőség s a mi vele jár, ítéletét siettetné, s megpecsételné sorsát, mely - úgy nem fáj e gondolat és oly kíváncsnak tetszett - megszakítja szívét. Maga a próféta mit sem tudott. Nem bizott és nem hitt. Szobáját - az esti sétákat kivéve - nem hagyta el, a próbákban nem vett részt, - tizenkilencz éve játszotta a kitűzött darab főszerepét - Ilonka maga csak akkor hozta elő a jubileumot, mikor az intrikus rábeszélte, hogy ő is lépjen fel az élőképben. Az öreg sokáig gondolkozott, majd minden ok nélkül elérzékenyülve, keblére ölelte hugát:

- Ez egyszer nem bánom. Legalább lesz valaki, a ki igazán örül és legalább rád nézhetek, míg az a gaz nép hazudik s az a sok számár lent üvölt. De vajjon, Ilonka, vajjon szeretsz-e még engem?

Ez volt az egyetlen hang köztük, mely a multat érintette. A próféta ezt is hamar megbánta. Összevonta szemöldökét és komoly hangon folytatta:

- Nem - ne sirj. Ezt nem kérdelem tőled. Tudom, hogy jó leány vagy és te is tudod, hogy én mindig szerettelek. A színpadon meg ne ijedj. Nem árt, ha hozzá szokol a tömeghez. Nézz bátran az emberek közé. Ha ugyan lesznek emberek. Mindegy!

A színpad mögött nagy sürgés-forgás volt, midőn a próféta hugával megérkezett. Kényesre kefélt fekete szalonkabát fedte csontos termetét, keskeny, fekete nyakkendője s hófehér gallérja, mely még inkább kiemelte arcának petyhüdt sárgaságát, az Ilonka gondos kezéről tanuskodott. A direktor színehagyott Bánk-Bán kosztümben szaladgált fel s alá s a próféta láttára megállt és szokatlanul barátságos hangon azon kérelmet bátorkodott előterjeszteni, hogy az ünneplendő bizonyára nagy hatást érne el a klasszikus fehér tógával. A próféta kevélyen mérte végig rókaképu direktorát:

- Ti öltözhettek akármibe, én így maradok, valamint Ilonkát sem engedem a rongyaitokba bujni. Jobbágyffy úr gúnyosan hajlongott.

- Pompás eszme! A művészhez a komolyság, Ilonka kisasszonyhoz a szende egyszerűség illik.

E váratlan engedékenységet a vékony függönyön áthangzó folyton erősülő moraj magyarázta meg, mely társulata életében jóformán ismeretlen hang a közönség gyülekezését jelezte. Ez a csodálatos összhangzó, egybeolvadó zivaj, melyből valahogyan a várakozás izgatottsága is kiért, pillanatra megremegett a próféta szívét is. Erősen szorította az Ilonka kezét és lélekzetét visszafojtva figyelt. Igen! Ládbogás, pisszegés, suttogás, székek csapkodása, nevetés és minden hang külön-külön és együttvéve oly ismeretes volt és mégis oly távoli, mintha csak álmodná az egészet. Lehuntya szemét és mindenről megfeledkezve csak szemének különös csillogása árulta el a lelkében felújuló emlékeket. Mint egykor régen! Fialtal erővel, lelkesedéssel, lázzal, rettegéssel akkor is ezt a hangot szivta fel mohón és elkábulva a siker biztos álmától. Akkor beszéltek hozzá, járkáltak körülötte, szorongatták kezét, biztatták, mintha erős reménye nem sziklaszilárd alapra támaszkodnék. Akkor emelt fővel, mámorosan csillogó szemmel állt ott, várva a csengettyű szót, mely megnyissa előtte a világot. Akkor, oh!... Nem! Most van. Az intrikus, Mefisztó lángvörös trikójában, ott köhécsel előtte és esedezik, hogy menjen öltözőjébe, míg a küldöttség érte nem jön és nem kevesebb alázattal esedezik, hogy a kisasszony maradjon kívül, mert reá már az élőkép kezdetén szükség van. A nézőtérrel harsány «halljuk» kiáltás törte meg az egyhangú zivajt, melyet - úgy tetszett - ezer meg ezer hasonló kiáltás követ. A próféta kábultan vonult félre. Kalapját önkénytelenül adta az intrikus kezébe s izzadó homlokát törülgetve, sápadt arcán vörös folt égett. Hogyan? Hát mégis maradt foszlánya az álomnak? Hát szeretik az emberek, van szívük és neki nincs a multjában semmi sötét pont? Hogyan? Ez a zugás érte van, őt hívják, őt jutalmazza az egetverő éljenzés, mely a függöny felhúztát követte? Odakünn a színpadon valaki deklamált, ki? nem tudta, - mit? nem ügyelt rá, de megértette nevét, az igazit, melyet valaha az égboltozaton látott tündökölni, mely előtt álmaiban valaha fejedelmek és népek hódoltak és hallotta rá újra azt az egetverő éljenzést, melynek visszhangja hosszú, morajló zugásban vész el, mely a legkiéltebb, legsivárabb színész szívében is megindítja újra a vérkeringést. Érezte, mint szakad-szakad le onnan belülről a sötét fátyol, mint foszlik szét a súlyos teher s egy könnycsepp, mely kiszáradt szemében fakadt, mily szívárványosan tündöklővé s mégis mily homályossá tesz körülötte mindent, hogy szinte nem is lát, hogy szinte lesujtja az a hirtelen jött változás, a régi ragyogásnak ez a még mindig bűbájos visszfénye.

Aztán egyszer csak ott áll előtte a direktor és felesége. Nem a régi direktor. Nem, nem lehet a régi. Ennek az arcza becsületes és őszinte örömtől ragyog, a direktorné képe sem a festéktől piros, ez a nyájas, szerető szem nem egy a régi irigykedő, ellenséges szemmel és kezüknek

szoritása is más - egészen más. Két felől közre fogták, a direktor talán azt mondta: «Bátorság öregem!» barátságosan és hizelgően, mint még soha; a direktorné talán azt mondta: «Győzelem Boldizsár bácsi!» és most nem rikácsolt a hangja, hanem majdnem lágy volt és anyailag meleg. Mindezt így képzelte, így gondolta, így látta, így hallotta; mindez valóság volt és nem álom, mindez a jelen volt és bizonyos és semmi, de semmi kétség nem zavarta. Ment velük, agya telve ki nem formált gondolatokkal, szíve névtelen érzésekkel, csak a mint kiért a nyílt színpadra, a mint feléje tört végeszakadatlan a tomboló tetszészaj, nem csak a magasból, de köröskörül mindenhol, a mint a nyüzsgő embertömeg felállva és zsebkendőjét lobogtatva, tapsolva és éljenezve, egyedül neki, egyedül csak neki hódolt, a mint virágcsokrokat dobáltak feléje és koszorukat nyújtottak fel, a mint zavartan, boldogan, könyezve, mosolyogva hajlongott és szavak tolultak ajkára, melyeket ki nem mondott, értelmetlen, tagolatlan hangok, hasonlatosak majdnem a kis gyermek gügyögéséhez, csak akkor, oh csak akkor eszmélt fel, csak akkor látott tisztán, csak akkor ittasult meg a lelke, a forróság láng és tűz lett ereiben. Ez - ez a dicsőség! Ez az, a mi egész életén kísérhette volna, - ez volt első szerelme tárgya, ez tért vissza hozzá, jutalmul szenvedéseiért és hő kárpótlásul mindazért, a mit nélkülöznie kellett. És ekkor, - még ki-kitört a zaj, még nem csendesültek a kezek és torkok - lázas szemével a tarka csoportban azt kereste, a kiért mindent áldozott, a ki im tanuja ez egyedül boldogságot adó diadalnak, a kinek lelke most bizonyosan keresi az övét, hogy látatlanul összeölelkezve együtt élvezze az édes gyönyörűséget. Kereste és meg is találta.

Az igazgató háta mögött állt, egyszerű rózsaszín szalagos fehér ruhácskában. Abban a pillanatban barna szeme a nézőtér egy pontjára volt szegezve, abban a pillanatban halotthalvány lett a bájos arc és bubánatos, mélységes szomorúság áradt a barna szemből ama pont felé. És a szemek irányát követve ott láthatta a próféta a mérnök férfias, barna arcát, fájdalommal, keserőséggel és talán váddal és szemrehányással teleírva. És ez a két tekintet ölekezett látatlanul, ott a zugó, nekipirult embertömeg feje fölött, e két szív titkos gondolata cserélődött ki, e két arczon nem volt semmi láz, semmi hódolat, semmi reménység, hanem csak mérhetetlen lemondás és kimondhatatlan szenvedés. A vén színész szíve nagyot dobbant, aztán összeszorult és majdnem hogy elnémult. Mindez alig egy perc műve volt, de épen elég arra, hogy a hatalmas ütés összezuzza, lerontsa a mámor hazugságát, hogy felrázza, felriaszsa kábultságából, hogy mindenre rádobva a fátyolt, ne mutasson egyebet ama két arcnál, ne ragyogjon más fény, ama két szempáron kívül. Oly hirtelen jött ez a csalódás és oly igaz volt, oly néma és mégis oly ékesen szóló, oly őszinte és mégis úgy telve gúnnyal, hogy mindent-mindent magába olvasztva egyedül uralkodott szívéen.

És akkor az igazgató beszélni kezdett. Óriási cserkoszorút tartott kezében. Micsoda izléstelenség! Hogyan forgatja szemét és mint kiabál, hogy meghallhassák a kakasülön is! «Mesterünk! Bálványunk! Büszkeségünk!» Minden szót egy hanggal magasabban. A próféta nem nézhetett tovább az erőlködéstől neki vörösödött torz arcra. Ama másikat kereste újra és most már találkozott tekintetével. «Pályánk töviseit kölcsönös szeretetünk tördeli le!» Ah, reszketve, pirulva süti le szemét, nem is mer többé felnézni. «Osztoztunk oh mester bánatodban és örömdobben!» A gyűlöletes hazugság minden szava szívét hasogatta, a barna szem meg könnyezni kezd. «Letörültük a verejtéket arczodról és sütkéreztünk mindent elhomályosító dicsőséged fényében is!» A próféta keze ökölbe szorult. Lentről újra hatalmas éljenzés zugott, a direktor meghajtotta a koszorú óriást és szívére tette kezét. «Keveset adhatunk, de szívünk lángját áldozatul hozzuk égi tehetséged oltáránál és ha elhamvadunk, feltámadunk újra, mint Phönixek!» Ujra éljenzés. De minő silány láрма ez most! A huga félve nyitja fel szemét, de talán haragot, gyűlölséget olvas ki az övéből, mert remegni kezd s a naturburs karjába kapaszkodik. «A mi büszkeségünk; hogy mindig szerettél minket; a mi ajándékunk: e szeretet örök viszonzása; a mi kérésünk, hogy zárj ezután is szivedbe!» A naturburs szemtelenül vigyorog és jelentősen kacsint a publikum felé. Nem, ezt nem lehetett tovább nézni, e rut hazugságokat

hallgatni, e ragyogó arczczal deklamált hülyeségeket, érzésük megtagadását, hitványságuk ríktó kiszínezését. És ott hátul azt a másik arcot, mely erőt véve magán, mosolyogni próbált és így még százszorta megindítóbb volt, százszorta és ezerszerte szebb, jobb és őszintébb valamennyinél. Lesújtott szívében urrá lett a gondolat, hogy az egész embertömegben mindenki álarcot öltött. A nyárspolgárok, kik ostoba frázisokra lelkesülnek, a csőcselék ott lenn, mely szokásból tombol, a színészek, kik zsebükért eladják gyűlöletüket, ő maga, ki itt áll telve keserőséggel és csalódással, romja a multnak, melyet pillanatra csak a görögtűz csalóka fénye tesz érdekessé, - csak épen azok ketten igazak, csak ők éreznek, csak az ő szívének dobog, de egymásért, egymást szeretve, egymásért aggódva és meggyötörve az elválás gondolatától. Oh, hogy kijózanodott, mint omlott össze utolsó légvára, mint szakadt le a súlyos teher alatt a hid, mely a multat a jövővel kötötte össze, minő mélység tátongott alatta, minő sötétség nyomult feléje! «Im térdet hajt előtted a szomorujáték és lábaid elé teszi örök zöld adóját!» A direktor letérdelt és ott maradt, utána a többiek is, a dráma, a vigjáték, a népszínmű, bal karjukat feléje nyújtva, jobbal az ég felé mutatva, áhítatosan forgatva szemüket, miközben csakugyan kigyuladt a görögtűz és az intrikus recsegő hangon kezdett rá a «Szózatra!» A függöny lassan legördült, jó lassan, hogy a feltartott kezek kifáradtak, a zugó tapsra újra és újra felhúzták, ki tudja hányszor és a próféta ott állt az ujjongó, éljenző közönség előtt, virágoktól környezve, mereven, mozdulatlan, meg sem hajtva magát, száraz szemmel tekintve a korhadt deszkafalakra, a foltozott boltozatra, mely valami óriás koporsó fedélhez hasonlított.

Végre egyedül maradt. A színészek észrevették arczán a változást és nem volt bátorságuk hozzá közeledni. Néhány suhancz a diszleteket tolta félre, a többi szereplő sietett átöltözködni a darabhoz. A komikus még mindig ott állt egy helyben. Érezte, hogy huga közelebb és közelebb jön hozzá, de ajkán megfagyott a hívó szó. Érezte, hogy két gyöngye kar fonódik nyaka köré, puha, meleg arcz simul az övéhez, érezte a könnyeket, hallotta szívének gyöngye dobogását és hallotta esedező, remegő hangját is.

- Bocsáss meg, bácsikám! Csak most az egyszer bocsáss meg!

Hogy ő bocsásson meg! Kinek? Miért? Homlokon csókolta és csendes hangon mondá:

- Itt ne beszéljünk. Menj öltözőmbe. Mindjárt ott leszek.

Egy suhancz állt ott. Annak valamit sugott. Az apró kölyök igent intett, aztán lélekszakadva futott le a színpadról. A kis fülkében, mely a próféta számára volt fentartva, petroleum lámpa pislogott. Szegényes, ütött-kopott volt ott minden. Néhány borzas paróka hevert az asztalon s a fogason két-három vásott ruhadarab függött. Ilonka az asztalhoz támaszkodva várt. Hallotta az ismerős lépéseket és elállt szíve verése. Mi következhetik még? Áldozatának megpecsételése, semmi más. A lépések újra távolodtak. Oh, talán haragvó, megbántott lelkét akarja csillapítani! Oly bűnösnek, oly háládatlannak érezte magát, oly méltónak minden szenvedésre! Fel-alá jár az ajtó előtt! Mily csodálatosan szomorú volt máskor szigorú szeme, mily állhatatosan szegeződött rá, s hogy égette szívét a szégyen és annak tudata, hogy nem képes parancsolni arczának, hogy lehunyta szemmel is csak azt a másikat látja, a ki elrabolta nyugalma és a kinek emléke, oh érzi, tudja, hogy soha, de soha nem fog elhalványulni. Most új lépések hangzanak, halk suttogás, valakinek örvendő, meglepett, elfojtott kiáltása s a másik pillanatban ott vannak előtte. Ketten vannak előtte.

Oh, de nem álom-e mindez? Nem mesébe való káprázat-e? Nem az érzékek csalódása-e? Hogy az egyik férfi megragadja mindkét kezét és ajkához vonja és aztán keblére ölelve valamit suttog hozzá, valamit, a minek oly édes, oly gyönyörűsége, oly hihetetlen és mégis oly igaz értelme van, hogy szinte megszakad tőle a szív! És hogy a másik ott áll mögöttük, nyugodtan, mereven, kőkemény vonásain alig valami nyoma az érzésnek, csak mintha szeme homályosodnék el és keze remegne és hangja, mely a boldogság ígét mondja el.

- Ilonka! Nem vagy művésznőnek való. Mégis több benned a szív, mint kellene. Minthogy esküöm parancsolja, hogy boldoggá tegyelek, - im nem gátollak. Légy az.

Hideg akar maradni, hogy el ne árulja a bensejében vívott nehéz harczot. Kötelességre hivatkozik, mikor minden reményét áldozatul hozza! Holott pedig megérzi az a két egymásért dobogó szív, minő harcz folyhatott le a harmadikban, minő nagy vihar sodorhatta el az önzés kergét, olthatta ki az álmok világát. Ölekezésük nem is tartott tovább, mint épen csak addig, hogy megérthették az ígéket, hogy felocsudhattak álmukból, hogy szívük dobogása igazolta boldogságukat, csak addig és nem tovább és azután sem a kemény arcz, sem az összeszorított ajak, sem a szem sötét pillantása nem akadályozta a leányt. Akkor sirva és nevetve fonta karját nyaka körül, piruló arczát feléje emelte, könyein át mosolygó szemével kereste tekintetét, kereste addig, míg kicsit meg nem hajolt a merev nyak és nem enyhültek a zord vonások. A mérnök meg csillogó szemmel állt előttük, férfias arcza ragyogott és fénylett és némi megilletődés és csodálat tükröződött le rajta.

- Engedje uram, - mondta halk hangon - engedje, hogy megszorithassam kezét.

Megszorította férfiasan és erősen a jobb kezét és ugyanazon pillanatban Ilonka lehajlott és ajkával érintette a balt. És ott, a hol érintette, egy könnycsepp nedvesítette be, egy ragyogó, tiszta szívből fakadó könnycsepp, melyből melegség áradt szét dermedt szívére, melytől mintha felolvadna onnan a hidegség, enyhülne a fájdalom és megédesednék a csalódás keserősége. Most, most érezte először életében a megnyugvást, először az akarat és érzés összhangját és a hazug dicsőség, a hazug ünnepeztetés után ez a könnycsepp, mely a boldog leány szeméből fakadt, ez volt az igazi jutalom, nehéz áldozatának kiengesztelője, ez volt a jubileum koronája. Ez, és minden más elenyészett, háttérbe vonult. Lehajolt hugához és megcsókolta homlokát.

- Jól van, Ilonka. Ha marad szivedben számomra hely, gondold néha reám is. Ön uram, ne feledje, hogy én mindig számon kérem e kincset. Még egy csalódást nem bírnék el. Mára elég. Most öltöznöm kell, de holnap, mielőtt elutaznám, beszélni akarok önnel.

A mérnök komolyan rázta fejét.

- Nem úgy bátyám, - engedje, hogy így szólítsam, - ne utazzék el. Maradjon köztünk. Az én két kezem sokat elbir és boldogságunk, ugy-e édes, nem volna teljes a nélkül, a kinek köszönhetjük.

Ilonka is remegve, várákozva és esedezve függesztette arczára szemét. A próféta öltöző asztalához lépett és a parókák közt válogatva, fojtott hangon felelt:

- Mennem kell. A nyugalmat sem tudnám megszokni. Majd egyszer... majd talán meghalni visszatérek... Holnap várom.

Az intrikus ijedt arcza kukkant be az ajtó nyíláson. A mester jelenése mindjárt következik. Az Ilonka arcza elhalványult, a mérnök biztatóan szorította meg kezét és kimenve öltözőjéből még sokáig suttogtak egymással. Nem hallgatjuk már ki. Mindenki tudja, miről, bizony naiv egyszerű dolgok azok, a miknek a hang rezgése, a szemek tündöklése és az arcz pirulása ad mondhatatlan értéket. Csak épen a naturburs ólálkodik körülöttük, oly kétségbeesett képet vágva és oly nagy szemeket meresztve, mely egyáltalán nem illett sem óriási köcsög kalapjához, sem szürke, bokáját verő szárnyu frakkjához, sem a trombita száju nadrághoz, mely hatás kedvéért sakktáblához hasonlatos koczkákkal diszelgett.

*

Ide tartoznék még a Bogyó úr legközelebbi cikkének bővebb méltatása, melynek czime «A művészet feltámadása» volt, ide tartoznék a Jobbágyffy-féle szintársulat gyors elutazása, egynémely érdemes csizmadia és szabómester megrökönyödésének hatásos festése és

visszaadása méltatlankodásuk épen nem udvarias kitörésének, ide tartoznék élénk részletezése az általános felháborodásnak, mely a hihetetlen eljegyzés hírét követte, mely a leányos mamáknak igen figyelemre méltó, elmés, bár legkevésbé sem megtisztelő magyarázgatásokra adott alkalmat, ama, eddig soha meg nem történt s mindenesetre a közérkölciséget mélyen sértő és minden tisztességes asszonyt pirulásra készítő tény fölött, hogy a meny-asszony a vőlegény anyjához költözködött s végül nem szükölködnék kellő tanulság nélkül az sem, mint zsugorodott össze a leány születését környező legenda azon gyatra s minden szájalomra méltatlan históriává, melyben a polgármesterné hiteles előadása szerint a herczeg csodálatosképen már mint sikkasztó utazó ügynök, a világhírű művésznő pedig mint igen-igen kéteshírű és zabolátlan erkölcsű ballettánczosné, legjobb esetben mint varróleány szerepelt. Ide tartoznék mindez - de hölgyeim és uraim - a függöny legördült. A nézők ócsárolhatnak és kritizálhatnak tetszésük szerint, a függöny mögött mindenki boldog, egy tiszta leányszív álmai válnak valóvá s egy férfilelek találta meg élete célját az álmokban. S ez az álom a becsületes, munkás férfi birtokában megedződik s ez a cél, a leányszív szerelmétől megaranyozva - a boldogság maga. És ha elhiszszük néhányan, kik még remélni és szeretni tudunk, hogy az a bolyongó, meghasonlott öreg szív egykor - talán nem is nagyon sokára - visszatér oda, a hol utolsó meleg érzését hagyta, ha visszatér és feledést, nyugalmat és kárpótlást talál a tűzhelynél - ugyan mi szükség lenne még törődnünk oly emberekkel, kik maguk is világeletükben csak másokkal törődnek.

HÓFUVÁSBAN

Az ósdi nagy ebédlő falait borító ősi arczképek körvonalai eltűntek a szürke félhomályban. Csak a hatalmas kandallóban lángoló fahasábok árasztottak széles, vörös fénnyel világító sávot rézsutosan a szoba tulsó sarka felé, hol valamelyik néhai vitéz vasvértézete volt fölállítva. A feketén zománczozott ércz pikkelyesen egymásra boruló lemezei sokszorosan erősítve verték vissza a fényt s a tovatűnt idők e komor emléke lángolni, sziporkázni, merev mozdulatlanságában is meg-megremegni látszott az ingadozó, kétes fényözönben. A középső ablak mélyedésében magas férfialak bámult ki a messzeségbe. Erősen kifejlett koponyáját rövidre nyírt, ezüstfehér, de sűrű haj borította, széles válla, egyenes, szálas termete sötétén vált ki abból az enyhe, fehér világításból, melylyel téli alkonyatkor csak a frissen esett hó pótolja a korán nyugovóra térő napot. A férfi oly mozdulatlanul állt, akár a vértézett lovag a sarokban, bozontos, ősz szemöldök árnyalta szeme mereven tapadt a végtelennek tetsző hólepelre, mely elborította a földet s összeolvadva a felhős égboltozattal, eltüntette a szemhatárt. Az országutat csak a telegráfpóznák és néhány zuzmarás, görbe ákác jelölte, semmi nyoma élőlénynek, a forgószél egész hórétegeket kapott föl s szeszélyesen szórva a csillogó porrá vált fehér tömeget, itt-ott valóságos hóhegyeket rögtönzött. Csak néhány varjú kerengett a levegőben, vagy dideregve gubbaszkodott az ákácok kopasz ágain, éktelen károgaással jelente, hogy szélben, fagyban, hóban sem hal ki az élet s a vele járó inség.

Az öreg ur végre is kedvetlenül fordult meg s leült a kandalló mellé helyezett kényelmes bőrkarszékbe. A kandalló fénye életerős, férfias arcra esett. A magas homlok, a fiatalos tűzü sötét szem, a sas-orr, a makacsan összecukott száj és a kissé energikusan előre nyuló áll azonnal elárulta, hogy az ősi, becsületes magyar vért még nem hamisították meg ereiben a modern élvezetek. Arczának karaktere inkább daczos és komoly volt, mint barátságos és bár szemének élénk tüztét most az unalom felhője árnyékolta be, mégis volt valami megnyerő és vonzó a megkeményedett vonások összhangjában, mely nehezen melegedő, de nemes és jószágos szívre vallott. Lábát a kandalló rostélyára helyezve ült egy darabig, tekintete a kikicsapó lángnyelvek szeszélyes játékát követte, de a tűz vidám, barátságos pattogása, a kisugárzó kellemes meleg nem oszlatta el a felleget sem homlokáról, sem szeméből. Nem is volt képes sokáig nyugton maradni.

Vagy a csönd, vagy a magány izgatta, vagy mindakettő, mert gyors, erőszakos mozdulattal nyújtá kezét a fal mellett lecsüngő, bojtos végű selyemzsinórhoz. Heves, erős hangú csöngetés visszhangzott a folyosón, nem a mi villamos csöngőink izgatott, ideges, majdnem azt irtam pörlekedő hangja, hanem komoly, kicsit mély, parancsoló hanghullámok verték föl a csöndet, a minő csak egy régi módi, becsületes csöngőtől kitelhetett, melytől öntésekor nem sajnálták az ezüstöt.

Valahol a sötét háttérben ajtó nyílt föl s jóízű, öreges hang szólt be nagy készséggel:

- Világot gyujtsak, tekintetes úr?

- Tán hogy a kend borvirágos ábrázatában gyönyörködjem?

- Már instálom, akár virágos, akár nem, szent igaz, hogy nem jó léleknek való dolog ilyen sötétségben mélnézni.

Az öreg ur haragosan ránczolta össze szemöldökét:

- Ne dohogjon ott Péter, hanem jöjjön közelebb. Húzzon ide egy széket és üljön le!

- Már hogy én?

- Hát ki a manó, ha nem kend. Embert akarok látni, érti kend, embert!

Az öreg huszár fejét csóválva jött előre, nagy tisztelettel fogott meg egy magas támlájú széket és oly rémült szemforgatások közt készülődött reá ülni, mintha szentségtörést követne el. A féluton meggondolta magát s a mennyire lehetett, kiegyenesítette rokkant termetét és fületövét vakarva mondta:

- Amondó vagyok, tekintetes uram, hogy alkalmasabb lesz rám nézvést, ha állok.

Az öreg úr haragosan ütött széke karjára.

- Ne prézsmítáljon kend, üljön le és punktum...

A vén huszár nagy alázatossággal telepedett le.

- Punktum? A' már más! Ha punktum, hát punktum! Ámbár instálom, állva öszültem én meg a nemes és vitézlő familia szolgálatában.

Akárki elhitte volna e szavak igazságát, oly veszedelmes félénkséggel feszengett a jó öreg a méltóságos széken, lábait jól behuzva és a világ minden kincséért nem támaszkodva pompásan kifaragott hátához. Gazdája arczán futó mosoly vonult keresztül, a mint hűséges öreg arczát nézte, melyet számnélküli ráncz barázdált keresztül-kasul, a becsületben elért öregség ránczai, nem kesernyések, nem szemrehányók, nem szenvedések vagy bűnök emlékeztető vagy intő jelei, hanem vigak, mozgékonyak, beszédesek, akár az apró szürke szem, mely becsületes, szerető alázatossággal s talán némi kis becsületes ravaszkodással lesi gazdája mozdulatait.

- Mi van ma Péter?

- Szombat vóna, instálom!

- Vóna, nem vóna! Mit vónázik kelmed, tán bizony lutheránus?

Péter indignálódva emelte föl fejét.

- Én-e? Már hogy én? Lutheránus a ki lutheránus, de engedelmet instálok, a ki pápista az pápista!

E sarkigazság ellen a gazda sem szólhatott, a helyett tovább füzte a kérdéseket:

- Megjött a pósta?

- A pósta? Uram teremtőm, ne legyen Péter a becsületes nevem, ha tiz nap óta láttam egyéb alkalmatosságot, mint azt az uri szánkót, a mit négy ökörrrel vontattunk ki a hóból.

Az öreg ur fölugrott és indulatosan rázta meg a vén huszár vállát.

- Mit beszél kelmed? Szánkó jár erre és nekem nem is szól? Már micsoda istentelenség ez, hát nincs szeme kendnek, nem látja, hogy beteggé tesz az unalom?

Péter bácsi ravaszul pislogott:

- Látni látom biz' én ókularé nélkül is, de amondó vagyok, hogy hallgasson a szolga, ha nem kérdik.

A még mindig kemény marok erősen szoritotta a Péter bácsi vállát, a fiatalos tüzü sötét szem szinte villámokat szórt, hanem a mély hangban némi szomorú lehangoltság rezgett.

- Hát jól van! - szólt visszaülve székébe, - hát jól van! Most majd kérdezni fogom! Ha még egy olyan vén cseléd se találja ki a gazdája baját, mint kelmed, hallgatok. Ha nem látta a két látó szemével, hogy sorvaszt az unalom, hogy ez a másfélhetes hófuvás, mely minden jóemberemtől elzárja a hozzám vezető utat, időnap előtt megöl, ha még most sem ismerte ki

kegyelmed a természetemet, hogy vendég nélkül, barátság nélkül nem élhetek, jól van. Üljön kend egyenesen, ne dörzsölje a szemét, sose volt kend morva furvézer, a kinek nem jutott prófont; ámbátor a huszár még a lova szándékát is eltalálja, nemhogy a gazdáját.

Péter bácsi elérzékenyülve huzgálta bajuszát és igen bátorosan hangon próbálkozott közbeszólni:

- Instálom...

- Hallgasson kend, még nem kérdeztem. Tehát egy uri szánkót vontatott ki a hóból? Mikor?

- Ma reggel, instálom.

- Uri népség ült rajta?

Péter bácsinak büszkén csillogott a szeme.

- Meghiszem azt! Olyan rókamálos bundája csak a nagyságos uramnak vagy, de meg a főispánné ő méltósága is elbujhat a mellett a gyönyörű asszonyka mellett, a ki majd meg nem hótt a nagy hideg mián!

A torzonborz szemöldök összefutott a magas homlokán s közepén éles, mély vágás keletkezett:

- És senki sem tudta az utat a kuriáig? Mióta van zárva vendég előtt a Dömösy kastély?

Péter bácsi zavarodottan köhintett egyet-kettőt, de apró szeme ravaszul fürkészte ura vonásait.

- Könyörgöm alásan, - szólt vontatva, - a mi igaz, igaz. Ha nem kérdeznek, hallgatok, de ha kérdeznek, furvézer legyek, ha ki nem találom a merő igazságot.

- No csak ki vele!

- Mer' hogy nincs senki előtt zárva az ajtónk, hét vármegye tudja, de úgy segéljen szent pátrónusom, meg aztán páduai szent Antal, ha mindenki előtt nyitva van.

Heves szélroham csapta ki a lángot a kandallóból. Vakító fény esett az öreg úr arczára, megvilágítva hirtelen kővémerevült vonásait, haragos indulattól szikrázó szemét és keményen összecusokott ajkát, melyből minden szó ezután mintegy lopva surrant ki, hogy metsző sottóságával megrémiszsze hallgatóját.

- Mi akar ez lenni? Nekem ne kertüljön, ne óbégasson kend. Minden tisztességes, becsületes ember előtt nyitva az ajtóm, érti kend! De csak tisztességes és becsületes ember előtt.

A vén huszár fölállt, de egész rokkant testében megremegett és becsületes, ránczos arczán kövér könnycseppek gördültek végig.

- Hát akkor amondó vagyok, - szólt alázatosan, - hogy még ma bocsásson el nagyságos uram a szolgálatból. Ugy se élem túl azt a napot, a mikor az utolsó Dömösy nem számít a tisztességes emberek sorába.

Az öreg Dömösy fölugrott, mintha villamos ütés érte volna.

- Tehát ők voltak? - kérdezte rekedt hangon, míg halántékán lüktetett az ér.

- Ők, jó uram! A fiatal nagyságos úr és a szépséges felesége.

Az öreg úr erős léptekkel indult el, a széles fénysávon a pánczélos vitézig, ott megállt egy pillanatra, aztán hátra fordulva keményen rivallt rá a vén huszárra:

- Elmehet kend!

Péter bácsi lehorgasztott fővel ment az ajtó felé, de még rá sem tette kezét a kilincsre, már újra hallotta a parancsoló szavakat.

- Maradjon! Itt fog ülni! Nem akarok híreket se küldeni, se hallani!

A huszár engedelmesen ült vissza a székre. Fejét jól behuzta a válla közé, nem akart se látni, se hallani, mert érezte a vihar közeli kitörését. Minden jel arra mutatott. A padlózat recsegett, ropogott a Dömösy Boldizsár nehéz lépései alatt, néha gondolkozva állott meg vén szolgája előtt, mintha kérdezni akarna valamit, de aztán megint csak összeszorította daczos ajakát és az ablakhoz támaszkodva látszólag gondolat nélkül bámulta a beláthatatlan hómezőt. Mindenütt merev, változatlan, fagyos fehérség, a szemhatár elvész a szürke ködben, mely lassankint sötét felhővé sűrűsödik, a szél szilaj játékot űz a hóbuczkákkal, éles sivitásán keresztül is behallatszik az éhes varjú-sereg káromgása. Dömösy Boldizsár mozdulatlanul áll és néz. Kezét ökölbe szorítva, gyors, izgatott lélekzetvétele s a tüzes pirosság, mely széles, magas homlokáig önti el arcát, kemény belső harczról tanuskodik. Oh, egykor legyőzte büszkesége az apai szeretetet, fényes, dicső volt a győzelem, igaz, hogy szive elnémult örökre, igaz, hogy a föl-föllobbanó érzést szilaj multságokkal fojtotta el újra és újra, de a nemesi czimerre tapadó homályt letörölte onnan egyetlen tollvonással. Nem, soha! A Dömösy kuriába nem tolakodhatik polgári vér, és soha, de soha nem sétálhat az ősi termekben. Sokszor úgy rémlett, hogy a tisztas urasszonyok arczképei pirulva fordítják félre fejüket, a zord vitézek komoran csördítik meg kardjukat a fejében néha föl villanó gondolatra is, ha netalán tán közéjük kerülne az az asszony, a ki, úgy hitte, kigyó szemével megbüvölte testi-lelki javainak, vagyonának egyedüli örökösét.

Emlékszik és sohasem feledi a derült őszi napot, a mikor villámcsapásként érte a végzetes hír, a mikor családja jövődjének fényes napjára sötét felhő borult, a mikor az ősök sorának fényes, tiszta arany láncszemei közé hitvány ércz került, még csak nem is becsületes aczél, nem is az erős vas, hanem hitvány, talmi ércz, veszedelmes, kábitó csillogással, mely elvakította, elkápráztatta egyetlen fia szívéét. Egy varróleány a Dömösy familiában! Elgondolni is rettenetes, átélni maga a halál. Szilajon ütött öklével az ablak párkányára és rekedt hangon kiáltott föl:

- Nem, soha!

Az öreg huszár fölrezzent és ijedten kérdé:

- Parancsol valamit nagyságos uram?

- Nem, semmit! Vagy igen! Hozzon föl egy üveg badacsonyt és két poharat. Inni fog velem! Lámpát is gyújthat, világosságot akarok!

Péter bácsi nesztelen léptekkel távozott, Dömösy meg újra helyet foglalt a kandalló mellett. Mily szörnyű most a csönd a hajdan vidám napokat látott ebédlőben! A fahasábok pattogó tüze csak növeli a magány unalmát. Nem is oly rég vidám cimborák hejje-hujjázása visszhangzott benne, olykor-olykor a cigány hegedűje is elsírta a régi nótákat s a meg-megujuló zajos mulatozás feledtette a veszteséget. Mindebből most nincs semmi. A hófúvás elzárta a hozzá vezető utat és senkinek, de senkinek sincs bátorsága, hogy egy öreg ember kedvéért neki vágjon a hideg, uttalan sivatagnak. Kívánhatja-e vajjon? Igaz szeretet füzi-e hozzá a kis és nagy urakat, avagy csak a jó bor és a még jobb konyha? Most ráért elmélkedni e kérdésen és kedvetlenül ránczolta össze a homlokát és keserű, mély vágás keletkezett ajka szélén.

Nemsokára jött Péter bácsi, karcsu nyaku üvegben hozta az aranyként csillogó bort, letette az asztalra, azután meggyújtotta a hatalmas függő-lámpát, melynek fénye az egész nagy termet bevilágította. Most látszottak az ősök arczképei, a komor képű pánczélos vitézek, a bóbítás fejű nagyasszonyok nyájas, semmitmondó szemmel tekintve ki aranyos keretükből. Most

látszottak a százados füsttől barnult falak és látszott a Dömösök góth betűkkel festett jelmondata: «Omnia pro gloria.» Mindent a dicsőségért! És látszott a Dömös Boldizsár férfias, még mindig szép arcza, lelkének keserősége, mely alig enyhítette szemének makacs villogását.

- Öntsön és hozza ide a poharat! Koczinson velem minden igaz barát egészségére. Fenéig öreg! Ugy.

Be kell vallani, hogy a jó öreg kezében remegett a kristály pohár és összerázkódott, a mint a tüzes ital lecsurgott torkán, de be kell vallani azt is, hogy utána csettentett nyelvvel és az apró, szürke szemben fölcsillant valami régi tűz, mint a parázs, melyről elfujják a hamut.

- Köszönöm, jó uram! Nagy tisztesség ez reám nézve, a jó Isten hogy áldaná meg minden gondolatát!

- A gondolatomat, öreg? Tudja most mi a gondolatom? De üljön le előbb, nincs most strázsára állítva; az a gondolatom, hogy ez a szél nemcsak az országotat fujja be, hanem a szeretetet is.

Péter bácsi kételkedve rázta fejét.

- Dejszen nagyságos uram, az igaz sziv szeretetét be nem fujja, szent igaz.

- Nem? Hát azt hiszi kend, sosem voltam fiatal? Erőtesse meg csak a fejét és gondoljon vissza a régi jó időkre. Értünk-e mi is meg ilyen hófuvásokat?

- Ilyet? - szólt fitymálódva az öreg, - hejh mikor a nagyságos úr is jegyben járt, úgy szaladgáltak a havon a farkasok, hogy most nyulat se látok annyit.

- No lássa, de azért itthon maradtunk-e egyszer is?

- Már Isten engem, nem maradtunk! Hejh, de legény is volt ám akkor a talpán Péter, meg oszt való igaz, hogy azóta se ivott olyan papramorgót, meg nem evett olyan pehely könnyű fáintos kalácsot, mint a nagyságos kisasszonynál. Jobb arról nem beszélni most nagyságos uram!

A nagyságos úr azonban nem volt hallgató kedvében:

- Csak a multról beszéljünk öreg, a jövőnek vége! Nincs! A familia becsületét a familia sem élheti tul. Ezután ketten éldegélünk! Nem szeret senki kenden kívül vén czimbora, akkor keres föl mindenki, ha nem kerül áldozatba, hát ne is keressen. Öntsön!

Az öreg engedelmeskedett, de igen szomoruan pislogott hozzá. Aztán, mikor gazdája felé nyújtotta a poharat, nagy elszántsággal tette le a magáét.

- Nem én addig nagyságos uram, - szólt keményen kiállva az öreg úr szigorú tekintetét, - nem iszom én egy kortyot sem addig, míg ki nem mondja szám, a mi a szivemen van. Csapjon el nagy jó uram, vagy verjen meg, de szó a mi szó, ott tetszik keresni a szeretetet, a hol nincs, oszt meg eltaszítja magától azt, a mi van. Nem erkölcs ez, jó uram, de nem ám!

Dömös megint összevonta sűrű szemöldökét:

- Hallgasson, egy szót se többet!

- Én hallgatnék, ha az igazság nem furdalná lelkemet a lajbim alatt. De tegye a szívére kezét a nagyságos uram és úgy mondja meg, ha vajjon igaz szeretet, hívséges barátság-e az, a micsoda ilyen kis zimankótól megijed?

Ez az! Ez az a kérdés, mely erőszakosan tolakodott felé a sötét háttérből, melyre nem mert feleletet adni, mintha a felelet mindjárt egy másik, még nehezebb kérdés szülőanyjává válnék, a minthogy ott látta ezt a kérdést öreg huszárja hűséges ajakán lebegni és meg is hallotta nemsokára, nyílt, becsületes szóval kimondva:

- Hejh, mert a mit egy fiatal, szépséges asszonyszemély kibír, azt bizony kibírnák Pétery uramék, meg Gazdaffyék, meg a Balázsek, meg a többiek is, ha az ő szívüket is úgy táplálná a becsülés és szeretet nagy jó uram iránt, mint azét a...

- Ne tovább! Nem haragszom öreg, kend hűséges emberem, de sohasem érezheti azt, a mit én.

- Már hogy én nem, nagyságos uram? Hát nem együtt nevelődtünk-e föl, nem ringattam-e térdeimen az ifju urat, nem ép úgy gyönyörködtem-e növekedésében, akár az édesapja? Ugyan ki tanította volna lovagolni, ha nem az öreg Péter és Isten látja a lelkemet és bocsásson is meg érte, nem együtt szörnyűködtem-e a nagyságos urral, mikoron megházasodott. Bizony szörnyűködtem, a mig csak meg nem láttam...

Az öreg úr haragosan csapta le poharát az asztalra:

- Mit beszél? Maga meg merte látogatni tudtom nélkül?

- Meg én! Oszt, ugy segéljen, akkurát olyan papramorgót adott és olyan fáintos kalácsot mellé, mint a boldogult nagyasszony, Isten nyugosztalja, kisasszony korában. Furvézer legyek, ha vagyon még egy olyan gyönyörűséges szép arcz a vármegyében és két olyan vidám kék szem, mint az övé, még a nevetése se olyan, mint a más emberfiáé.

- Hát vidám, ugy-e? - kérdé keserűen Dömösy, - nevet sokat, örül a jó módnak?

Péter bácsi zavarodottan huzgálta bajuszát.

- Nevet a mikor nevet, de a mikor nem nevet, oszt' könybe borul a drága szép szeme, biz' a magamfajta vén huszárnak is összefacsarodik belé a szive.

- Komédia az, öreg! Ott tanulják a theátrumba!

- Már azt nekem még a nagyságos uram se mondja. Azt nem lehet tanulni instálom. Nem vagyok biz' pallérozott eszü ember, de mikor elem állt, oszt mondta: «Nézzen rám, Péter bácsi, így mondta a lelkem adta, nézzen rám és mondja igaz lelkére, olyan rossz vagyok-e, mint a gazdája hiszi? És mondja, Péter bácsi, tehetek róla, ha annyira szeretem Palit, maga tehet róla, ha szereti és az édes apja tehet róla? Ugy-e nem, Péter bácsi és engem mégis gyűlöl és átkoz, pedig nincs más vétkem, mint hogy én is nagyon, de nagyon szeretem!» Oszt egyszer csak elkezdett sirni, a makulátlan arczán ugy peregtek a könnyek, hogy ugy elérzékenyültem, mint egy privadiner, Uram bocsá'. Már ezt nem tanulják sehol instálom!

Az öreg ur mogorván szólt közbe:

- Ha annyira szerette, miért nem mondott le róla.

- Miért? Van szóm arra is nagy jó uram! Az urfi oszt kijött a nagy sirásra és átölelte életepárját és azzal vigasztalta, hogy addig él csak, a mig szereti és menten meghalna, ha akár milyen hatalom elválasztaná őket egymástól. A Dömösy urak pediglen nem szoktak hiába beszélni!

- Igaz! - hagyta rá büszkén az öreg. - Én sem szoktam, a mit keresett, azt megtalálta. Boldog, hát legyen az. Nem mondhat kegyetlen apának, mert kiadtam a jussát, ha boldog, hát nélküllem is az lehet.

- Nem biz' ők soha, - fűzte tovább a szót Péter bácsi, mert a komor hangban némi engedékenység rezgett, ókularé nélkül nem látom a betüt, de a mit látok, látom ám! Hejh, ott rejtőzködik a nagyságos úr haragja a házban, oszt mikor legjobban örülnének egymásnak, akkor szomorodnak el. Nincs több olyan szerető fiu, mint a nagyságos uré, én mondom.

A Dömösy Boldizsár tekintete ellágyult.

- Szeretett, - dörmögte maga elé, - én is őt! No majd elidegeniti az asszony!

- Már hogy a fiatal asszony. Talán tán még jobban szereti nagy jó uramat, min Pál urfi, a nyelvem hegyén van, a mit üzent, de nem tudom, szabad-e beszélnem?

Boldizsár úr önkénytelenül elmosolyodott:

- Egy órája prézsmítál kend engedelem nélkül s most jut eszébe, hogy ki is kérje?

- Már ilyen az öreg, instálom, szót szóba ölt, oszt elfelejti az elejét, nem is hangzik az ugy az én szájamból, mint a nagyságos fiatal asszonyéból, meg az is való, hogy akár elmondom, akár nem, annyit se lenditek a jó ügyön, mint a számár, a ki a multkoriban fejfel rohant a vasutnak.

Világos, hogy Péter bácsi óvatos és furfangos diplomatának bizonyult. Miután elvetette a kíváncsiság magvát az unalom és meghasonlás e komor fészkebe, most hirtelen és erőszakkal vonja el tőle a táplálékot, jól sejtve, hogy követelni fogja már magától is. De még csönd volt, sokat jelentő, nyomasztó csönd, a lélek elmerülése fölzaklatott gondolatvilágába, a nyugtalan indulatok titokzatos harcza, a szeretet föltámadása és szövetkezése minden emberi érzés leghatalmasbbikával, az önzéssel. Az az epedő vágy emberi társaság után, az élet fénye, hangos, kiabáló, nevető zúgása, mely most hiányzik az üres termekből s a helyét elfoglaló rettenetes, kimondhatatlan unalom, melynek bágyasztó szürkességét még fokozza a külső természet megdermedt egyhangúsága, mindez a vágy, a magány s az unalom szövetkezett a föltámadó szeretettel, hogy leverve a büszkeséget, győzedelmesen hirdesse a szív örök jogát. Az öreg huszár egyszerű rajza sugárzó képet varázsolt elő; boldogság, szerelem, nevető arcok és csillogó szemek alkották színeit és nyugtalan tekintete rátapadt e képre, miközben daczos vére lázongva és lángolva zugott ereiben. Olyanforma volt az egész, mint mikor vihar után a sötét felhők szélén aranycsik jelenik meg, hirdelve a nap győzelmét, a meleget, a verőfényt, az éltető, termékenyítő sugarat. Még egy-két pillanat s a felhőtábor szétfut s az ég diadalmas kéksége gyönyörködteti újra a vágyó szemeket.

Dömösy Boldizsár föllállt és lassu léptekkel ment az ablak felé. Hó és hó mindenütt, szürkén gomolygó felhők és lomhán röpködő varjak. Összerázkódott és visszafordulva tompa hangon kérdé:

- Miért mentek a paphoz? Nem érdelek egy bocsánatkérő szót? Én menjek hozzájuk? Azt várják, hogy én alázzam meg magam, hogy én csókoljak kezet?

Péter bácsi fiatalos fürgeséggel ugrott föl:

- Már hogy a nagyságos ur? - kiáltotta vidáman, - hejh, láttam én, mint csókolta a fiatal asszony a nagyságos uram kezét az arczképen. Ugy megbecsülik, mintha oltárképük volna, aranyos, drágaköves rámában őrzik és Isten látja lelkemet, hogy elfacsarodott a szívem, a mikor az a szépséges menyecske ott sirdogált előtte. Repülnének ők, az ám, repülnének, ha tudnák, hogy nincs zárva az ajtó előttük. Már azt csak nem gondolja a nagyságos úr, hogy ilyen ítélet-időben másnak a kedvéért kimozdultak volna a harmadik faluból? No, azt ne gondolja senki.

Még mindig ott állt előtte az öreg úr, szótlantul, de mohón lesve minden szót, mely ama kép színeit élénkítette. Péter bácsi pedig mind merészebb lett és szemét törölgetve folytatá:

- Hejh nagyságos uram, mondtam én, hogy az igaz szeretet nem ismer útjában hófuvást. Mikor pedig félig összefagyva kiszálltak a hintóból, első szavuk a nagyságos úr volt: ugy-e, Péter bácsi, magában van, ugy-e unatkozik? Talán ha megtudja, hogy most is itt vagyunk, nem lesz kegyetlen! És az ifju úr megcsókolta kezét és azt mondta: lássa Péter bácsi, ez is az én angyalom gondolata volt, hogy most keressük föl apámat. Ha akarja, visszamegyünk újra, csak addig tőrne maga mellett, mig egyedül van. Ismerem, tudom, hogy betege lesz az unalomnak! Üssön agyon a nagyságos úr, ha egy szót is hozzátettem!

Igen, így kell lenni! Az öreg szolga becsületes, nyílt arcza, könnyező szeme bizonyította és a szíve, - oh a szíve is bizonyította heves, viharos dobogással, egész testén szétáradó, csodás, édes melegséggel. A szeretet hosszú hiánya erőszakossá fokozta a vágyat utána, megsemmisítette azt, mi nem tartozik hozzá és vig czimboráinak léha önzése csak élénkebbé tette a gyermeki szeretet ragyogását, mely minden nehézséget legyőzve siet bocsánatáért. Nem, ennek nem lehetett tovább ellenállni, látnia kellett őket, azt a mosolygó, szép arczot és azt a másikat, a komoly férfit, megifjodott mását, vérenek, nevének örökösét.

- Jól van jól, Péter, hiszek mindent, öreg ember vagyok, nincs már bennem keménység és igaza van fiamnak, megöl az unalom. De itt kellene lenniük mégis, miért várják, hogy értük küldjék.

Péter bácsi vigan csapta össze bokáját:

- Hisz itt vannak, jó uram, áldja meg az Isten. A hátulsó szárnyban vannak, a kis ajtón jöttek be a kerten keresztül, csak a csengőt huzzam meg, instálom!

Dömös halálsápadt lett és megtámaszkodott az asztalhoz. Az éles hang végigcsengett az üres folyosókon, - hosszan, diadalmasan, örvendetesen. - Nemsokára léptek hallatszottak, siető, gyors, izgatott léptek, az ajtó föltárult, magas férfialak jött előre, valóban a megfiatalodott mása az öregnek és hozzája simulva félénken és kíváncsian egy gyönyörűséges, édes kis asszonyka, mint egy ijedt galamb, ura karjába kapaszkodva, könnyező kék szemével könnyörögve tekintve a sápadt öreg urra, a hatalmas, a szigorú, a zord vén nemesre, de a ki most megindultan tett feléjük egy lépést és hangtalanul tárta ki karját. Az asszonyka örömsikoltással eresztette el férjét, letérdelt előtte és nyakába ugrott, újra letérdelt és csókolta a kemény kezeket, újra fölugrott és csókolta ajkát, arczát, a hol érte, miközben sűrűn, nagyon sűrűn hullottak könnyei, megnedvesítve az öreg úr földerülő, megindult vonásait is. Oh, mint tünt el ennek a bájos, édes teremtésnek láttára az a kép, melyet hajdan, komor magányában büszkesége kiszínezett, a kaczer, hű és önző leányról, kifestett arczáról és kigyószeméről, tiszta jószágot és meleg szeretetet sugárzott egész gyöngéd lénye, hálát, ragaszkodást, jövő napjainak derült fényességét, tartós melegét, boldogságának zálogát és mindent, mindent, a mi nem tartozik a kőzimer hideg, élettelen követeléseihöz. És míg balkarjával átölelve tartotta menyét és fehér homlokát ajkával érinté, jobbát fia felé nyújtotta és csendes, szeretettől remegő hangon mondá:

- Érezzétek magatokat itthon, fiaim! Szeressétek, ha lehet, azt az öreg embert, ki majdnem eltaszította boldogságát.

Péter bácsi szemét dörzsölte, aztán a pohárszékhez ment és öntudatlanul kezdte rakosgatni a kristály-poharakat. Szélroham rázta az ablakokat, varjak károgtak odakünn, de nem volt többé a meleg, világos teremben senki, a ki zúgolódott volna a kietlen, végeszakadatlan hófúvás ellen, mely összehozta az egymást szerető szíveket s elsodorta az előítélet hazug kérgét.

ÉVA KISASSZONY

Közeledett a negyven év felé és nem tagadta; szürkült a fekete haja és nem festette; egyedül állt a nagy világban és nem zsörtölődött; ránczok, finom, szabályos, gyöngéd ránczok sorakoztak a hajdan sima homlokon és a hajdan tündöklő, sötét szem mellett és nem kendőzte. Nemes, nyugodt, komoly maradt és szép és tiszta öregségében, hogy néhányan közülünk, a rajongó szívű és féktelen fantáziájú fiatal legények közül szerelmesek lettünk belé és még jobban tiszteltük, úgy mint édesanyánkat és intéseit és tanácsait hálával és áhitattal fogadtuk. Emlékszem leányos, nyulánk természetére, egyszerű, cziczoma nélkül való szürke selyemruhájára, a melyet alig észrevehető vékony fehér vonalak tarkítottak, melynek szabása követte a divatot, a divat sallangjai nélkül. Csak ránk nézett derült, okos szemével, csak hallanunk kellett édes, nyugodt hangját és forró fejünk lecsillapult és szenvedélyes vérünk csapongó hullámai elsimultak. Vén kisasszony volt, de mennyire különböző mindazoktól, kiken valaha neveltünk, kiket valaha illetlen ajakkal kigúnyoltunk, vagy kik valaha idétlen hiuságukkal, fonnyadt kaczárságukkal kihívták a gúnyt. Sejtettük, hogy van multjában árnyék, de nem süt kérezt az árnyékban, mint azt annyian teszik, bármily ellenmondónak tűnjék is fel e hasonlat. Ritkán nevetett, de még ritkábban sóhajtott. Legyőzte egykor, rózsaszínű ifjúságában, önmagát és bár az ilyen győzelem mindig a sziv vagy a vágyak veresége, megnyugodott benne és megmentve a küzdelemben lelke kincseit, reánk árasztotta derüs fényét és enyhe melegségét, kik ifjúságunk erejével tobzódva nem ügyelhetünk a holnapra, mivelhogy a tegnapot is gyorsan elfeledjük.

Minden szerdán összegyűltünk lakásán, melynek berendezése olyannyira hasonlított hozzá. Előttem vannak a falak halványkékvirágos fehér kárpitja, az aczélszürke atlással bevont székek, melyeknek egyszerű mintázatát saját kezével himezte. Két ködös őszi tájkép a falon és a kis, kerek asztalkán a régi idők fakult arczképei, melyek között épen csak az övét nem találhattuk, tehát azét sem, a kiért ő mindhalálig Éva kisasszony maradt. Mennyire kísértett sokszor mindnyájunkat a titok, mely egész lényét körülvette, hányszor iparkodtunk jószívű, de naiv és ostoba mesterkedésekkel fellebbenteni a fátyolt, mely elfödte s mint szabott határt mindannyiszor kíváncsiságunknak a szomorú tiltakozás egy röpke vonása a finom metszésű, feltűnően vékony ajkon, mely egy perczre megsemmisítette az arcz állandó derűjét! Később már nem is próbálkoztunk. Titkos tanácsosunk lett, csodálatos bizalommal fordultunk hozzá és szivtitkaink zavaros szövevényébe egyetlen szava rendet hozott; vágyaink féktelenségét egyetlen szavával mérsékelte és gyakori kétségbeesésünket egyetlen szelid mosolyával szégyenkezéssé varázsolta. Mindnyájunkat egyként szeretett, de volt mégis köztünk egy, kit némileg kitüntetett. Szőke, leányos képű fiú. Nagy Gézának hívták, hirtelen felpattanó szenvedélyes természet, a mellett kicsit gyáva, félénk és határozatlan, mint a hasonló tejképű legénykéek legtöbbször.

Egyik ilyen ködös, télbe hajló őszi estén, mikor az utcasarkokon a piros zászlók vidám lobogással csalogatták jégre a sportkedvelő emberiséget, magam ültem a kis szalónban. Éva kisasszony egy könyvben lapozgatott és én úgy vettem észre, hogy szép arcza a szokottnál halványabb és szomorubb. A régi, alabástrom-oszlopos óra csodálatos, rezgő hangján elütötte a hatot s Éva kisasszony letéve a könyvet, felállt.

- Főzök magának teát. Elhagynak már engem az én fiatal barátaim.

Én csaknem bűnbánó, könyörgő hangon feleltem:

- Oh nem, Éva kisasszony, nem bizony, soha! Korcsolyázni mentek.

Éva kisasszony szomorúan mosolygott.

- Persze korcsolyázni. Jobb és egészségesebb szórakozás biz az. És maga? Maga miért nem ment?

- Sohasem korcsolyázom.

- Sohasem? Ha korcsolyázna, magát sem látnám.

Észrevette csodálkozó tekintetemet és elnevette magát.

- Lássa, már valóságos zsörtölődő vén lány leszek. Panaszodom, holott hálásnak kellene lennem, hogy néha-néha segítenek elüzni a magány kísérteteit. És ime, még igazságtalan is vagyok.

Hosszas, türelmetlen csengetés hallatszott. A másik pillanatban nagy robbajjal nyílt fel az ajtó és Nagy Géza jelent meg a szobában, képéből kikelve, fénylő szemmel és halotthalvány arczzal. Sötétkék gyűrűk huzódtak el szeme alatt, átvirrasztott éjszakáról és gyötrő szenvedésről tanuskodva. Egyenesen a meglepett Éva kisasszonyhoz fordult és megcsókolva kezét, kétségbeesett hangon suttogott érthetetlen, szaggatott szavakat. Valamit nem bír tovább elviselni; valami miatt megszakad a szíve, halál, örültség vagy más ilyen rémitő dolog fenyegeti. Éva kisasszony gyöngéden simogatta homlokát, majd két keze közé fogva fejét, mélyen a szeme közé nézett.

- Megint szerelmesek vagyunk, fiatal barátom? Hányadszor?

- Először igazán, Éva! Esküszöm, először!

Valami távoli rokonság volt közöttük s innen származott a bizalmasabb megszólítás.

Éva kisasszony aztán vállánál fogva lenyomta a puha fotelba.

- Üljön csendesen és meséljen. Közös barátunk előtt remélhetőleg nincs titka. Én főzöm a jó, forró teát és a szamovár duruzsolása elég barátságos kíséret lesz a romantikus történethez. No csak előre. Tehát szerelmes?

Ugy forgolódott a szamovár körül, mint a háziasság jó szelleme, olykor-olykor felénk fordítva fejét és bátorító tekintetet vetve Gézára:

- Régen szerelmes?

- Fél éve.

- Hosszu idő. És «ő» nem viszonozza?

Géza csüggedten felelt:

- Viszonozza.

- Tehát zsarnok szülői kényszer?

- Szülei szívesen látnak.

Éva kisasszony pár lépést tett előre:

- De hát akkor mi akadályozza boldogságát?

Géza daczosan vetette fel fejét.

- A becsület és az önérzet.

A kisasszony álmélkodva csapta össze kezét:

- A becsület és önérzet, mely a boldogságot akadályozza? No, erre kíváncsi vagyok.

Géza dühösen nyomta égő homlokára kezét:

- Mindenki a világon kíváncsi lehet rá, mert senki a mai világban nem tudja, minő kötelességet ró a becsület a férfira.

- Azt semmiesetre, hogy tönkre tegye egy fiatal leány álmait és boldogságát. Vagy azt hitte, csak a magáét veszti el? És ő rá nem gondolt, kinek a szívét meghódította? Nos, gondolt reá?

Géza idegesen rezzent össze.

- Nem, még nem gondoltam rá, de mindegy. Ha ismerné a körülményeket, nem ítélné el.

- Hát ismertesse meg a körülményeket.

Géza könnyörögve tette össze kezét.

- Üljön le közénk, édes Éva. Hagyja ott a teát, nincs szükségem tüzelő szerre. Ha magára nézek, megnyugszom és könnyebben összeszedem eszemet. Hisz az én történetem oly rövid és bizonyára oly nevetséges, hogy még forrni sem kezd a víz, midőn vége lesz. A kit szeretek, az gazdag, nagyon gazdag s én, jól tudják, szegény ördög vagyok.

Éva kisasszony egy kicsit elsápadt és közelebb huzta székét:

- Gazdag? És a szülői szívesen látják? Hisz akkor adjon hálát a jó Istennek, hogy boldogságukat sohasem teszi próbára a szükség...

Géza sértődötten ugrott fel helyéről.

- Maga mondja ezt, Éva? A maga tiszta lelke sem látja a kényszerűséget, melybe ilyenkor a férfit becsületérzése sodorja? És te, te barátom, hallgatsz? Nincs egy szavad mellettem?

- De igen, - mondtam nyugodtan, - kettő is van. Az egyik: miért nem kerüled, miután előre ismerted az akadályt; a másik: hogy ne téveszszük össze a büszkeséget a becsülettel.

Éva kisasszony, miközben arcza kigyult és szemében valami fájdalmas visszaemlékezés tükröződött le, megszorította kezemet.

- Igaza van. A büszkeség nem mindig egy a becsülettel, sőt az olyan büszkeség, melyből boldogtalanság fakad, sok esetben a becstelenséggel határos.

Géza kétségbeesetten kiáltott fel:

- Hallgassanak, hallgassanak meg, kérem. Ha tanui lennének annak, a mit jóbarátaim uton-utfélen hajtanak. Ha átéreznék a megbecstelenítő célzások özönét, érzésem önzetlen tisztaságának léha gyanúsítását, azt mondanák, a mit én; azt tanácsolnák, a melynek követését én szívem vérével pecsételtem meg: Nem csáfolhatod meg másként a világot, mint ha visszavonulsz.

- És a világ, persze, - szólt közbe Éva kisasszony szomoruan mosolyogva, - elégedetten fog tovább forogni, míg ismét meg nem botlik valami jámbor halandóban, kit üres fecsegésével tönkretelhet. De édes fiam, én sem adok üres tanácsokat. Elmondok egy példát az életből. Oly gyakori a maga esete, annyi szerencsétlen áldozatot szed a hamis büszkeség. Elmondok hát ezt a történetet tanulságul magának és - tevé hozzá felém fordulva, - másoknak, mert jól tudom, hogy közös barátunk nem hagyja megiratlanul.

Valóban jól tudtam, szeméből, arczából olvastam ki, hogy a rég várt történetet fogom hallani.

Életének titkát, mely örökös köddel vont be e tiszta szem előtt a látóhatárt; megismerjük a sebet, melytől örökkön vérzik a jóságos szív; a sors legkegyetlenebb szeszélyét, mely hűséget, szerelmet és boldogságot követelt áldozatul. Előbb még teát öntött csészénkbe; a keze nem rezgett, csak fehér homloka közepén futott össze néhány alig észrevehető ráncz és talán szeme

homályosodott el egy kicsit. Aztán leült, egész közel hozzánk és sokkal nyugodtabban mondta el történetét, mint a hogy én visszaadom.

- A történet hőse én vagyok. Nem tudom, maradt-e bennem szilajság, büszkeség, dacz, de már nyomát sem érzem a féktelen indulatoknak, melyek ép úgy irányozták szavamat, mint minden tettemet. Akkor fényes, fekete volt a hajam és szemem csapongó vidám, vagy kétségbeesetten szomorú. Végletek közt hányódtam és ha visszaemlékszem a búbanatra, mit édesanyámnak okoztam, a könyekre, melyeket miattam ontott, súlyos vádak visszhangzanak lelkemben, melyeknek súlyát ma már nem enyhíti szenvedélyes vérem könnyelműsége.

Abban az időben tehát, a kevésre becsült boldogság és a kevésre becsült szenvedés idejében hatalmába vett az első szerelem engem is. Ugy jött, mint a zivatar; gyorsan, tündökölve, mint a villám, széjjelhasítva a szemhatár ködét és megtermékenyítve szívemet ismeretlen, bűbajos érzésekkel, édes álmokkal, erőszakoskodó vágyakkal. Merész arczu, tüzes szemü legény volt; a nevét nem mondom; könnyelmű és szilaj, mint jómagam, de senkinek a termetére nem feszült úgy az attila és senki sem tudta oly ügyesen összeverní a sarkantyuját. Jól tudtam mindazt, a mit róla beszéltek; hogy kártyás, mulatós, cigányozó; hogy elverte apai-anyai jussát; de minden szó, mely elítélni iparkodott, csak emelte, mélyebben véste arczát szívembe. Én, én fogom jó utra téríteni; az én szerelmem megneemesíti lelkét, boldogságunk visszatartja a veszedelmes lejtőn. Ha szeretett-e ő is? Azt hiszem, volt idő, midőn szeretett; sokkal szenvedélyesebb volt, semhogy hazudni tudott volna és sokkal könnyűvérűbb, semhogy a sok közt nekem is ne szoríthatott volna helyet szívében. De másoknak is szorított és életem első sötét napja volt, midőn hűtlenségéről kellett meggyőződnöm. Nem lényeges, hogyan; talán egy szép asszonyhoz irt levele került kezembe, talán ugyanazon féltékeny szép asszony révén; nem lényeges, elég az hozzá, hogy megtudtam és bár megbékültünk, bár esküdözött s forró, szenvedélyes szavakkal kérte bocsánatomat, büszkeségem, melyet a világ hizelgése kényeztetett, nehéz sebből vérzett és nehezebben, sokkal nehezebben gyógyult, mint szívem, mely hamar elfeledte a megbántást. Ebből is láthattam volna, hogy nem szívemmel szerettem; hiuságom és büszkeségem volt fogva, hogy enyém a vármegye első gavallérja, hogy nekem hódol a félelmetes lovag, hogy miattam hagyja el a szép és kaczer asszonyok seregét. De ki gondolkozik tizenhatsz éves korában, ki von le következtetéseket az előzményekből, ki kér esztől tanácsot, ha hangosabban dobog a szíve?

Igy történt, hogy bár szívem hidegülni kezdett, büszkeségem nem adta fel a küzdelmet. Vissza kellett hódítanom egészen, legyőznöm a vetélytársakat, irigységet ébresztve mindazokban, kik kivetették utána hálójukat. Célom sikerült, annyira sikerült, hogy bár szegény ördög volt s magam sem számítottam az ugynevezett jó partik közé, egy szép tavaszi napon megkérte kezemet. Édesanyám sokat sirt, de én hajthatatlan maradtam. Önzéssel vádoltam azt, ki legjobban szeretett és meg is voltam győződve arról, hogy vőlegényemre csak szegénysége miatt haragszik. Életem e válságos pontján ugyanis oly alak lépett a küzdőtérré, ki mindazon tulajdonságokat egyesítette magában, melyek jó anyám szerint egyedül vethettek gátat félelmetesen gondatlan természetem vad kitöréseinek. Nyugodt, komoly férfi volt, még fiatal, de sokat tapasztalt és utazott ember, a lélek és szív tüneményeinek oly ismeretével, a minőn már akkor csodálkoztam, mikor még szerelmem természetes ellenségét láttam benne. Ennek már elárulom a nevét, mert becsületes és hű maradt egész életében, mert nevének kiejtése vezeklés rám nézve és mert a vezeklés méltó bűnhődésem. Bozán Györgynek hívták. Gazdag ember volt, pesti palotáiról meséket mondtak s néhány ezer búzatermő hold a Tisza mellett sok leányos mamának okozott álmatlan éjszakákat. Ugy képzeltem én is, hogy édesanyám szívét is e gazdagság teszi hajlandóvá iránta és vakságomban elkeseredetten meggyölöltem e nemes szívet és ostoba makacssággal szitottam, míg csak be nem következett a másik sötét nap, melyben kialudt a szerelem lángja ép úgy, mint a gyűlöleté.

Igy történt. Szerelmem alapját a büszkeség és hiuság képezvén, nem maradhatott el e két utóbbi tulajdonság egyesülésének külső megnyilatkozása: a zsarnokság sem. Soha senki nem volt oly zsarnoka vőlegényének, mint én. Alig eresztettem oldalam mellől, minden lépésről számot kellett adnia. Egy udvarias köszöntés valamelyik régi vetélytársnak a megaláztatás és féltékenysége minden kinjával meggyötört. Szenvedésem nem fájdalmas, hanem dühös könyvekben tört ki; annak elgondolása, hogy hatalmam nem korlátlan fölötte, hogy valaki egy percre is eltántoríthatja tőlem, álmatlan éjszakákat okozott. Jól látta e harcot édesanyám és jól látta György is. Gyakran megfordult házunkban, nyugodt, komoly, kicsit szomorú arcza mindannyiszor békét és megnyugvást hozott hajlékunkba. Soha tolakodó célzás el nem lebbent ajkáról s ha vőlegényemmel összekocczantunk s én sértett hiuságomban, talán hogy őt féltékenyűvé tegyem, barátságosabb voltam György iránt, derűlten mosolygott, megfogta kezemet, mint a kis gyermekét szokás és legfeljebb annyit mondott, hogy ne tegyek úgy, mint a katona, a ki, ha megsebesül, megöli ellenségét, hogy fájdalmát elfelejtse.

De kikerülhetetlenül közeledett az óra, melyben össze kellett ütközni két olyannyira hasonló, szerencsétlen természet esztelen szenvedélyének. Jól emlékszem minden szóra; számtalanszor átéltem, megsirattam azóta és következményét türom egész életemen át. A vármegyei bálra készültünk. Akkortájt, főként vidéken, a jegyespárok is minden feltűnés nélkül megjelenhettek az ilyen mulatságon.

Én már felöltözve vártam vőlegényemre. György, ki sohasem járt bálba, édesanyámmal diskurált, nem úgy, mint máskor szokott, hanem akadozva, zavartan s én jól láttam a tükörből, hányszor felejtí rajtam tekintetét és jól láttam azt is, mennyi becsületes, férfias, nyílt érzés, mennyi lemondó fájdalom tükröződik elő barna szeméből. Egy pillanatra megrezzentem és nem a büszkeség, nem a hiuság diadalma, hanem valami jóleső, gyöngéd melegség, melyről nem tudtam számot adni, hajtotta fel arczomba a vért. Kilencz óra rég elmúlt és a vőlegényem még mindig késett. Egyszerre ezernyi kinzó, kételkedő érzés rohant meg; ha nem jönne el, ha megszegné szavát; ha ott a bálban elhagyna, ha a polgármester feleségét, egy kaczer, fekete szemű teremtetést is tánczra kérne; ha látnom kell majd, a mint másnak a derekát karolja át, másnak a szemébe mosolyog? És felvillant eszemben a gondolat, hogy most, most kellene próbára tenni, vajjon erősebb-e vágya a multság iránt, mint szerelme irántam.

Vajjon le tud-e mondani értem? És mielőtt a következményeket mérlegeltem volna, már készen volt az elhatározás. Édesanyámhoz fordultam és röviden, szárazon jelentettem ki szándékomat.

- Nem megyek bálba.

Édesanyám sápadt lett, György maga is csodálkozva nézett rám és csaknem egyszerre kérdék:

- Miért?

- Nincs kedvem. Nem szeretem magam mutogatni.

- És ez csak most jut eszedbe?

- Most, igen, most jutott eszembe.

György felállt és nyugodtan, komolyan nézett szemem közé.

- Ez megint a maga szeszélye. Meggondolta a következményeket? Mit fog szólni a vőlegénye?

- Ha szeret, velem marad!

- Lehet, hogy megteszi, de a férfiban büszkeség is van.

- S ön azt hiszi, hogy bennünk nincs?

- Kell is, hogy legyen, de az önök büszkesége sokszor makacscsá válik, a makacsságból pedig mindig szenvedés fakad.

- Ön igen bölcs, uram, de én azt teszem, a mit akarok.

Gyorsan, élesen röpködtek a szavak; sértett a nyugalma, sértett, hogy védi vetélytársát; bántott, hogy jobb, mint én, jobb, hübb és nemesebb, mint én. Hidegen fordultam el tőle és hogy még inkább megismerjem, mennyivel magasabban áll mindazoknál, kiket valaha ismertem, annál is, kit büszkeségem rabszolgájává akartam tenni, abban a pillanatban lépett be vőlegényem. Szembeálltam vele, a tükörből pedig a György barna, férfias arcát láthattam. A két arcz pillanatra egymás mellé került; egyik kikent-kifent, a fekete haj szabályosan kétfelé választva és lesimitva, a bajusz kipödörve, az ajakon elbizott, hetyke mosoly; a másikon a szivjóság és lelkinemesség szépsége, fájdalom, mely önmagát, gyengéd szánakozás, mely engem illetett.

Oh, mily sebesen dobogott a szivem, mint hullámozott az érzések egymást felváltó áradata, a szégyen, a büszkeség, a jövőendő csalódások és szenvedések homályos sejtelve s mint uralkodott mindegyiken az elhatározás, melyet most jónak, bölcsnek, döntőnek tartottam és valóban az is volt. Vőlegényem összeütötte bokáját és mélyen meghajolva megcsókolta kezemet.

- A legboldogabb és legalázatosabb jobbágy üdvözli a legszebb királynét.

Minő édeskés volt hangja és oly csodálatos, visszataszító fényt lövelt a szeme, hogy torkom összeszorult s alig tudtam kimondani elhatározásomat.

- Ma nem lesz szükség senki hódolatára. Nem megyek a bálba.

Sápadtan egyenesedett fel.

- Nem jön?

- Nem.

Hátralépett, ajkát harapdálta és dühös pillantást vetett Györgyre.

- És miért nem, ha szabad kérdenem?

- Mert szeretem a magányt és egyedül akarok lenni azokkal, a kiket szeretek.

- Én pedig, - mondta rekedten, - szeretem, hogy mindenki lássa boldogságom, hogy megczáfolhassam, a mit...

A vér előntötte arczomat.

- Mit akar megczáfolni?

- Semmit, jobb, ha nem mondom el. De ha szeret, velem jön.

Daczosan néztem a szeme közé.

- Ha szeret, velem marad.

Talán, mert férfi volt tanuja szóharczunknak, talán engedelmessége e perczben megalázkodásnak tünt fel előtte, elég az hozzá, hogy keményen hátraszegte a fejét és nyegle hangon felelt:

- Szeretem ugyan, de én férfi vagyok. Igéretem köt és elmegyek.

- Igérete köti? Talán másnak is tesz ígéretet? Hát a nekem tett ígéret érvénye lejárt? Isten önnel uram!

- Isten önnel, szép kisasszony.

Nyugodt, merev arczczal néztem utána, a mint kevély léptekkel távozott és édesanyám előtt meghajtva magát, elhagyta a szobát. Aztán lerogytam a pamlagra, aztán elhomályosult a lámpa fénye, a szoba, az emberek és minden körös-körül. Aztán erőszakos zokogás szakadt fel lelkemből; meg volt viva a nagy harcz és én, legyőzve, megcsufolva, megalázva hiuságomban és büszkeségemben, én, a szegény, csalódott szívű leány fuldoklottam a sirástól, a nélkül, hogy éreztem volna a szívfájdalom keserűségét. Nem, nem éreztem semmit belőle. Megkönnyebbültem utána, mintha súlyos bilincs szakadt volna le rólam, leesett szememről a hályog; lemosta róla a könnyzápor, tisztán láttam magamat és azt, a ki elhagyott és azt, a ki ott maradt.

Oh, mily nemesen viselkedett! Mint védte vetélytársát, mint magyarázta viselkedését, mint hibáztatott engem s mint mentegette őt. Soha eszébe nem jutott, hogy felhasználja kétségbeesésemet, hogy előtérbe lépjen, hogy felajánlja szívét és elfoglalja méltó helyét az enyémben. Soha, soha eszébe nem jutott, vagy ha gondolt rá, várta a seb begyógyulását és gyorsan gyógyult a seb és szívem már megtelt ezernyi új reménnyel, tisztultabb vágygyal. Jobb és alázatosabb lettem vele szemben és vártam a percet, mely eljövend, a mikor én járulok hozzá, én fogom meg kezét és vállára hajolva, én, én mondom ki a szót, én kérem, hogy emeljen magához és tegyen boldoggá.

Azonban, hogy befejezzem (későre jár az idő) jött egy levél. Vőlegényem írta. Gúnyos, nyomorult levél volt, oh kétségbeejtő, oh gonosz, szerencsétlenséget, bűnhődést hozó sorok! Hogy tudja, miért léptem vissza. Az egész előre kiszelt komédia volt. A szegény vőlegényt fel kellett áldozni a gazdagért, ki selyemmel, bársonnyal, arannyal jön, míg ő csak perkált és rezet adhat. Visszavonul, de elégtételül szolgál számára, hogy a világ már kimondta ítéletét.

A világ! Ugy van, Géza, a világ kimondta ítéletét. Utoljára lobogott fel büszkeségem lángja, hogy elperzselje életem boldogságát. Utoljára lobogott fel és fényében mindent láttam; a gúnyos arcokat, a kétértelmű mosolyt, az igazság hazug látszatát, mely homályt borít fejlődő szerelmem tisztaságára és hiuságom, Géza, hiuságom, hogy ne tartsák rólam azt, a mi nem igaz, hanem hogy hazudjam a nyugalmat egész életemen át, hogy boldogtalanságommal pecsételjem meg önzetlenségemet, a hiuság és hamis büszkeség rávitt arra az utra, a melyre maga most készül. Oh, összetörtem annak a becsületes, hű embernek az életét és megsemmisítettem a magamét, de elégtételt szolgáltatam a világnak, sütkérezhettem büszkeségem hideg fényében, mely elhamvasztotta arczom rózsáit, elfagyasztotta ifjúságomat, megölte a szerelmet és sötétségbe burkolta minden napját a siváran lepergő éveknek. És ugyan miért? A világ forog tovább, de minduntalan megbotlik valami jámbor halandóban, kit üres fecsegésével tönkretelhet. Ne hallgasson rá, Géza; ha szeret, boldog lesz a világ nélkül; ha nem szeret, a világ nem kárpótolja semmivel. Elégedetten bólongat, de valójában az egyik áldozat fölött már másokra veti irigy tekintetét. Az a büszkeség, mely két élet jövődjét semmisíti meg, az a büszkeség nem méltó a férfihoz. Megértett, Géza?

Oh, Géza nagyon megértette. Mohón figyelt, a melle zihált, arcza kiderült, aztán az elbeszélés végén számtalanszor, hevesen csókolta meg az Éva kisasszony kezét és felindulva és neki-pirulva rohant el. Én még ott maradtam és láttam Éva kisasszonyt sirni nagyon szomorúan sirni és sok-sok áldozatára gondoltam az ádáz világnak, kiket hamis fogásaival törbe ejt a nélkül, hogy enyhitené a kegyetlenül osztott csapásokat.

ASSZONYOK AZ ERDŐN

A rengeteg erdő pompája kibontakozott a májusi szellőre, a tölgyek lombjain csak itt-ott szűrődött át a napsugár és a haragoszöld füvet aranyfoltok tarkították. Édes, illatos hűvösség volt itt mindenütt és csönd, miként a székesegyházban, ha Isten szolgája fölmutatja az Úr testét. Csönd, melyet nem zavart a lombok suhogása. Csönd, melyből nem hangzik ki a szitakötő finom szárnyának a zizegése sem. Fényes hátú bogárkák mászkáltak a széles, erős fűszálakon s az apró bokrok görbe ágai közt pók szövögette hálóját. A mohos törzseken napfény játszadozott s a sugarak ragyogó útjában szivárványszínű lepkék röpködtek. Messziről, a gyalogösvényen, mely a fürdőből vezetett, világos ruháju asszonyok közeledtek és a hogy közeledtek, az erdő bűvös csöndjét fölverte beszédjük, nem méléző, halk, áhítatos beszédjük, de unalmas, fáradt, boszankodó beszédjük.

- Akárki jönne, - mondta az egyik, - akárki. Bár ökölnyi kölyök, sápadt, vérszegény kölyök vagy léha svihák. A tenyerünkön hordoznánk.

- Akárki jönne, - mondta a másik, - akár idejét mult bókokat, akár szemtelenségeket mondogatna.

- Akárki, - hagyta helyben a harmadik, - akár a férjem.

A másik kettő kacagott. A harmadik is velük nevetett, sőt úgy tetszett, hogy az erdő is, meg a napsugár, mely e pillanatban tiszta fényvel vont be arcukat. Nem mesebeli, de világbeli szép asszonyok voltak, az első sötét feketehaju, a második sárgahaju, a harmadiknak dús vöröses fürtök vették körül hónál fehérebb arcát. Leheveredtek a magas fű közé, napernyőjüket maguk mellé helyezték és rövid jó kedvük után bágyadt szemmel néztek föl a lombok közül kikandikáló tenyérnyi kékségre. A fekete asszony fölmutatott a fehér kezével.

- Az ég, az erdő, az erdő, az ég! Ugyan minek is jöttünk mi ide?

A vörös asszony zöld füvet rágicsált piros ajkával, a sárgahaju asszony le nem vette szemét picziny topánja hegyéről.

- Hogy miért? A vad természet, az őserő! Tíz hónapig esengtünk utána, zsúrokon, estélyeken, otthon, az utcán, a páholyban. Itt van. Élvezd!

- Itt van, köröskörül itt van. A fürdőben három villa, egy a mienk, kettő üres. A vendéglős zsidó, a doktor öreg. Hanem a természet vad. Ha a vihar tombol, be kell fogni a fülünket és ha villámlik, szivgörcsök fognak el.

A vörös asszony elhajította a fűszálat s most már apró, piros pöttyös Katiczabogarat sétáltatott tenyerén.

- Óh, - mondta lassu, nyújtott hangon, hogy alig volt észrevehető ajka mozgása - az első hét fönséges benyomást tett rám. Az első nap szédülő fejjel bolyongtam az őserdőben, a másodikon étlen-szomjan feküdtem hanyatt a hegytetőn s élveztem az eget, melyen nincs se füst, se gőz, se korom, csak finom felhő, olyan finom mint a lehelet a tükrömön, a harmadikon elkábított, levert a vihar, a villám ablakom előtt hasította ketté koronájától a gyökeréig a fenyőt s akkor, abban az erőszakos, indulatos zugásban, akkor, oh akkor jó lett volna meghalni. Akkor jól esett a gyöngeségem, az idegeimen úgy játszott az orkán, mint a húrokon és rezgett, élt bennem minden és a megsemmisülés gondolata első szerelmem lázát juttatta eszembe. A negyediken - a negyediken...

A fekete asszony gúnyosan ismételte.

- A negyediken?

- A negyediken a vihar romjaiban gyönyörködtem. A ruhám, a cipőm tönkrement a vizes, ázott fűben, de a levegő mintha ambróziával volna telve és élni, élni akartam, - az ötödiken...

A sárga haju asszony napernyője csipkéit tépegetve vágott közbe:

- Várj, én majd folytatom. Az ötödiken újra bolyongani indultál, de itt, éppen itt az erdő elején találtunk. Még jó, hogy mi találtunk rád. Vagy nem jó? Igazad van. A hatodikon a hegytető volt célod, de kiszakította valami kavics a cipődöt, azonkívül a feleútján megéheztél. Vissza kellett térned. A hetedikén újra kitört a vihar és görcsöket kaptál és be kellett csukni az ablaktáblákat is. Ez a természet. Ez a szépség. Ez az ősi változatosság. Szóval, vannak ostoba írók a világon és vannak még ostobább asszonyok, a kik elhiszik az írónak, hogy a természet beszél. Beszél, de mindig egyet beszél. - Ellenben a férfiak - csak egy jönne!

Hirtelen mind a három asszony fölült, egymásra néztek, kissé félénken és megütődve; kissé és igen bájosan, félelmükben is mosolyogva és elsimitották könnyű ruhájuk merész ránczait... Kemény, erős lépések hangzottak, a fagyalbokort befutó komló indái megrezdültek, szétváltak a nyílásban, a haragos zöld árnyékos keretben ott állt - a férfi. A férfi, a vállán puska, a kezében erős hegymászó. Zöld vadászkalap volt a fején, erős vállas termetén vadászruha. Napsütötte barna arczán zavar és megütközés tükröződött, nem a kölyök udvarló ügyetlen zavar, amin nevetni szokás, hanem a tigrisé, a mely a hajtók közé téved és megrémíti, pillanatra megnémítja üldözőit. Megérintette kalapját és köszönt. A fekete haju asszony fölállt és elébe lépett.

- A fürdőből jöttünk. Hallottuk, hogy túl szép fenyves van. Nem találjuk az utat. Ha lenne oly szives...

A félelme eltűnt, a mosolya, a nézése biztos volt. Oly biztos, hogy a vadász arczát megfestette a vér.

- Jó messze van hölgyeim, - mondta mély, erős hangon, mely valahogyan hasonló volt az erdőzúgáshoz. - Ma már nem ajánlom. Ránk sötétednék.

A sárga haju asszony mosolygott és azt suttogetta: Nem baj. - A vörös asszony egyedül maradt ülve s elröpitette a Katiczabogarat.

- Nem baj, ha nem is jutunk el odáig. Csak az utat tudjuk. Nem téved el?

Most a vadász mosolygott. Nem az ajkával, hanem a szemével. A nyílt, becsületes, fekete szemével.

- Én? Huszonöt esztendeje ösmerem.

A három asszony úgy nézett rá, mint a hogyan a czirkuszi akrobatát bámulja a petyhüdt tömeg. Huszonöt esztendeje él itt, sőt úgy látszik, jól is érzi magát. A fekete asszony önkénytelenül fölkiáltott:

- De hisz maga alig harminczéves!

- Itt születtem.

Nem a szép asszonyokra nézett. A fűre, fákra, égre, mintha mondaná: Itt, ezek közt, ezek a testvéreim, a feleségem, az anyám. A vörös asszony könnyedén fölfogta a ruháját és fölugrott.

- Menjünk - suttogetta és szeme odatapadt a férfi arczára - vezessen.

A vadász baloldalára került. Jobbról a fekete asszony ment, a sárgahaju hátul ballagott lustán, álmosan, szürke szemével úgy nézve a három alakot, mint a lefelkesedő macska. Az erdő mind sűrűbb lett, a bokrok egész kinyúltak az ösvényre s belekapaszkodtak a könnyű szoknyákba. A sárga haju megszólalt:

- Hárman nem férnek el. Kényelmetlen.

A vörös asszony megbotlott egy gyökérben s belekapaszkodott a vadász karjába. Nem is eresztette el többé, de hozzásimult, mint a nőstény párducz szelidítőjéhez. A fekete asszony kénytelen volt hátra maradni. A sárga haju halkán nevetett és meglassította lépteit. Egy pillanatra egymásra villant tekintetük s egyszerre kérdezték:

- Mi?

Ott előttük a fekete fej és a vörös fej, az erős és a karcsú termet, a sötét férfias ruha és a világos asszonyos ruha megadta a feleletet. Szépek voltak, egymáshoz illők és a hogyan szűkebbé vált az ösvény, úgy simult közelebb a két alak egymáshoz. A sárga haju megszoritotta barátnéja karját.

- Elcsipte. Az övé.

A fekete asszony büszkén vetette föl a fejét:

- Gondolod? A természet fia nem szereti a vöröset.

- S a barna a barnát.

- Az az én gondom.

- S az enyém!

Megállottak, egymásra néztek és elnevelték magukat. Aztán csöndesen mentek tovább.

- Fődolog, hogy becsaljuk a fürdőre. Ott majd veszekedhetünk érte. A világ végére csak nem járhatunk utána.

- Még csak az kellene.

És mindketten jól tudták, hogy holnap vagy holnapután meg fogják tenni ezt az utat külön-külön és nem lesz unalmas az út. Elöl beszélgettek. A vörös asszony suttogott, a férfi hangja tisztán, áthatóan csengett el hozzájuk.

- Az erdő az életem; ismerem a fákat, a vadakat, a virágot, a madarat. Nem az enyém és mégis, ki vehetné el tőlem? A hajnali illatot, ki? A déli nap forróságát, vagy az est csöndjét? Semmi sem hatol el hozzám a városból, az önök életét nem ismerem és boldog vagyok. Sokáig voltam szerelmes abba, a mit itt lát.

A vörös asszony ilyenformát suttogott:

- Sokáig? Most már nem?

És látszott, hogy arcát majdnem vállára hajtja a férfinak.

- Most már - már nem.

A két asszony hátul összerendezte. A hang mélyebb, rezgőbb volt az előbbinél és nekik úgy rémlett, hogy szenvedélyes és a vörös asszony suttogása diadalmas. Egyébként már elhallgattak. Az alkonyat félhomálya borult az erdőre, s zsongani kezdett az élet, halk, finom, behizelgő és áhítatos zajjal, a mit a lombok szerelmes susogása okoz. Mintha ezernyi-ezer virág bimbója pattant volna ki, áradt szét az illat, s mintha ezernyi-ezer boldog pár váltana szerelmes fojtott szavakat, föllobbanó vérük pírja égett arcukon, lépésük zaja alig hallatszott,

csak a férfié, a föld megremegett alatta és a fekete asszony úgy beszélt, mintha gondolkoznék és nem volna mellette vetélytársnője:

- Ezt meghódítani. Ezt az erőt lánczolni gyöngeségünkhöz - fölgujtani a vérét, mely Isten tudja, mióta pihen. Érdemes volt idejönni.

- S a természet?

- Hozzá tartozik. Nézd! Sehova se illenék, csak ide, a százados tölgyek közé.

A sárga haju hirtelen előre sietett, s huzta maga után barátnőjét. Éles szürke szemével észrevette, hogy a vörös asszony újra megbotlott s a vadász erős karjával fogta fel. Fehér arcza kipirult s ingerülten mondta:

- A vörös már oda van. Előszedi a Maupassant-féle fogásokat. Siessünk.

Nem volt rá szükség. A vadász oly nyugodt volt, mintha semmi sem történt volna, csak az asszonynak égett az arcza és vállán remegett a könnyű selyemblúz csipkéje. Az erdő véget ért, s kis tisztás következett, buja, térdig érő fűvel. A tisztás másik oldalán csinos házacska látszott, félig villa, félig vadászlak, befutva komlóval és vadszölővel. A férfi jobbra mutatott.

- Erre jobbra vezet az út a fenyveshez. De ma már késő van.

A fekete asszony édes, puha hangon szólt közbe:

- És mi el is fáradtunk, éhesek is vagyunk.

A vadász egy kicsit elgondolkozott, levette válláról puskáját, aztán így szólt:

- Ha megtisztelnék házamat, pihennének is, s egy kis aludttejjel is szolgálhatnék.

A három asszonynak fölcsillogott a szeme s a vörös úgy nézett rá világoskék szemével, hogy a másik kettőnek futotta el arczát a vér.

- Mind a hárman?

A kettő felszisszent. A vadász gyanútlanul folytatta:

- Elférünk hölgyeim. Az aludttejet tából eszszük s talán lesz elég kanala a feleségemnek.

- A feleségének?

A vörös asszony sápadtan, bosszúsan hajtotta le fejét, a fekete alig tudta titkolni jókedvét, a sárga haju meg ravasz mosolylyal kérdezte:

- Óh, van egy édes kis felesége? Nem csodálom, ha nem únja az erdőt.

És mikor a vadász előre sietett, izgatottan súgta barátnője fülébe:

- Veletek nem küzdenék érte, de a feleségével... ah! már én sem únom magamat.

Megszoritották egymás kezét, mint két czivódó bajtárs, a kik megbékélnek a közös ellenséggel szemben. A vadász pedig nem vett észre semmit, sőt a vörös asszony sem. Mentek előre a házikó felé, a küszöbről az asszony visszafordult s kiolvasták villogó szeméből saját gondolatukat.

- Hárman egy ellen! - ismételte a fekete és nevetett.

Kis virágos kert volt a ház körül, élő sövénykerítéssel. Líczeum-bokrok, apró piros virágokkal. A vadász elővette kürtjét és belefújt. Az arcza nekigömbölyödött és úgy ragyogott a szeme, mintha mondaná: na, most valaki meg fog lepődni. Az erős, bűgő hang végighasított a levegőn és visszaverődött az erdő fái közt. Valaki meg ott állt a kis rácsos ajtó mögött, ott állt, mindkét kezével rátámaszkodott a zöldre festett, durván faragott léczre s bár egy utolsó kis

sugár a búcsuzó napból körülragyogta arcát, zavartnak, ijedtnak, sápadtnak látszott. A vadász hátralökte a kürtöt vállára, a kürt nagy ívet írt le bojtos zöld zsinórján és megütötte a vörös asszony karját, a vadász könnyedén mondta: bocsánat és kitárta a karját.

- Jó estét pipiském! Van-e aludttej? Vendégeket hoztam ám!

A pipiske félénken nyitotta ki a kis rácsajtót. Most már piros volt, nagyon piros és szemérmes és rózsás arcát elrejtette az ura széles vállán. Az ura meg két keze közé fogta fejcskáját és jobbra-balra hajtogatta és láthatólag gyönyörködött benne, hogy a kis felesége nem meri fölnyitni szemét. A finom kis szőke fej, meg az erős barna fej, az üde, édes kis rózsás arc, meg a kemény, férfias arc, valahogy úgy illett egymáshoz, valahogy úgy hasonlítottak és a hogy remegett az egyik és incselkedett a másik, oly bájos, oly édes látvány volt, hogy a sárga haju asszony lehunyta szemét és a fekete haju fölhasználva az alkalmat, gyorsan előrelépett.

- Talán zavarjuk, asszonyom, de mi vagyunk a legkevésbé okai. A kedves férje...

- Igen, lelkecském, szeretnék látni, hogyan viseled magadat, mint a ház urnője, ha vendégeid vannak, hadd lássuk édesem, hogyan kezded.

Látszott, hogy évődik, ingerkedik kis feleségével és hogy az asszonyka nehezen tud szabadulni a félelemtől, a mit a három szépséges idegen urnő keltett föl benne. Oly együgyű volt, oly naiv, oly ártatlan, hogy a három összenézett és mosolygott és a sárga haju nekividulva kiáltott föl:

- Itt van egy kis lugas, itt elférünk. Jó lesz?

Az asszonyka lesütötte szemét és kibontakozva ura karjaiból, halk hangon felelt:

- Igen, ha nem sértjük meg. És ha nem vetik meg az aludttejet, rögtön hozok.

Elszaladt, fürgén, ruganyosan, mint az őzike. A vadász pár pillanatig utána nézett, aztán feléjük fordult.

- Méltóztassanak, szegényes uzsonna lesz, de jó szívvvel adjuk.

A lugasban keskeny lócza volt és három mogyoró vesszőből font szék. A gyalulatlan asztalra vörös sávós abroszt terített az asszonyka s nemsokára nagy cseréptálban hozta a finom aludttejet. Habos, fehér tejföl uszott a tetején s a három asszony jóízűn kanalazta. Körbe ülték az asztalt, szemközt velük, szorosan egymáshoz simulva a kis lóczán a vadász foglalt helyet feleségével. Közös tányéruk volt és egy fakanaluk. A vadász úgy étette az édes kis asszonyt, mint a fecskéfiókot az anyja. Az asszonyka tiltakozni próbált és igen nagyon szégyenkezett, a férfi hangosan, jókedvűen nevetett és olykor-olykor magához ölelte. A fekete asszony kíváncsian kérdezte:

- Még most is egy tányérból esznek?

A vadász nevetve integetett:

- Még most is, még most is. Rettenetes hosszú idő óta, négy teljes hét óta!

- De Gábor, én elszaladok.

- Ha eresztenélek.

Világos volt, hogy semmit sem tudnak a nagyvilág szokásaiból. Legalább a vadász nem. A vadász nem, a ki itt született, itt élt az erdő fái, vadjai közt és a ki úgy beszélt és úgy szeretett, a hogyan a szíve diktálta és idegen asszonyok előtt csókolt meg újra és újra a felesége piros ajkát.

- Ugy bizony, négy hete - folytatta boldog gondatlansággal - négy hete turbékolunk, mint aféle vadgerlek, négy hete, hölgyeim, négy hete.

Három halk, finom sóhajtás hallatszott egyszerre. Jó, hogy homályosodni kezdett, jó hogy a férfi a felesége szeme közé nézett, jó, hogy az asszonyka elrejtette férje mellén piruló, zavart arcát. Azoknak ott velük szemben, e világbéli szép asszonyoknak, ez unatkozó, könnyüvéru és ideges szép asszonyoknak valami eszükbe juthatott. Valami a multból, a jelenből, a jövőből, valami a szerelemről, a boldogságról, az életről és a szürke semmiségről. Ezek itt a mézes hetek kellő közepén, fürödve a boldogságban, a gyöngédségben, szerelmükhöz szavakat kölcsönözve az erdő zugásából, erőt a természet ifjító erejéből, a kik nem látnak senkit, egymáson kívül, nem hallanak semmit szívük dobogásán kívül és nem éreznek semmit szerelmük édes, szelid, megszentelt gyönyörűségén kívül. A sárga haju asszony letette kanálát és összekulcsolta kezét, a fekete asszony karja reátévedt a vörös asszony vállára és lélekzetüket visszafojtva hallgattak és néztek, csak keblük lihegett és égett a szemük, mielőtt megtelt volna könnyel. Homályosodni kezdett, nagyon homályosodni, egymást sem láthatták, de érezték, keservesen, kinosan és csalódottan érezték, hogy nincs itt semmi keresni valójuk. Majdnem egyszerre állottak föl, a hangjuk, a hogyan köszöntek és bucsúztak, nem volt kaczer, gúnyos vagy kihívó hang, hanem szelid, lemondó, csöndes és mikor a vörös asszony kezében tartotta azt a kis puha, remegő kezét, nem állhatta meg, hogy át ne ölelje és számtalanszor összevissza ne csókolja az édes kis teremtet és a másik kettő is soha nem érzett gyönyörűséggel követte példáját. A vadász barátságosan köszönt és ajánlkozott, hogy elkiséri őket. A fekete asszony élénken tiltakozott:

- Nem - maradjon csak. Maradjon a felesége mellett - ott a helye.

Aztán halk, kérő hangon tette hozzá:

- De ha nem venné rossz néven, vagy ha nem féltené tőlünk a feleségét - többször is eljönnénk hozzá. Tudja, mikor maga az erdőben jár - mikor nincs otthon - elbeszélgetni - gyönyörködni.

A vadász igen örült az ígéretnek, a kis felesége, most már a meleg csókok után, nem félt és ő is igen örült - és a három asszony csöndesen, szótlanul indult előre a homályba vesző uton. Csak a sárga haju jegyezte meg valami csodálatos panaszos hangon:

- Igen - a feleségéhez. Nem hozzá. Oly jó, hogy fáj itt benn valami; nem, már nem unom magam. Sirni szeretnék.

Megrezzentek mind a hárman, mintha már ott leskelődnék a sirás ajkuk szélén, de szemközt a rokkant fürdőorvos jött reájuk és már messziről integetett a kalapjával és már messziről kiabált az elhagyatott fürdő orvosának a lelkiismeretességével:

- Az istenért, nagyságos asszonyomé, a fürdő kétségbe van esve önök miatt. Szavamra, az egész fürdő. Pedig pompás ujságom van, - örvendetes ujság, remek ujság.

Már odaért hozzájuk, szájához emelte kezét és titokzatosan suttozta:

- Van egy férfi, - egy igazi férfi, - fehér kamásnija van és fehér czilindere. Holnap pazar kirándulást rendezünk a Barátkőhöz.

Elbámult és megkapaszkodott egy fában, hogy a három asszony nem rohant örömujongással a nyakába és kételkedni kezdett, vajjon velük találkozik-e, mikor a sárga haju komolyan azt mondta:

- Sajnáljuk, nem mehetünk. Holnapra más tervünk van. Azt a majmot pedig tegye spirituszba, hogy ne sokat alkalmatlankodjék nekünk.

És e pillanatban megint egyet gondoltak mind a hárman: találkoztunk egy férfival és az nem lehet a mienk - és a ki a mienk akar lenni, - az, oh, az nem lehet férfi.

SZÁMÜZÖTTEK

Lehet, hogy álmodtam; lehet, hogy félhomályba borult szobámon suhant keresztül a szomorú zarándoklat képe; lehet, hogy láttam is itt-ott egyes alakját a szürke, szegényes menetnek, sőt az is lehet, hogy sokan nézünk utána fájdalmasan és nekibusulva, sokan szeretnők visszahívni, visszatartani, ha nem némulna el ajkunk az első szóra és nem merevülne meg lábunk az első lépésre...

... Tehát uttalan sivatagra tévedtem. Sűrű porfelhőn keresztül tűzött alá a nap sárgás fénye, iszonyatos, fojtó szárazságot árasztva. Szemben a végtelenség kopársága nyelte el a szemhatárt, a hátmögött egy hatalmas város halvány körvonalai látszottak. Ott megszakadt az ég sárgasága, szürke, szennyes köd vagy felhőtömeg terpeszkedett, mint valami megfakult szőnyeg, mint valami óriási fátyol, melynek likacsai közé bevette magát a por. Ez volt a gőz és füst, melyet magas kémények ontottak. A kémények keresztül furták fejüket a sötét rétegen és gúnyolódni látszottak a nappal, melyet a városból ők egyedül láttak.

Merev szemmel és zsibbadt tagokkal állottam a pusztaságon. Minden érzékemet lenyűgözte a perzselő forróság. Különös, mélységes buskomorság vett rajtam erőt, mintha legjobb barátom temetéséről jönnék, vagy mintha a megsemmisülés sorvasztó láza lopózott volna ereimbe. Kedvem támadt elterülni a tüzes homokon, vagy ép oly apró atomokra oszolva elvegyülni a végtelenségbe, szóval esztelen gondolatok és vágyak hajszolták egymást agyamban megállapodás és rendszer nélkül.

Akkor halk, panaszos ének hatolt el hozzám, ritmikus fájdalomkiáltása valami gyötrődő szívnek, kesergő visszhang, mely mindjobban és jobban közeledve, erősödve, megremegtette egész valómat. Oh, ez nem volt halotti ének, hanem talán a halál éneke, a halálé, midőn már nem talál temetni valót, midőn az utolsó élőlény enyészetével hatalma végét is siratja. A város felé fordultam; homályos körvonalakban árnyak tűntek föl előttem, melyek mind élesebben váltak ki a szürkés-sárga porfelhőből. Megmagyarázhatatlan erő készítetett, hogy feljűk menjek; áhitatos félelem szállott meg, mintha földöntúli, magasztos lények árnyait közelíteném meg. Az árnyak kibontakoztak, láthattam arcukat és alakjukat s az első pillanatban csalódottan hökkentem vissza. Kivándorló, nyomorba süllyedt család, gondoltam s egy kép jutott eszembe, mely valaha megragadta figyelmemet. Elöl kis gyermek haladt, összetört vesszőparipát és széttépett képeskönyvet tartva kezében, utána egy ifju és egy leány ment; mindketten elrongyolt antik öltözetben, az ifju oldalán rozsdás kard, a leány kezében kócos, megsárgult lenfonalakkal bepólyált orsó, utánuk egymást támogatva öreg pár botorkált, a férfi ősz haja kuszáltan lógott magas, de ezernyi ránczczal barázdált homlokára, fakó pergamentbe kötött könyvből olvasgatott, egészen halkán, hogy csak ajka mozgása volt észlelhető, az öreg asszony meg áhitatos figyelemmel hallgatta. Végül, az egész csoportot mintegy védelmezve hatalmas férfi-alak lépdelt, sulyos kalapácsot emelve, mely azonban a sok munkától kicsorbult és a sok pihenésben megrozsdásodott. Izmos karjába sápadt női alak kapaszkodott, alvó kisedet szorítva keblére.

Kik lehetnek? Leigézve állottam, míg csak egészen közelemben nem értek. Akkor megláthattam arcuk vonásait és alázatosan hajtottam fejet. Valami földöntúli szépség, nemesség és jószág sugárzott le róluk. Hasonlítottak egymáshoz, ugyanaz a szilárd szelidség az aggon és kiseden, ugyanaz a lelkitisztaság, mely fénylő glóriával sugárzik le az arczról s ugyanaz a mélységes búbánat, mely a szívből kiáradva megérinti és magával ragadja a közömbös ember lelkét is. Kik lehetnek? Honnan és hová igyekeznek? Miért hagyják el a várost ők, kik jóknak és nemeseznek látszanak? Talán számüzöttek? Talán végső nyomorba jutottak? E fölvetődő gondolatot meghazudtolta a férfi izmos, munkabíró karja. Nem állhattam ellen a kíváncsiság-

nak és előre léptem. A kis fiucska kerekre nyitotta ragyogó kék szemét és megállt. Vessző-paripáját s képeskönyvét ijedten szoritotta magához és bájos, üde csöngésű hangon kért:

- Ne vedd el játékomat!

A leányka egészen hozzá simult testvérkéjéhez. Aranyszínű haja göndör fürtökben környezte piros arczocskáját, a kis ajka remegett és könnyező szeme a fiu kérését ismételte minden szónál ékebben. Erős, forró megindultság ragadott magával. Megragadtam kis kezecskéjét és oly tisztelettel csókoltam meg, mintha édesanyámé volna, aztán izgatottságtól remegő hangon kérdém:

- Nem, nem veszek el semmit. Mindenem a tietek. Arczotokról látom, hogy jók vagytok, jobbak azoknál, kik a város falai mögött maradtak. Oh, mondjátok meg nekem, kik vagytok ti édes gyermekek? Kik vagytok ti szép ifjak, ki vagy te erős férfi s roskadozó lábakkal hova igyekeztek ti tisztas öregek? Oh, mondjátok meg nekem, mert úgy érzem, hogy veletek a jószág, a munka, a becsület, a boldogság távozik onnan és nélkületek nem érdemes visszatérni.

A csoport megállt és mindannyian résztvevő tekintettel néztek rám. Az öreg előlépett, a könyvet bezárta, kezét fölemelte és komoly, mély hangon, mely úgy érintett, mintha Isten prófétájának szavát hallanám, mondá:

- Fiam, mi az emberi élet ideáljai vagyunk. Nagy család, a mint látod és olyan, hogy egyik tag a másik nélkül meg nem élhet.

- Oh, mit kerestek hát akkor e pusztaságon, hol ember nem él?

- Számüzöttek vagyunk, fiam! A gyermekszobától a sírig sehol, de sehol nem találunk befogadást.

- Nem, az nem lehet, - kiáltottam élénken, - szólj gyermekem, adj igazat nekem! Nem találtál játszótársakra? Az erdő és mező virágai, pillangói nem töltötték el gyönyörűséggel szivedet?

A fiucska hirtelen kiegyenesedett. Oly nyugodtan és szomorúan nézett rám, hogy egész kicsinynek éreztem magamat mellette. Csengő hangja megszólalt és elcsüggeszté lelkemet.

- Mi a gyermekkor ideáljai vagyunk. Mi vagyunk az öröm és a tudatlanság, mi vagyunk a tiszta jókedv és az ártatlan vidámság. Tudunk kacagni egész szívünkéből és sirni egész szívünkéből. Nem hazudunk, mert nem tudjuk mi a hazugság, nem vétkezünk, mert Isten angyala óvja lelkünket és a szülői szeretet eltávolít tőlünk mindent, a mi rossz. De amott, a magas házak közt nem úgy van. A gyermekek elhaltak mind - mind és nem találunk játszótársakra.

- Hogyan? - kértem rémülten, - meghaltak volna a gyermekek?

- Nem, - válaszolt a fiucska komolyan, - csak a gyermeki szívek haltak meg; és a gyermekjátékszerek töredezték össze. A tudatlanság helyét tudás, a jókedv helyét unalom, az igazság helyét hazugság foglalta el. A gyermekek nagyok akarnak lenni, a nagyokat utánozzák s a nagyok oltják szívükbe a rossz csiráját. Számüztek minket és eltörték vesszőparipámat és kicsufolták a könyvecskémet és el akarták dobni a kis testvérkém bábuját.

Sok minden jutott eszembe és nem jött ajkamra szó. Oh, bizony eltűnőben a gyermekkor naiv, bűbajos ideálja; blazirt, unott arczu urfiak és kisasszonykák sétálgatnak a széles utcákon - de az ifjúság, - a vitor, életerős, ideálokért hevülő ifjúság miért távozik? Könyörögve néztem az ifjura s ő megértette néma kérdésemet.

- Én az ifjúság ideálja vagyok - szólt merészen csengő hangon - a napba néző, nemes czélokért hevülő ifjúságé, azé az ifjúságé, mely rajong a szépért, jóért és megküzd érte, mely gyűlöli az aljas élvezeteket és edzi testét, lelkét, hogy méltóvá váljon a tiszta szerelem

boldogságára és kitartóvá az élet mindennapi munkájában. De hallottad, hogy egy családhoz tartozunk mindnyájan s egyikünk a másik nélkül meg nem élhet, a sokat tudó, blazirt gyermekből mindenre vágyó, megromlott szivü ifju vált, a nemes cél posványba sülyedt, a tiszta vágyat aljas élvezetek hajszolása fertőztette meg. Engem száműztek, mert a gyönyör útjáról a munka útjára hívtam őket és bolondnak tartottak, mivelhogy ajkam ép oly tiszta maradt, mint szivem...

- És én vagyok az első szerelem tisztasága, - szólt közbe pirulva a bájos leány, - én vagyok a sziv örök joga, én vagyok a háziasság és szelidség nemtője, én vagyok az ártatlan és önzetlen boldogság és nem találok helyemet azok közt, kik egykoruak velem. A leányok gondolatai hasonlókká lettek az ifjak tetteihez és elűztek engem, mint testvéreimet azok, kiknek ajkuk ellentmond a szivnek, kiknek hiuságuk önző kaczérsággá és kaczérságuk pompavágygyá változott, hogy annál könnyebben eladhassák vagy elnyomhassák az első szerelem tisztaságát, a sziv örök jogát, a háziasságot és szelidséget, ezeket az igazgyöngyöket, melyekhez képest a világ minden ékszerének minden csillogása hazug káprázat.

A nap izzó korongja az ég peremén tündöklött, biborvörös enyhe fénynyel árasztva el a pusztaságot. Szorongó érzések fojtogattak, a halk és szomoru szavakból merev, száraz, kegyetlen hidegségű igazság bontakozott ki, mindaz, a mit magam is láttam amott, a gőzzel, füsttel, zajjal telített világban: önzését, romlását, sülyedését hazugságok közt uszó társadalmunknak. A férfiúhoz fordultam tehát, a sziklaszilárd erejű, hatalmas izmu férfiúhoz, kinek sötét szeméből elszántság és becsületes nyugalom sugárzott ki:

- Ha eltévedtek a gyermekek, ha romlottak az ifjak, miért nem téríted őket vissza te, te erős és bátor, te büszke és jó! Hatalmadban van, hogy izmos karoddal visszatartsd a világ vészes irányba száguldó kerekét. Miért nem teszed? Oh mondd, miért nem?

A férfi földre eresztette nehéz kalapácsát, sötét, komoly szemét reám emelte s én megszeppenülve sütöttem le a magamét.

- Én nem vagyok élő férfi, csak a férfi ideálja, - szólt mély, rezgő hangon, - a becsületes, a kenyérkereső munkásé; én vagyok a családi tüzhely hűséges őre, én vagyok az önzetlen, tiszta családfő, én vagyok a gyermek gondos, szigorú apja. Nem, senkit sem találtam hozzám hasonlóknak, senki sem jött utánam és nem is jöhetett, mivelhogy romlott, léha ifjuból ledér, elgyöngült férfi válik, nem a munkát keresi, hanem a sikert, nem néz bátran szemközt a nehézségekkel, hanem elkerüli, nem alapít családot és ha igen, kizárja belőle a sziv jogát. Nem gondos, hanem büszkélkedő apja gyermekének, nem a munka szeretetére, hanem élvezetek keresésére tanítja. Nézd, oh ember, ki e sivatagra tévedtél, velem jön a családi tüzhely ideálja, az önfeláldozó feleség, a szerető anya, a gondos háziasszony, minden boldogsága a tüzhelynek, mely erős férfi-kéz nélkül kialszik, meghidegül. Nincs semmi keresni valónk a bűn és önzés, az élvezet- és kincsszomj tanyáján, kiűztek minket is, a becsületes munka rongyokat kapott jutalmul és a családi hűséget komédiások szája szennyezi be.

A nap leszállt és mégis világos volt. Csodálatos, fönséges világosság, mely egyszerre töltött el áhitattal és rettegéssel. De én csüggedten állottam mégis és nem merészeltem fölemelni fejemet. Önmagam súlyát éreztem talán, fogyatkozásaim és hibáim súlyát, melyekkel ama világhoz tartoztam, honnan ime kivándorol minden nemes gondolat, érzés és tett ideálja. A két öreg felé nyujtottam két kezem és esengve szólítottam meg őket:

- Oh, nem kérdlek titeket, jó és tisztaságok, miért távoztok. A hol az ifju kába élvezetekkel fogyasztja erejét, a hol a férfi önző vágyai kielégítésére pazarolja ugyanazt, ott nincs, nem lehet nyugodalmas, békés öregség. Ti vagytok, látom, az öregkor ideáljai, homlokotokon derűtség ragyog, szemetekből bölcs tapasztalatok fénye árad, ajkatok imát suttog és nem féltek a sirtól, mely átvezet az örökéletbe. De ha bölcsök vagytok, oh mondjátok meg nekem,

miért kellett megromlani a világnak, miért fordult el tőletek és hogyan, oh hogyan lehetne visszatéríteni hozzátok?

Az öreg az égre nézett, oda, honnan a titokzatos világosság áradt alá. Mennyei fény ömlött el arczán és én félelemmel és reménységgel telve hallgattam az ígéket:

- Oh fiam, mi nem magunktól távozzunk! Mi csak mesterünket követjük, egyedüli védőnket és alkotónkat. Oda megyünk, a hova vezet s ott vagyunk erősek, a hol őt szívesen látják. Nélküle nincs vidámság a gyermeki szívben, nincs nemes cél és tiszta szerelem az ifjúéban; nincs eredménye a férfikéz munkájának, nincs tartós boldogsága a családi tűzhelynek és nincs megelégedett nyugalma az öregségnek. A ti világotokból kiűzték őt fiam, nem lakozik a szivekben és nélküle mi sem élhetünk ott. Tekints föl és láss és tudd meg, hogy nem térhetünk vissza addig, míg Ő is száműzve van...

Föltekintettem. Aztán térdre borulva eltakartam arczomat. A szemhatár alján fönséges, tiszta fényességben, - de távolodva-távolodva a várostól ott ragyogott a - *kereszt!*